

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutus

Ville Pirinen

TUOMARIN HARKINTAVALTA JA OIKEUDENMUKAINEN TUO-
MIOISTUINRATKAISU

Opinnäytetyö
Toukokuu 2019

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2019
Liiketalouden koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijä
Ville Pirinen

Nimeke
Tuomarin harkintavalta ja oikeudenmukainen tuomioistuinratkaisu

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, kuinka tuomarin harkintavalta ja oikeudenmukaisuus esiintyvät tuomioistuimen ratkaisutoiminnassa. Opinnäytetyön keskeiset aiheet muodostuvat oikeuden ja oikeudenmukaisuuden välisestä suhteesta, tuomarin harkintavallan määrittämisestä sekä tuomioistuinratkaisun rakenteesta, jota pohjustetaan oikeuslähteillä ja -periaatteilla. Lisäksi opinnäytetyö ottaa kantaa erilaisiin tulkintatekniikoihin ja ratkaisun perustelujen merkitykseen, koska ne luovat pohjan tuomarin harkinnalle ja ratkaisun hyväksyttävyydelle.

Opinnäytetyön tutkimismenetelmänä on käytetty lainopillista kirjoituspöytä tutkimusta, eli tutkimuskysymysten oikeudellinen sisältö perustuu voimassa oleviin oikeuslähteisiin. Oikeuslähteinä on käytetty lainsäädäntöä, lain valmisteluaineistoja, oikeuskäytäntöä ja -kirjallisuutta. Opinnäytetyön aihe on kuitenkin erittäin oikeusteoreettinen ja -filosofinen, joten täydentävänä tutkimusmenetelmänä on hyödynnetty kvalitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivinen tutkimus on toteutettu teemahaastatteluilla Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden laamannille sekä kärjätuomareille ja -notaareille.

Tuomarin harkintavallalla tarkoitetaan ajatustoimintaa, jota voidaan toteuttaa vapaasti lain sallimissa rajoissa. Tuomarin harkinta on keskeistä oikeudenmukaisessa ratkaisutoiminnassa, koska se on mielivaltaisen eli epäoikeudenmukaisen ratkaisun vastakohta. Oikeudenmukaisuutta voidaan määritellä ratkaisun sisällöllisillä vaatimuksilla, kohtuudella, perusteluilla ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksillä. Jos oikeusprosessi täyttää kaikki edellä mainitut vaatimukset, niin silloin lopputulostakin voidaan pitää oikeana ja oikeudenmukaisena.

Kieli	Sivuja	87
suomi	Liitteet	1
	Liitesivumäärä	2

Asiasanat

harkintavalta, harkinta, oikeudenmukaisuus, ratkaisu, tulkinta, tuomari,

THESIS
May 2019
Degree Programme in Business
Economics

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author
Ville Pirinen

Title
The Discretion of the Judge and a Just Court Decision

Abstract

The purpose of this thesis is to research how much discretionary power the judge has and how justice actualises in court decisions. The main topics of the thesis are justice, judicial discretion and the structure of a judgement, which is based on the sources and principles of law. In addition, the thesis discusses statutory interpretation techniques and the importance of legal reasoning, because they are the basis for the judge's discretion and the acceptance of the decision.

The research method of the thesis is a juridical desk study which means that the legal content of the research questions has been determined from sources of law. In this thesis, legislation is the primary source of law while legislative history, legal praxis and legal literature are secondary or supportive sources. In addition, qualitative research has also been used as a complimentary methodology because some subjects are so theoretical or philosophical that there is no answer in the primary sources of law. The qualitative research has been implemented through a semi-structured interview for the judges and notaries of the District Court of North Karelia.

Judicial discretion can be described as a process of thought that can be used freely within the limits of the law. The discretion of the judge is essential for a just decision because it is the opposite of an arbitrary and unfair judgement. Justice can be defined by the substantive requirements of the court decision, but it can also be defined through the principles of a fair trial. A fair judgement must also be equitable and justified by the reasoning. If the trial meets all the above requirements, then the outcome can also be considered right and just.

Language	Pages	87
Finnish	Appendices	1
	Pages of Appendices	2

Keywords

discretion, justice, judgement, judge, statutory interpretation

Sisältö

1	Johdanto	5
1.1	Tausta	5
1.2	Menetelmälliset valinnat	7
1.3	Rakenne ja rajaus	8
2	Oikeus ja oikeudenmukaisuus	10
2.1	Oikeuden määritelmä	10
2.2	Oikeuden sääntely ja soveltaminen	12
2.3	Oikeudenmukaisuuden määritelmä	14
2.4	Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	16
2.5	Oikeudenmukaisuus rikosoikeudessa	18
3	Oikeusnormit, -periaatteet ja -lähteet	20
3.1	Oikeusnormit	20
3.2	Oikeusperiaatteet	22
3.3	Oikeuslähteet	27
3.3.1	Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet	28
3.3.2	Heikosti velvoittavat oikeuslähteet	30
3.3.3	Sallitut oikeuslähteet	32
4	Tuomioistuinratkaisu	34
4.1	Ratkaisun rakenne	35
4.2	Ratkaisutilanteet	37
4.3	Tulkintatekniikat ja -periaatteet	41
5	Ratkaisun perusteleminen	44
5.1	Perustelujen tehtävä ja toteutus	45
5.2	Perustelujen oikeuttaminen, hyväksyttävyyys ja rakenne	47
6	Tuomarin harkintavalta	49
6.1	Tuomari ja tuomioistuimen kokoonpano	49
6.2	Harkintavallan määrittäminen	51
6.2.1	Vapaa todistusteoria	53
6.2.2	Näytön arviointi	55
6.2.3	Normisidonnainen harkinta	57
6.3	Harkintavallan rajoitteet	59
6.4	Mielivalta	60
7	Tutkimuksen tulokset	62
7.1	Käsitteiden määrittäminen	64
7.2	Harkinnan ja tulkinnan esiintyminen ratkaisutoiminnassa	66
7.3	Harkinnan esiintyminen todistusteoriassa	69
7.4	Muut teemat	73
8	Pohdinta	76
8.1	Aihealueiden valinta ja niiden merkitys	76
8.2	Johtopäätökset	79
8.3	Kriittiset näkemykset, oma kehitys ja jatkotutkimusmahdollisuudet ...	83
	Lähteet	85

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelulomake

1 Johdanto

1.1 Tausta

Oikeusjärjestys on keskeinen osa toimivaa yhteiskuntaa, ja sen voidaan määrittellä olevan kaikkien oikeusnormien¹ muodostama kokonaisuus. Nykyaikaista oikeutta voidaan kuvailla positiiviseksi eli asetetuksi oikeudeksi, joka perustuu tuomarin tietoiseen ja inhimilliseen ratkaisutoimintaan. (Aarnio 1975, 15; Tuori 2003, 9–12.) Oikeudellinen ratkaisu² muodostuu oikeuslähteiden käytöstä, mutta niiden käyttö ei esimerkiksi kerro, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ratkaisun tosiasialliseen syntyyn, millaista harkintaa ratkaisu on vaatinut, miten todistajien kertomuksia on arvioitu, millaisen ajatustoiminnan kautta tuomari on päätenyt määrättyyn lopputulokseen tai kuinka ratkaisun hyväksyttävyyys on osoitettavissa (Siltala 2001, 86; Siltala 2003, 191; Tolonen 2003, 2).

Opinnäytetyö pyrkii selvittämään edellä mainittuja ongelmia, jotka sisältyvät ratkaisuheuristiikan ja ratkaisun perustelemisen teorian alaan.³ Opinnäytetyöni aihe rakentuu ratkaisun muodostumiseen vaikuttavista tekijöistä, mutta erityistä huomiota kiinnitetään opinnäytetyöni aiheen ytimeen, joka koostuu tuomarin harkintavallasta ja oikeudenmukaisesta ratkaisusta. On kuitenkin huomioitava, että harkinta ja oikeudenmukaisuus ovat subjektiivisia käsitteitä, joten niiden merkitys vaihtelee yksilön omien mieltymysten ja moraalien mukaan. Opinnäytetyö ei kuitenkaan ota kantaa yksittäisen tuomarin subjektiivisiin mieltymyksiin tai persoonallisuuteen, vaan harkintavaltaa tutkitaan laajempänä kokonaisuutena selvittäen, mitä juridiseen harkintaan ja oikeudenmukaiseen ratkaisuun yleisesti ottaen sisältyy. Tuomarin harkintavalta ja oikeudenmukaisuus ovat läheisesti sidoksissa toisiinsa, koska ratkaisulta odotetaan oikeudenmukaista lopputulosta, ja siihen pääsy edellyttää tuomarilta kurinalaista harkintaa tai muuten ratkaisussa päädyttään mielivaltaiseen lopputulokseen (Sundström 2011, 2). Harkintavalta korostuu

---

¹ Oikeusnormit ovat normimallien, sääntöjen, ohjeiden ja normityyppien muodostama kokonaisuus, joka vallitsee oikeusjärjestyksessä (Laakso 1990, 27).

² Toisella nimityksellä normisidonnainen ratkaisu (Virolainen & Martikainen 2003, 29).

³ Ratkaisuheuristiikka arvioi sitä, miten ratkaisuun on tosiasiallisesti päädytty. Ratkaisun perustelemisen teoria puolestaan arvioi sitä, miten ratkaisu on tosiasiallisesti perusteltava, jotta se olisi lainmukainen. (Siltala 2001, 86; Siltala 2003, 191.)

etenkin kiperissä ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa, joten opinnäytetyössäni tutkitaan myös erilaisia ratkaisutilanteita sekä niihin sovellettavia tulkintamenetelmiä.

Kiinnostukseni opinnäytetyön aiheeseen syntyi oikeustradenomin opintojen aikana rikos- ja prosessioikeuden kurssilla. Kurssilla suoritettuna oppimistehtävän aiheena oli laatia oikeustapausanalyysi, joka tuotti suuria vaikeuksia lähes kaikille kurssin opiskelijoille. Oikeustapausanalyysi herätti minussa ratkaisuheuristiikan ja ratkaisun perustelemisen teoriaan sisältyvää mielenkiintoa, joten halusin tutkia tarkemmin, kuinka tulkinnanvaraiset oikeustapaukset ovat ratkaistavissa ja milloisten vaiheiden jälkeen tuomari päätyi määrättyyn lopputulokseen. Nykyisin työskentelen Pohjois-Karjalan käräjäoikeudessa käräjäsihteerinä, ja työnteko on avannut minulle täysin uusia näkökulmia, joilla lähestyä opinnäytetyöni aihetta. Opinnäytetyöni on pääasiassa suunnattu oikeustieteistä kiinnostuneille lukijoille, kuten opiskelijoille. Sen tarkoituksena on auttaa lukijaa ymmärtämään, kuinka oikeudellinen ratkaisu muodostuu ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Lisäksi haluan korostaa tuomarin roolia harkintaa sisältävässä ratkaisunteossa sekä sitä, miten oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset muodostuvat kolmesta elementistä, joita ovat tuomioistuinratkaisu, harkinta ja oikeudenmukaisuus. Tarkoituksena on selvittää, kuinka tuomioistuinratkaisu muodostuu, miten ratkaisu saa hyväksyttävyyden, millaisia ratkaisutilanteita on olemassa ja kuinka tulkinta esiintyy ratkaisutoiminnassa. Harkinnan osalta tarkoituksena on selvittää, mitä harkintavalta tarkoittaa, mitä asioita tuomari joutuu harkitsemaan, mitä oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17:1.2 §:n vapaalla todistusharkinnalla tarkoitetaan ja miten tuomarin harkintavaltaa rajoitetaan. Oikeudenmukaisuutta tutkiessa huomiota kiinnitetään siihen, mitä oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan, miten se esiintyy tuomioistuimissa ja kuinka ratkaisua voidaan pitää oikeudenmukaisena.

1.2 Menetelmälliset valinnat

Opinnäytetyöni tutkimismenetelmänä on lainopillinen kirjoituspöytä tutkimus, joka perustuu oikeusdogmatiikkaan,⁴ eli tutkimuskysymyksiin vastataan voimassa olevien oikeuslähteiden avulla (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 32–34). Opinnäytetyön keskeinen aihe on kuitenkin vahvasti oikeusteoreettinen ja -filosofinen, joten kaikkiin tutkimuskysymyksiin ei saa suoraa vastausta voimassa olevista oikeuslähteistä. Tästä syystä tukevana menetelmänä hyödynnetään myös kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Kvalitatiivinen tutkimus ei ota kantaa määrään, vaan todellista elämää kuvaavan tiedon laatuun. Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa, ja sen aineisto kootaan todellisista tilanteista laadullisilla menetelmillä, kuten esimerkiksi teema- ja ryhmähaastatteluilta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on olennaista, että ihmistä suositaan tiedonkeruussa ja kohdejoukko on valittu tarkoituksenmukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152–155.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa päämenetelmänä käytetään haastattelua, koska sen etuina ovat aineiston keruun joustavuus sekä tarkentavien kysymyksiä esittämisen mahdollisuus. Opinnäytetyössäni kvalitatiivinen tutkimus esiintyy teema haastattelun muodossa. Teema haastattelu on strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto, jossa haastattelulle luodaan ennalta määrätty aihepiirit, jotka jättävät varaa tarkentaville kysymyksille.⁵ (Hirsjärvi ym. 2004, 195–197.) Teema haastattelua voidaan siis kutsua puolistrukturoiduksi menetelmäksi, koska kysymykset, aihepiiri ja teemat ovat kaikille samat, eikä vastauksia ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata kysymyksiin omin sanoin. Tästä syystä haastateltavien tulkinnot ovat keskeisessä roolissa, ja tulkintojen merkityssisältö syntyy vuorovaikutuksen kautta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.)

---

⁴ Oikeusdogmatiikka on normeja tulkitseva lainoppi, joka tulkitsee ja systematisoi voimassa olevaa oikeutta (Klami 2000, 16; Siltala 2001, 8).

⁵ Strukturoitu eli lomakehaastattelu tapahtuu määrättyä lomaketta apuna käyttäen. Strukturoimaton eli avoin haastattelu puolestaan tapahtuu vapaasti ilman kiinteää runkoa. (Hirsjärvi ym. 2004, 197–198.)

Opinnäytetyössäni teemahaastattelun tarkoituksena on tutkia tuomareiden ratkaisuprosessia käytännön kokemuksen kautta, jonka avulla aiheeseen pyritään avaamaan uusia näkökulmia kirjoitetun oikeusteorian ulkopuolelta. Tavoitteena on selvittää tuomarin ajatusprosessia sekä sitä, kuinka haastateltavat kokevat harkinnan, tulkinnan ja oikeudenmukaisuuden. Tutkimusaineiston hankinta on toteutettu yksilöhaastatteluina⁶ Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden henkilökunnalle. Haastattelut toteutettiin vuoden 2018 kesä- ja heinäkuun välisenä aikana käräjäoikeuden tiloissa. Niihin osallistui kahdeksan käräjätuomaria, kolme käräjänotaria sekä laamanni. Haastatteluissa käytettiin ennalta laadittua teemahaastattelulomaketta (liite 1), jonka avulla varmistettiin, että vapaa keskustelu etenee aihepiirien mukaisesti. Haastattelut myös nauhoitettiin ja litteroitiin⁷ syventävää tulkintaa varten. Litterointi tapahtui välittömästi jokaisen yksilöhaastattelun jälkeen, ja saatujen tulosten analysointia on tehty tutkimuksen aikana sekä opinnäytetyötä viimeisteltäessä.⁸

Haastatteluiden analysoinnissa otetaan huomioon tutkimusaineistossa esiintyvät piirteet, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Analyysille on kuitenkin ominaista, että esiin nostetut teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin, koska kaikki haastateltavat eivät toista samaa asiaa samoilla sanoilla. Teemahaastattelulle onkin olennaista, että lähtöteemojen lisäksi esille voi nousta uusia teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.)

1.3 Rakenne ja rajaus

Opinnäytetyön rakenteessa noudatetaan lukijan ymmärtämisen kannalta luonnollista etenemistapaa niin, että ensin lukijalle avataan tilaisuus tutustua sellaisiin aihekokonaisuuksiin, joiden ymmärtämistä tarvitaan opinnäytetyön edetessä. Tällä loogisella rakenteella varmistetaan, että lukijalla on tarvittava tietopohja,

---

⁶ Yksilöhaastatteluissa keskustelut ovat vapaita ja luontevia (Hirsjärvi ym. 2004, 199).

⁷ Litterointi tarkoittaa nauhoitetun laadullisen aineiston sanasanaista puhtaaksikirjoitusta (Hirsjärvi ym. 2004, 210).

⁸ Aineiston analysointi koko tutkimusprosessin ajan on usein käytetty menetelmä kvalitatiivisessa tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2004, 211).

jota uuteen aihekokonaisuuteen siirtymiseltä vaaditaan. On siis loogista, että johdannon jälkeen selvitetään, mitä oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan, koska koko oikeusjärjestelmä perustuu oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Oikeudenmukaisuutta ei kuitenkaan ole mahdollista ymmärtää ilman, että lukija tietää, mitä oikeus on, joten aluksi lukijalle avataan oikeuden määritelmä, jonka kautta oikeudenmukaisuutta on mahdollista lähestyä. Sen jälkeen tutustutaan oikeusnormeihin, -periaatteisiin ja -lähteisiin, koska niiden ymmärtäminen on välttämättömyyttä opinnäytetyön muille aihekokonaisuuksille. Oikeuslähteiden jälkeen perehdytään tuomioistuinratkaisun muodostumiseen, erilaisiin ratkaisutilanteisiin, tulkintaan ja ratkaisun perustelemiseen. Tämän jälkeen syvennyttään siihen, mitä tuomarilla ja tuomarin harkintavallalla tarkoitetaan. Lopuksi käydään läpi teema-haastatteluista saadut tutkimustulokset, jonka jälkeen johtopäätökset ja tutkimuskysymysten vastaukset esitetään pohdinnan kautta. Pohdinnassa otetaan myös kantaa käytettyjen menetelmien luotettavuuteen ja jatkotutkimusmahdollisuuksiin.

Opinnäytetyön aihe on rajattu yleisiin tuomioistuimiin, mutta yleisten tuomioistuinten toiminnan välillä on suuria eroja, joten yksityiskohtaisemmat tutkimukset rajautuvat ainoastaan kärjäoikeuteen.⁹ Prosessioikeudellisesta näkökulmasta katsottuna opinnäytetyön aihe on pääasiassa rajattu rikosasioihin, mutta riita- ja hallinto-oikeudellisia asioita ei ole täysin rajattu pois, koska niitä käytetään vertailevina tai tarkentavina esimerkkeinä silloin kun niillä on merkitystä muun olennaisen aiheen selvittämisessä.

---

⁹ Esimerkiksi teema-haastattelu on toteutettu ainoastaan kärjäoikeuden näkökulmasta, joten tutkimustuloksia ei voi verrata muiden tuomioistuinten toimintaan.

2 Oikeus ja oikeudenmukaisuus

2.1 Oikeuden määritelmä

Oikeuden määritelmälle ei ole olemassa yksittäistä vastausta, toisin kuin esimerkiksi kemialle tai lääketieteelle (Hart 1961, 1–2). Oikeutta voidaan tulkita useasta eri näkökulmasta, koska oikeuden käsite vaihtelee historian ja kulttuurin mukaan. Historiallisesti oikeuden on kuvailtu olevan yhteiskunnassa vallitseva pakkojärjestys, ja länsimaisen ajattelutavan mukaan voidaan puhua valtajärjestyksestä.¹⁰ Oikeutta voidaan myös kuvailla normijärjestelmänä¹¹ eli noudatettavien sääntöjen joukkona, joka luo mallin viranomaisten ja kansalaisten toiminnalle. Toimintaa puolestaan luokitellaan oikeudeksi noudattamalla tai rikkomalla mallin sääntöjä. Oikeutta ei kuitenkaan voida yksilöidä pelkäksi valta- tai normijärjestykseksi, koska ne ovat vuorovaikutuksissa toisiinsa. Valta esiintyy valtiota hallinnoivien toimielinten etuja ajavana vaatimuksena, mutta sen välittävänä tekijänä toimii yhteiskunnassa vallitseva ideologia, jonka sisältö muodostuu uskonnosta, kulttuurista, moraalista ja säännöistä. Yhteiskunnallinen ideologia puolestaan peilautuu takaisin valtaa hallinnoiviin toimielimiin, joissa se saa sanallisen ilmaisun ja siitä muodostuu oikeusnormi. (Aarnio 1989, 15–17.) Oikeus siis ilmentää järjestäytyneen yhteiskunnan olemusta, ja se pyrkii tyydyttämään jatkuvasti muuttuvan yhteiskunnan sekä sen jäsenten intressejä mahdollisimman hyvin (Brusiin 1938, 2–3).

Oikeustieteellisissä tiede- ja tutkijayhteisöissä oikeuden käsite on myös ollut kiistanalainen puheenaihe, eivätkä yhteisöt ole saavuttaneet yksimielisyyttä siitä, mitä oikeus on. Käsite on jakanut tutkijat eri koulukuntiin, joissa oikeuden näkemys on erilainen. Kuuluisimpia oikeustieteen suuntauksia ovat oikeuspositivismi, luonnonoikeusoppi, oikeusrealismi ja historiallinen oikeuskoulu. (Siltala 2003, 26.) Oikeuspositivismin mukaan oikeus on lainsäätäjien suvereeniin tahtoon sidottuja määräyksiä, joita kansalaisten on noudatettava rangaistuksen uhalla

---

¹⁰ Valtajärjestyksessä valta on huomion keskipisteenä, jolloin oikeus toimii ainoastaan vallan välikappaleena (Aarnio 1989, 15).

¹¹ Normijärjestelmästä voidaan myös käyttää termiä sääntöjärjestelmä (Aarnio 1989, 15).

(Aarnio 1994, 115; Siltala 2003, 27). Tämä puolestaan perustuu siihen, että oikeuden muodollinen voimassaolo ja oikeuden sisällöllinen hyväksyttävyyys erotetaan toisistaan. Toisin sanoen asianmukaisesti säädetyt lait ovat aina velvoittavia, eikä säädösten aineellisella sisällöllä ole merkitystä niiden oikeudelliseen sitovuuteen. Tämä tarkoittaa, että myös epäoikeudenmukainen laki on yhtä velvoittava, jos se on säädetty voimaan asianmukaisella tavalla. (Siltala 2001, 28.)

Luonnonoikeusoppi kuitenkin katsoo, että oikeussääntöjen ja -periaatteiden tulisi täyttää sisällöllisen oikeudenmukaisuuden sekä kohtuullisuuden vaatimukset. Se määrittellään ns. oikeaksi oikeudeksi, jonka mukaan yhteiskuntamoraalia ja muodollisesti velvoittavaa oikeutta ei voida erottaa toisistaan, toisin kuin oikeuspositivismissa. Suuntauksen tarkoituksena on tähdätä yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ottamalla huomioon uskonnolliset ja moraaliset vähimmäisvaatimukset, jotta oikeuden soveltaminen ei olisi mielivaltaista toimintaa. (Siltala 2001, 28–29; Siltala 2003, 26.)

Oikeusrealismin mukaan lainsäädäntö on oikeuden raaka-aine ja oikeus muodostuu yhteiskunnallisena tosiasiana, eli tuomioistuinten ja muiden viranomaisten tekemien ratkaisuiden kokonaisuutena. Lisäksi oikeusrealismin mukainen oikeus vaatii, että kansalaiset noudattavat oikeussääntöjä, koska jos viranomaiset eivät puutu oikeussäännön rikkomiseen, niin silloin oikeussääntö ei ole tehokkaasti voimassa. Toisin sanoen voimassa oleva oikeus perustuu niihin oikeussääntöihin, joita kansalaiset noudattavat tehokkaasti, koska sen sisältö tulkitaan tuomioistuinten ratkaisukäytännön ja ennustettavuuden kautta. (Siltala 2001, 28–29; Siltala 2003, 28.)

Historiallisen oikeuskoulun näkemys oikeudesta ei ole kaukana oikeusrealistisesta ajatuksesta, koska sen mukaan oikeus muodostuu kansalaisten omaksumina tapoina eli tavanomaisena oikeutena. Oikeus ja oikeudenmukaisuus perustuvat kansalaisten oikeustajuun, joka on muotoutunut vähitellen historian aikana. (Siltala 2001, 29.)

Suomen oikeuden voidaan määritellä olevan yhteisöissä tunnustettujen säännösten kokonaisuus, joka on muodostunut uskonnollisten ja moraalisten käyttäytymisnormien ympärille (Brusiin 1938, 1). Oikeusnormihierarkian takia Suomen voimassa olevaa oikeutta voidaan ensisijaisesti kuvailla oikeuspositivistiseksi, koska tuomaria velvoittava oikeus perustuu kansainvälisiin ja kansallisiin oikeussääntöihin (Aarnio 1994, 115; Siltala 2001, 103). Siltalan (2001, 105) mukaan Suomen oikeudessa on myös oikeusrealistinen elementti, joka ilmenee tuomioistuinten ratkaisukäytäntönä ja yhteiskunnallisten vaikutusten tulkintana. Luonnonoikeusopin näkemyksiä Suomen voimassa olevasta oikeudesta ei juuri löydy, mutta sen vivahteita esiintyy esimerkiksi varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:ssä, joka määrittää yleisen sopimuksen kohtuullisuusperiaatteen.

2.2 Oikeuden sääntely ja soveltaminen

Suomen perustuslain (731/1999) 3 §:n mukaan lainsäädäntövalta kuuluu eduskunnalle, hallitusvalta tasavallan presidentille sekä valtioneuvostolle ja tuomiovalta riippumattomille tuomioistuimille. Hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp, 37) mukaan vallanjaon tavoitteena on kehittää vallankäyttöä parlamentaariseen¹² suuntaan, ja hallituksen esitys (HE 7/2016 vp, 26) perustelee, että valtiovallan jaottelu perustuu vallan kolmijako-opin periaatteeseen.¹³ Historiallisesti vallan kolmijako-oppi syntyi Euroopassa vuonna 1789 käydyn Ranskan suuren vallankumouksen seurauksena. Vallan jaottelun tarkoituksena on taata tuomioistuinten riippumaton toiminta, joka takaa oikeudenmukaisen ratkaisutoiminnan ja estää mielivallan käyttöä. (Letto-Vanamo 2018, 273; Sundström 2011, 17–19.)

Suomen perustuslain 1.2 §:n mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkamattomuuden sekä yksilön vapauden ja oikeudet. Lisäksi sen tehtävä on edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Hallituksen esitys (HE 309/1993 vp, 42)

---

¹² Parlamentarismilla tarkoitetaan, että toimeenpanovallan eli hallituksen tulee nauttia kansanedustuslaitoksen luottamusta (Siltala 2003, 104).

¹³ Moderni oikeus edellyttää valtiovallan kolmijakoa (Letto-Vanamo 2018, 274). Vallan kolmijako-oppi erotti toimeenpano-, lainsäädäntö- ja tuomiovallan toisistaan (Siltala 2003, 104; Virolainen & Martikainen 2003, 80).

perustelee, että ihmisarvon loukkaamattomuus luo oikeuksien yleisinhimillisen perustan, koska yksilön tärkeimmät oikeudet ovat riippumattomia valtion tahdosta ja voimassa olevasta oikeusjärjestyksestä. Laakso (1990, 8–14) täydentää, että oikeusvaltion tehtävä on varmistaa, että yksilön oikeudet ovat turvattu ja tarvittaessa niiden loukkaukseen vastataan oikeudellisin keinoin. Oikeudellinen sääntely voidaan jakaa kolmeen ryhmään, joita ovat ristiriitojen ratkaiseminen, valtion väliintulo ja suunniteltu järjestelmä.

Ristiriitojen ratkaisemisella tarkoitetaan, että oikeuden tehtävä on säännellä yksilöiden välisiä suhteita yhteiskuntarauhan ylläpitämiseksi. Yhteiskuntarauhaa puolestaan ylläpidetään siviili- ja rikosoikeudellisella sääntelyllä, jota ohjataan lainsäädännöllä. Esimerkiksi siviilioikeudellinen sääntely antaa yksilöille vapauden huolehtia asioistaan, mutta lainsäädäntö luo rajat, joiden sisällä yksilöiden tulee toimia. Ristiriitojen ratkaisemisen rinnalla toimii valtion väliintulo, jonka tehtävä on puuttua yhteiskunnallisten intressien kehitykseen ja suhteisiin sekä tarvittaessa rajoittaa yksilöiden toimintavapautta. Yhteiskunnalliset intressit esiintyvät yleensä taloudellisessa muodossa, kuten veroina, maksuina, avustuksina tai rajoituksina, joilla turvataan valtion taloudellinen vakaus ja vältetään kriisit. Valtion suunnitellulla järjestelmällä ylläpidetään valtion tarjoamia palveluita, jotka nähdään valtion sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksena. Oikeudellisen sääntelyn tehtävä on määrittää, millaisia palveluita hyvinvointivaltioon kuuluu ja kuinka ne järjestetään. (Laakso 1990, 11–14.)

Oikeuden soveltamiseen sisältyy kaikki oikeudellisesti tietoinen toiminta tai toimimattomuus. Oikeusnormin noudattaminen tietoisesti konkreettisessa tapauksessa on oikeuden soveltamista, mutta oikeutta yleensä noudatetaan tiedostamattomasti, eikä silloin välttämättä ymmärretä teon oikeudenmukaisuutta. Oikeutta voi soveltaa kuka tahansa, mutta oikeuden käytöllä tarkoitetaan yleensä hallinnon ja tuomiovallan toimintaa. Hallintovirkamiehen ja tuomarin toiminta kuitenkin eroaa huomattavasti toisistaan, koska hallintovirkamies pyrkii saavuttamaan konkreettiset valtionintressit, kun taas tuomari tähtää oikeudellisuuden toteuttamiseen ja yhteiskunnallisten intressien ylläpitoon. (Brusiin 1938, 13–18.)

2.3 Oikeudenmukaisuuden määritelmä

Suomen perustuslain 1 §:n mukaan valtiosäännön tehtävä on edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Oikeudenmukaisuus voi kuitenkin tarkoittaa ihmisille eri asioita, joten sille ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Yleensä oikeudenmukaisuus yhdistetään virheellisesti moraaliin, mutta todellisuudessa se on osa suurempaa moraalijärjestelmää. Oikeudenmukaisuus ei myöskään ole täysin sama asia kuin lainmukaisuus, koska lait voivat olla epäoikeudenmukaisia, ja lain muuttaminen perustuu epäoikeudenmukaisuuden poistamiseen. Oikeudenmukaisuutta voidaan kuitenkin määrittää asian hyödyn ja haitan jakoon liittyvien ominaispiirteiden kautta. Se on normatiivinen tavoite ja eettinen käsityksemme siitä, kuinka aineettoman tai aineellisen asian hyödyt tai haitat ovat jaettavissa. (Herne 2018, 197–202.) Myös Sajama (2003, 83) määrittää oikeudenmukaisuuden tapahtuvan haittojen ja hyötyjen tasajaon kautta. Sajama kuitenkin perustelee, että tasajaon tulee tapahtua perustellun ansion mukaisesti kaikkien ihmisten kesken, koska oikeudenmukaisuus esiintyy ainoastaan ihmisyhteisöjen välisenä ja sisäisenä asiana. Sandelin (2012, 24–26) näkemyksen mukaan oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa on kysymys siitä, kuinka yhteiskunta jakaa arvostaviamme asioita oikealla tavalla. Sandel täsmentää, että oikeudenmukaisuuden esiintyminen yhteiskunnassa on yhdistettävissä vapauden kunnioittamiseen, hyvinvoinnin maksimoimiseen ja hyveen edistämiseen.

Oikeuden ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta on myös mahdollista tarkastella oikeusfilosofisesta ja -historiallisesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteeksi nousevat kysymykset siitä, mikä on oikein, mitä on pidetty oikeudenmukaisena ja kuinka oikeudenmukaisuutta toteutetaan. Kun edellä mainittuihin kysymyksiin etsitään vastauksia, niin huomio kiinnittyy voimassa oleviin oikeuslähteisiin ja oikeuttamisperusteisiin. Tärkeimpänä oikeuslähteenä on laki, joten lainopin näkökulmasta katsottuna oikeudenmukaisuuden katsotaan olevan sidoksissa lainmukaisuuteen. Yleensä se yhdistetään Suomen perustuslain 2 §:n mukaiseen oikeusvaltioperiaatteeseen ja perustuslain 21 §:ssä mainittuun oikeusturvaan. (Letto-Vanamo 2018, 273.)

Oikeudenmukaisuus ei voi toteutua, jos sitä ei arvioida puolueettomasti, koska puolueellinen arviointi johtaisi toisen henkilön tarkoituksenmukaiseen suosimiseen tai syrjimiseen, eli epäoikeudenmukaisuuteen (Herne 2018, 202). Puolueettomuutta edellytetään etenkin tuomarilta, koska tuomioistuinlain (673/2016) 1:6 §:n perusteella tuomari on tuomiovaltaa käyttäessään riippumaton. Hallituksen esityksen (HE 7/2016 vp, 69) mukaan riippumattomuudella tarkoitetaan, että tuomarin käyttämä tuomiovalta tapahtuu itsenäisesti ja puolueettomasti. Oikeudenmukaisuuden ja tuomarin puolueettomuuden välistä yhteyttä vahvistaa tuomioistuinlain 8:7 §:ssä mainittu tuomarinvakuutus, jonka mukaan tuomarin on tuomitava oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti parhaan ymmärryksensä mukaan.

Modernille oikeusajattelulle on ominaista, että oikeus ja moraalit sekä oikeus ja oikeudenmukaisuus ovat sidoksissa toisiinsa (Aarnio 1994, 116). Oikeutta ja oikeudenmukaisuutta on kuitenkin ollut olemassa jo ennen modernia valtiota ja sen lainsäädäntöä (Letto-Vanamo 2018, 275). Esimerkiksi oikean oikeuden laatu ilmenee jo Olaus Petrin¹⁴ 1500-luvulla kokoamista tuomarinohjeista (Yrittiaho 2000, 59). Tuomarinohjeiden oikeuslähteellinen asema rinnastettiin 1600-luvulla lakiin, jonka seurauksena osa ohjeista legalisoitiin 1734 vuoden lainsäädäntöön (Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, Hupli, Koulu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio, Saranpää, Turunen, Virolainen & Vuorenperä 2017, 83). Vaikka vuosisatoja vanhojen tuomarinohjeiden käyttöarvo on nykyisessä oikeuskäytännössä olematonta, niin ne ovat silti jääneet moraalisten ohjeiden asemaan pohjoismaisessa oikeuskäytännössä (Blomstedt 1987, 27).

Olaus Petrin tarkoituksena oli koota tuomareille oikeudenmukaisuutta edistävät ohjeet, joilla voitiin karsia mielivalta lainkäytöstä. Tuomarinohjeet ottavat kantaa kohtuullisuuteen, yhteisen kansan etuun ja hyväksyttävyyteen. (Aarnio 1994, 116–118.) Olaus Petrin (1987, 43) 9. tuomarinohje lausuu oikeuden ja kohtuuden yhteydestä seuraavaa: ”Se mikä ei ole oikeus ja kohtuus, ei voi olla lakikaan; sillä siinä olevan kohtuuden tähden se laiksi hyväksytään.” Lisäksi Olaus Petrin (1987, 45) 10. tuomarinohje lausuu: ”Suurin oikeus on suurin vääräys ja armon on käy-

---

¹⁴ Esiintyy myös nimellä Olavus Petri tai Olaus Petri Holmensis (Blomstedt 1987, 7).

tävä oikeuden kanssa; Sen tähden: Lakiasioissa on oltava suvaitsevainen ja sävyisä.” Yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden yhteys puolestaan ilmenee Olaus Petrin (1987, 67) 12. tuomarinohjeen mukaan seuraavasti: ”Sama rikos, sama rangaistus; se ei saa vaikuttaa onko ihminen rikas vai köyhä, vaan molemmat pitää tuomita samalla tavalla, kun rikokset ovat samanlaiset.” Lisäksi yleisen hyödyn merkityksestä mainitaan 3. tuomarinohjeessa seuraavasti:

Tuomarin on myös muistettava, että tuomarin virka on asetettu yleiseksi hyödyksi eikä häntä varten. Niinpä virkaa on hoidettava yleiseksi hyödyksi eikä omaksi eduksi, joskin se on hänen omakin etunsa, että virka oikein hoidetaan. Kumminkin hänen on pyrittävä edistämään yleistä hyötyä, eikä omaansa, sillä tuomari on yleisön palvelija, eikä yleisö tuomarin. (Olaus Petri 1987, 35.)

Toisin sanoen oikeudenmukaisuus on tavoite, joka muodostuu oikeuden ja kohtuuden välisestä vuorovaikutuksesta. Tällä tarkoitetaan, että lainkäytön tulee täyttää sisällölliset vaatimukset, jotta sitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Lisäksi päätösharkinnan on oltava rationaalista ja lopputuloksen on vastattava kansan käsitystä oikeudenmukaisuudesta. (Aarnio 1994, 119.)

2.4 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Oikeudenmukaisuus voi myös esiintyä menettelyn muodossa, koska ei riitä, että oikeus tapahtuu, vaan sen on tapahduttava luottamusta herättävällä tavalla (Virolainen 1998, 20).¹⁵ Luottamus puolestaan perustuu menettelyn oikeudenmukaiseen, koska prosessin laatu ja asianmukaisuus vaikuttavat kansalaisten lainkuuliaisuuteen. Kun oikeusprosessi täyttää kaikki siltä vaaditut menettelykriteerit sekä rationaalisuusehdot, niin silloin lopputulostakin voidaan pitää oikeana. Vastaavasti epäasiallinen menettely voi johtaa siihen, että ratkaisun lopputulosta ei pidetä uskottavana, jolloin tuomioistuimen ammattitaito ja puolueettomuus kyseenalaistetaan. (Letto-Vanamo 2018, 273; Virolainen & Pölönen 2003, 253–254.)

---

¹⁵ Sanonta perustuu alun perin tapaukseen *R v Sussex Justices, ex parte McCarthy* ([1924] 1 KB 256, [1923] All ER Rep 233), jossa lausutaan: “not only must Justice be done; it must also be seen to be done.” Virolaisen (1998, 20) mukaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käyttänyt tätä ratkaisun perusteluissa. Tätä väitettä tukee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaus *Delcourt v. Belgium* (1970), kohta 31, joka vastaavalla tavalla lausuu: “Justice must not only be done; it must also be seen to be done.”

Suomen perustuslain 3.3 §:n perusteella tuomiovalta kuuluu riippumattomille tuomioistuimille, ja hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp, 76) mukaan tuomioistuimen riippumattomuus on osa oikeudenmukaisen menettelyn vaatimusta. Oikeudenmukaisen menettelyn vaatimukset voidaan tiivistää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeksi,¹⁶ joka sisältyy perustuslain 21.2 §:ssä mainittuun oikeusturvaan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi laaditun yleis-sopimuksen (SopS 18–19/1990, Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklaan.¹⁷ Niiden mukaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti perustuu prosessin julkisuuteen, perustellun päätöksen saantiin, muutoksenhakuun ja oikeuteen tulla kuuluksi. Virolainen ja Pölönen (2003, 255) täsmentävät, että nämä ovat tavoiteperiaatteiden¹⁸ edelle asetettävien rationaalisuusehtojen vähimmäisvaatimuksia, joilla turvataan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tosiasiallinen saavutettavuus, asianosaisten yhdenvertaisuus sekä oikeudenkäynnin sisäinen ja ulkoinen avoimuus.

Hallituksen esityksen (HE 217/1995 vp, 14) mukaan oikeudenmukainen menettely esiintyy myös rangaistuskäytännön sisällöllisissä vaatimuksissa. Esitys täsmentää, että sisällölliset vaatimukset muodostuvat menettelyn suullisuudesta, päätöksen perusteluista, asianosaisjulkisuudesta, avustajan käyttämisestä, todistelua koskevista kysymyksistä sekä maksuttomasta oikeudenkäynnistä. Suullisesta käsittelystä on säädetty tarkemmin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 14 §:ssä, jonka mukaan suulliset käsittelyt ovat julkisia, ellei tuomioistuin määrää saman lain 15 §:n nojalla niitä käsiteltäväksi suljetuin ovin.¹⁹ Hallituksen esitys (HE 217/1995 vp, 15) täsmentää, että suullisesta käsittelystä voidaan myös poiketa, jos käsittely voidaan toimittaa kirjallisena menettelynä, eikä menettely loukkaa oikeudenmukaisuutta. Frände ym. (2017, 172) huomauttavat, että suullisuudella ei tarkoiteta ainoastaan asian

---

¹⁶ Fair trial -periaate (Letto-Vanamo 2018, 274).

¹⁷ Hallituksen esitys (HE 309/1993 vp, 21) täsmentää, että Suomen Hallitusmuoto (94/1919) ei alun perin sisältänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta, vaan se lisättiin perustuslakiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesti.

¹⁸ Oikeudenkäynnin tavoitteena on olla taloudellinen, varma ja joutuisa (Virolainen & Pölönen 2003, 167).

¹⁹ Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan julkista käsittelyä voidaan rajoittaa, jos se loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

menettelytapaa, vaan myös todellista suullisuusperiaatetta, eli edellytystä siitä, että kaikki esitetty aineisto ja lausumat käsitellään suullisesti.

2.5 Oikeudenmukaisuus rikosoikeudessa

Menettelyn oikeudenmukaisuus on erityisen tärkeää rikosoikeudessa, koska rikosprosessi ei saa rikkoa perustuslailla turvattuja inhimillisiä perusarvoja (Virolainen & Pölönen 2003, 255). Erityistä huomiota kiinnitetään rikoslain (39/1889) 6:4 §:ssä säädettyyn rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteeseen, jonka mukaan rangaistuksen mittaamisen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuden ja vaarallisuuden kanssa.²⁰ Yhteisen rangaistuksen mittaamisesta on puolestaan säädetty rikoslain 7:5 §:ssä, jonka mukaan yhteisen rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa rikosten lukumäärään, vakavuuteen ja yhteyteen nähden. Lappi-Seppälän (2000, 312–317) mukaan rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat säännökset eivät suoraan vastaa siihen, milloin rangaistus on oikeudenmukainen, vaan ne sisältävät oikeudenmukaisuusperiaatteen, joka voidaan jakaa rangaistuksen absoluuttista ja relatiivista suhdetta määrittäväksi suhteellisuusperiaatteeksi sekä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä varmistavaksi yhdenvertaisuusperiaatteeksi.²¹

Suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteesta voidaan kuitenkin poiketa, jos yksittäistapaus täyttää rikoslain 6:7 §:n mukaiset kohtuullistamisperusteet. Sen mukaan rangaistusta lieventävänä seikkana on otettava huomioon muut seuraukset, jotka voivat johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen. Hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, 199–200) mukaan kohtuullistamisperusteissa on kysymys tekijälle tuomittavan seuraamuksen vaikutusten arvioinnista ja tarpeettomien haittojen välttämisestä. Oikeudenmukaisuuden lähtökohtaisena vaatimuksena on rangaist-

---

²⁰ Hallituksen esityksen (HE 125/1975 II vp, 9) mukaan tällä tarkoitetaan sitä vaaraa ja vahinkoa, joka teosta ennakolta arvioitaessa todennäköisesti seuraisi.

²¹ Absoluuttisessa suhteessa on kysymys rikoksen ja rangaistuksen välisestä suhteesta, eli kysymys on siitä, mikä on oikeudenmukainen rangaistus tehdystä rikoksesta. Relatiivisella suhteella puolestaan tarkoitetaan rikosten aseman suhdetta muihin rikoksiin, koska on oikeudenmukaista, että törkeämmästä rikoksesta tuomitaan ankarampi rangaistus. (Lappi-Seppälä 2003, 313.)

tusten eriasteinen kohdistaminen eri ihmisille, koska seuraamus voi vaikuttaa ihmisten elämään ja tulevaisuuteen eri laajuudessa. Kohtuullistaminen myös korostaa oikeudenmukaisuuden merkitystä, koska ratkaisun ennakoitavuuden arvot määritellään yksittäistapaukseen kohdistuvalla harkinnalla ja arvioinnilla. Tällä perusteella oikeudenmukaisuuden voidaan määritellä sisältävän sekä yhdenvertaista kohtelua että yksittäistapauksen erityispiirteitä huomioon ottavaa menettelyä. (Lappi-Seppälä 2000, 320.)

Rikosoikeudessa esiintyvää oikeudenmukaisuutta on myös sisällytetty rikoslain 3:4 §:ään, joka käsittelee syyntakeisuutta, sekä rikoslain 4:5 §:ään, joka käsittelee pakkotilaa. Hallituksen esitys (HE 44/2002 vp, 14–18) selventää, että alentunut syyntakeisuus, vastuuvapausperusteet ja pakkotila ovat vahvassa yhteydessä oikeudenmukaisuuden kanssa. Alentunut syyntakeisuus esiintyy vastuun lieventämisenä, joka perustuu oikeudenmukaisuuskäsitykseen ja rikosoikeudelliseen syyllisyysperiaatteeseen.²² Esitys täsmentää, että vastuuvapausperusteet jakautuvat oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteeseen, mutta vain oikeuttamisperuste poistaa teolta oikeudenvastaisuuden, mikä tarkoittaa, että teko on oikeudenmukainen.²³ Esitys perustelee, että pakkotila voi toimia sekä oikeuttamis- että anteeksiantoperusteena, ja pakkotilassa tehdyn teon oikeudenmukaisuus ratkeaa intressivertailulla, jolloin suurempi etu syrjäyttää pienemmän. Lappi-Seppälä (2000, 38) painottaa, että rikoslain käyttö on kielletty, jos sillä aiheutetaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Sama periaate perustuu Olaus Petrin (1987, 39) 7. tuomarinohjeeseen, jonka mukaan lain on oltava yleiseksi hyödyksi, eikä vahingollista lakia voi pitää lakina.

Toisin sanoen hallituksen esitys (HE 44/2002 vp, 99) kuvailee oikeudenmukaisen teon olevan teko, joka on oikeusjärjestyksen tavoitteiden mukainen. Teon tulee olla sellainen, johon jokaisella on oikeus ja moraalinen velvollisuus. Jos tuomioistuimien jättää teon rankaisematta nojaten oikeuttamisperusteisiin niin samalla se

---

²² Hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, 46) mukaan syyllisyysperiaatteen kannalta olisi epäoikeudenmukaista moittia ja rangaista henkilöä, jolta puuttuu ymmärrys asioiden oikeudellisesta luonteesta.

²³ Hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, 16) mukaan anteeksiantoperuste ei tee teosta oikeudenmukaista, vaan ainoastaan poistaa tekijän syyllisyyden ja teon moitittavuuden.

toteaa, että tekijä on menetellyt oikein. Oikeudenmukaisesta teosta ei voida määrätä rangaistusta tai menettämisseuraamuksia, mikä tarkoittaa, että rikosvastuu on kokonaan poissuljettu vaihtoehto.

3 Oikeusnormit, -periaatteet ja -lähteet

3.1 Oikeusnormit

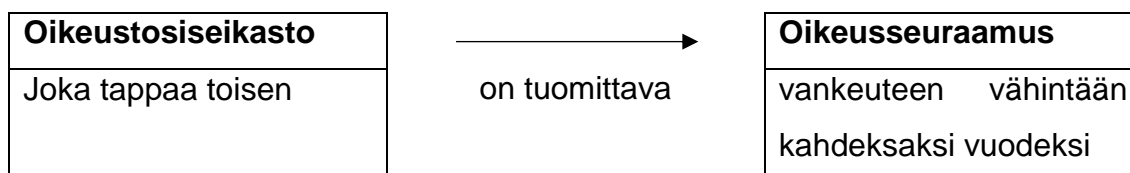
Normilla tarkoitetaan sääntöä, ohjetta tai mallia. Ne ovat eräänlaisia käyttäytymissääntöjä, joilla ihmiset vaikuttavat toistensa toimintaan. Normien tehtävä on ohjata ihmisiä niin, että yhteiskunnalliset tavoitteet voidaan saavuttaa mahdollisimman hyvin ja samalla estetään negatiivisten seurausten syntyminen. Normit on mahdollista ryhmitellä eri normilajeiksi, kuten esimerkiksi logiikan, matematiikan, uskonnon ja moraalin normeiksi. Oikeusnormit kuitenkin eroavat muista normeista neljällä luonteenpiirteellä. Oikeusnormin tulee liittyä aina viranomaisvallan käyttöön, ne ovat luonteeltaan abstrakteja, niiden tulee olla yleisiä ja niiltä vaaditaan ajallista kestoa.²⁴ (Aarnio 1989, 62–64.)

Oikeusnormin tehtävä on ohjata viranomaisten ja kansalaisten käyttäytymistä erilaisin mallein. Mallit voidaan jaotella neljään oikeusnormiryhmään, joita ovat käyttäytymis-, menettely-, toiminta- ja konstituivat normit. Käyttäytymisnormin tehtävä on säännellä ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä yhteiskunnassa. Yleensä niihin sisältyy pakottava käsky, kielto tai lupa tehdä jotakin. Yleensä käyttäytymistä edistetään oikeudellisilla sanktioilla, joilla myös tehostetaan normin noudattamista ja kansalaisten lainkuuliaisuutta. Käyttäytymisnormit muodostuvat kahdesta elementistä (kuvio 1), joita ovat oikeustositseikasto ja oikeusseuraamus. (Aarnio 1989, 70; Frände ym. 2017, 42; Laakso 1990, 16–17.) Esimerkiksi rikoslain 21:1 §:n mukaan, joka tappaa toisen, on tuomittava vankeuteen vähintään

---

²⁴ Oikeusnormin abstraktisuudella tarkoitetaan, että oikeusnormit soveltuvat tyyppitapauksiin tai poikkeuksellisesti jopa yksittäistapauksiin. Yleisyydellä puolestaan tarkoitetaan, että oikeusnormin tulee soveltua koko valtion laajuudelle, ja sitä tulee soveltaa kaikkialla samalla tavalla. Ajallisella kestolla tarkoitetaan oikeusnormin aikajaksoa, jolloin ihmiset voivat arvioida määräyksen merkitystä. (Aarnio 1989, 63–64.)

kahdeksaksi vuodeksi. Laista voidaan päätellä, että oikeustositseikastona on tappo, josta tuomitaan oikeusseuraamus eli vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Rikoslain 6:2 §:n mukaan enimmäisrangaistus voidaan ylittää ainoastaan yhteisellä tai yhdistelmä­rangaistuksella.

Kuvio 1. Käyttäytymisnormin kaksi elementtiä (mukaillen Laakso 1990, 17).

Menettelynormien tehtävä on säännellä tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten toimintaa. Toisin sanoen menettelynormit osoittavat, mitä viranomaisilla on oikeus ja velvollisuus tehdä. Menettelynormeihin sisältyy säännökset asioiden vi­reilletulosta, valmistelusta, päätöksenteosta, muutoksenhausta ja täytäntöön­p­nosta. Menettelynormien seuraamusjärjestelmä poikkeaa muista normeista, koska menettelynormeissa seuraamus voi kohdistua ratkaisuun sekä sen teki­jään. Virheellisen ratkaisun johdosta ratkaisu voidaan kumota ja ratkaisuntekijää voidaan rangaista rikosoikeudellisella seuraamuksella. (Laakso 1990, 21–22.) Esimerkiksi avioliittolain (234/1929) 15 § on menettelynormi, koska sen mukaan vihkiminen vaatii, että kihlakumppanit ovat samanaikaisesti läsnä vihkimisen ai­kana ja molemmat vastaavat myöntävästi siihen, tahtovatko he avioliittoon tois­tensa kanssa. Jos menettely ei noudata lakia, niin avioliittoa ei ole tapahtunut (Aarnio 1989, 79).

Toimintanormit voidaan jakaa intresseihin, tavoitteisiin ja keinoihin. Intressipun­nintanormien tehtävä on osoittaa, mitä intressejä päätöksenteossa tulee ottaa huomioon. Intressit yleensä esiintyvät käskyjen ja kieltojen muodossa, joten nii­den rikkominen on rangaistavaa. Tavoitteilla ja keinoilla puolestaan pyritään edis­tämään valtion taloudellista tilannetta sekä takaamaan hyvinvointipalveluiden tuotanto. Konstituoivilla normeilla puolestaan luodaan asioita. (Aarnio 1989, 19.) Niiden tehtävä on osoittaa viranomaisen ja luoda kelpoisuus sen julkisen vallan käytölle. Lisäksi konstituoivat normit voidaan jakaa kompetenssinormeiksi, jotka kertovat, mitä viranomaisilla on oikeus ja velvollisuus tehdä. (Laakso 1990, 19–24.)

Tuomioistuimen ja prosessisubjektien toimintaa säänteleviä normeja voidaan myös kutsua prosessinormeiksi. Nämä normit voivat olla velvoittavia tai valinnaisia. Velvoittavat normit esiintyvät yleensä käskyjen tai kieltojen muodossa, ja valinnaiset normit antavat tuomarille harkintavaltaa prosessitoimen suorittamiseen. Harkintavalta ei kuitenkaan tarkoita, että tuomari voi harkita mielivaltaisesti, vaan tuomarin on punnittava, onko prosessitoimen toteutus tarkoituksenmukaista. (Frände ym. 2017, 98.) Esimerkiksi, vaikka rikosoikeudellisen tarkoituksenmukaisuusharkinnan kohteina ovat rikoslain yleis- ja erityisprevention asemaan kuuluvien tavoitteiden ylläpito, niin tuomarin ensisijaisena tehtävänä on varmistaa oikeusturvan ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Se ei silti tarkoita, etteikö tuomari voi soveltaa tarkoituksenmukaisuusharkintaa yksittäistapaukseen. (HE 44/2002 vp, 177–178; Lappi-Seppälä 2000, 95–96.) Toisinaan harkintaa sisältävät kriteerit voidaan ilmaista valinnaisissa normeissa harkintaa rajoittavilla sanoilla kuten ”milloin syytä on”, ”milloin tarpeelliseksi harkitaan” tai ”tarvittaessa” (Frände ym. 2017, 98). Tällainen sanallinen ilmaisu löytyy esimerkiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 7:12.2 §:stä, jonka mukaan tuomioistuimen on tarvittaessa varattava asianosaisille tilaisuus lausua asian valmistelua koskevista järjestelyistä.

3.2 Oikeusperiaatteet

Joustamattomien sääntöjen lisäksi oikeusnormit voidaan jakaa joustaviin oikeusperiaatteisiin (Laakso 1990, 121). Oikeusperiaatteet ovat oikeuslähteistä erottuvia väljiä normeja, joilla on yhteisöllinen hyväksyntä ja institutionaalinen tuki. Ilman institutionaalista tukea oikeusperiaatetta ei voi luokitella materiaaliseksi oikeuslähteeksi, vaan silloin kysymyksessä olisi ainoastaan moraalinen näkökulma. Institutionaalisen tuen perusteet voivat löytyä suoraan lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä, lain esitöistä tai oikeustieteestä. Oikeusperiaatteiden päätehtävä on ohjata, koordinoida ja vakiinnuttaa käyttäytymistä. Ne ovat sisällöltään tulkinnanvaraisia, ja niiden soveltaminen jättää tuomarille arvoja sisältävää harkintavaltaa. Oikeusperiaatteiden tarkoitus on tiivistää oikeusalan tärkein arvo yk-

sinkertaiseen muotoon, jota oikeustiede systematisoi periaatteeksi. Oikeusperiaatteet voidaan jakaa yleisiin ja oikeudenalakohtaisiin periaatteisiin. (Tolonen 2003, 39–43.)

Yleiset oikeusperiaatteet koskettavat koko oikeusjärjestelmää, joka rakentuu ideologisista arvoperusteista. Niistä tärkeimmät ovat tahdonautonomia, demokratia-, yhdenvertaisuus- ja suvereniteettiperiaate sekä aineellinen oikeudenmukaisuus. Tahdonautonomialla tarkoitetaan sopimusvapautta, ja periaate tiivistää sopimuksista säädettyjen lakien merkitystä. Yksinkertaistettuna tällä tarkoitetaan, että oikeussubjekteilla on vapaa valta tehdä sopimuksia, jotka vaikuttavat heidän yksityisoikeudellisiin oikeuksiinsa. Tuomarin on myös kunnioitettava tätä yksityisoikeudellista määräämisvaltaa ratkaisuharkinnassaan. (Laakso 1990, 121; Siltala 2003, 224–228.)

Demokratiaperiaate perustuu Suomen perustuslain 2 §:ään, jonka mukaan valta kuuluu kansalle ja julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp) mukaan lähtökohtana on varmistaa, että kaikella julkisen vallan käytöllä on demokraattinen perusta. Demokratiaperiaatteella on haluttu korostaa lainsäätäjän tahtoa ja lainvalmisteluaineiston velvoittavuutta tuomarin ratkaisuharkinnassa. Lainsäädäntö ja lainvalmisteluaineisto toteuttavat lainsäätäjän tahtoa ja tästä syystä tuomari ei voi sivuuttaa velvoittavaa säädösaineistoa ilman hyväksyttävää syytä. (Siltala 230–234.)

Yhdenvertaisuusperiaatteella tarkoitetaan Suomen perustuslain 6 §:n tarkoittamaa perusoikeutta yhdenvertaisuudesta, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa syrjiä. Tämän lisäksi yhdenvertaisuus on sisällytetty perustuslain 21 §:n mukaisen oikeusturvaan, jonka mukaan kaikilla on oikeus saada asiansa käsitellyksi toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon tärkeyttä korostaa myös se, että niistä säädetty erilliset lait. Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 1 §:n mukaan lain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta sekä tehostaa syrjityksi joutuneen oikeusturvaa. Sukupuoleen perustuva syrjintä puolestaan estetään naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) 1 §:ssä. Syrjinnän kieltoa on myös korostettu rikoslain 11:11 §:ssä, jonka mukaan syrjintä on rikosoikeudellisesti rangaistavaa sakon tai

vankeuden uhalla. Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, 8) mukaan syrjintäkiellolla vahvistetaan ihmisoikeussopimuksia sekä turvataan syytetyn ja vähemmistöjen asemaa oikeudenkäynnissä.

Hallituksen esityksen (HE 16/2018 vp, 15) mukaan yhdenvertaisuusperiaate sisältää mielivallan kiellon ja vaatimuksen siitä, että samanlaiset tapaukset käsitellään samalla tavalla. Tämä tarkoittaa, että yhdenvertaisuus ja oikeusturva antavat kansalaisille oikeuden olettaa, että tuomioistuimet noudattavat voimassa olevaa oikeutta yhdenvertaisesti, koska ne velvoittavat tuomaria soveltamaan vakiintunutta oikeuskäytäntöä ja prejudikaatteja oikeudellisessa ratkaisuharkinnassaan (Siltala 2003, 234–235). Toisin sanoen yhdenvertaisuudenperiaate sisältää tasapuolisen kohtelun ja johdonmukaisen käytännön vaatimukset. Tasapuolisella kohtelulla tarkoitetaan samankaltaisten asioiden ratkaisua samalla tavalla ja johdonmukaisella käytännöllä tarkoitetaan, että ratkaisujen tulee noudattaa yhdenmukaista ja ennakkollista ratkaisulinjaa. (Laakson 1990, 207–211.)

Suvereniteettiperiaatteeseen puolestaan vedotaan silloin, kun demokratia- ja yhdenvertaisuusperiaate eivät täytä yksittäisiä säännöksiä tai kun ei ole olemassa vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Yleensä tämä esiintyy EU-lainsäädännön sekä EU-tuomioistuimen ratkaisuihin ilmenevien oikeusohjeiden yhteydessä, koska niissä voi olla kysymys tilanteesta, johon parlamentaarinen kontrolli tai oikeudellinen ennakoitavuus ja yhdenvertaisuus eivät ulotu. Aineellisella oikeudenmukaisuudella puolestaan tarkoitetaan kansalaisten materiaalisesta oikeusturvan eli ratkaisun sisällöllisen hyväksyttävyyden, kohtuuden ja oikeudellisuuden merkityksen perustelua seuraamusharkinnan²⁵ yhteydessä. (Siltala 2003, 318.)

Yleisten oikeusperiaatteiden rinnalla toimii oikeudenalakohtaisia periaatteita (Laakso 1990, 122). Esimerkiksi rikosoikeuden arvosisältö tähtää tarkasti määriteltyihin sääntöihin ja oikeusturvaa vahvistaviin periaatteisiin (Tolonen 2003, 40).

---

²⁵ Esiintyy myös reaalisesta harkinnasta tai argumentaation nimellä (Tolonen 2003, 152). Seuraamusharkinta on luonteeltaan punnintaa, jossa seuraamuksia arvioidaan eri tulkintavaihtoehtojen kautta. Seuraamuksen valinta puolestaan perustuu siihen, mikä tulkintavaihtoehdoista johtaa tavoitteellisesti hyväksyttävään lopputulokseen. (Aarnio 1975, 106.)

Rikosoikeudessa tärkein oikeusperiaate on rikosoikeudellinen laillisuusperiaate,²⁶ josta on säädetty Suomen perustuslain 8 §:ssä sekä rikoslain 3:1 §:ssä. Laillisuusperiaatteen mukaan ketään ei voi tuomita sellaisesta teosta, jota ei tekohetkellä ollut säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei myöskään saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä oli säädetty, ja rangaistuksen tulee aina perustua lakiin. Laillisuusperiaatteesta voidaan siis erottaa analogia-, taannehtivuus-, epätäsmällisyys- ja praeter legem -kiellot. Analogiakielto estää tuomaria soveltamasta rikossäännöstä sen sanatarkan tulkinnan ulkopuolelle, taannehtivuuskielto estää tuomaria tuomitsemaan tekoja, joita ei tekohetkellä oltu määrätty rangaistavaksi, epätäsmällisyyskielto estää lainsäätäjää säätämään epätäsmällisiä rikossäännöksiä ja praeter legem -kielto estää tuomaria menemästä lainsäädännön ulkopuolelle. (Laakso 1990, 121–124; Tolonen 2003, 23.) Muita rikosoikeudellisia oikeus- ja ratkaisuperiaatteita ovat mm. lievemmän lain periaate, puolustuksen suosimisen periaate sekä in dubio pro reo ja in dubio mitius -periaate (Virolainen & Pölönen 2003, 423–424).²⁷

Sopimusoikeudessa tärkeimpänä periaatteena on kauppalain (355/1987) 3 §:ssä mainittu sopimusvapaus, jonka mukaan lain säännöksiä ei sovelleta, jos sopijaosapuolet ovat sopineet jotain muuta. Tällä arvoisällöllä halutaan korostaa sopijaosapuolten tarpeita, haluja ja vapautta toimia niin kuin kokee parhaakseen. Sopimusoikeudessa on myös periaatteita, joilla tätä vapautta voidaan rajoittaa tai kieltää. Esimerkiksi sovittu sopimus luo sopimussidonnaisuuden periaatteen, jolloin osapuolet ovat sitoutuneet noudattamaan sopimusta. Varallisuusoikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:stä muodostunut kohtuusperiaate puolestaan kieltää kohtuuttomat sopimukset ja rajoittaa niiden sitovuutta. Kohtuusperiaate tähtää oikeudenmukaisuuteen kohtuuttomassa tilanteessa, ja sen keskeisenä ideana toimii sopimusten sovittelu. Kuluttajansuojalain (38/1978) 4:1 §:stä on muodostunut heikomman suojan periaate, jolla on tarkoitus suojata

---

²⁶ Toisella nimellä legaliteettiperiaate, joka on johdettu länsimaisesta rikosoikeudellisesta periaatteesta nulla poena sine lege, eli ei rikosta, jos ei lakia (Laakso 1990, 122; Tolonen 2003, 23).

²⁷ Lievemmän lain periaate tarkoittaa, että asia on ratkaistava syytetyn eduksi lievemmän lain mukaan. Puolustuksen suosimisen periaate favor defensionis tarkoittaa, syyttömyysolettamaa. In dubio pro reo -periaate tarkoittaa, että epäselvä näyttö on aina ratkaistava syytetyn eduksi, ja in dubio mitius -periaate tarkoittaa, että lakia on tulkittava epäselvissä tilanteissa niin, että se johtaa syytetyn kannalta lievempään lopputulokseen. (Virolainen & Pölönen 2003, 423–424.)

heikommassa asemassa olevaa kuluttajaa. Kuluttajansuojalain 4:1 § ja oikeustoimilain 33 § voidaan puolestaan tiivistää lojaliteettiperiaatteeksi, jonka mukaan molempien osapuolten olosuhteet ja edut täytyy ottaa huomioon, jotta sopimusta voidaan pitää kohtuullisena. Muilla oikeusaloilla mm. tärkeimpiä arvoja ovat prosessioikeuden kontradiktorinen periaate, ympäristöoikeuden varovaisuusperiaate ja vahingonkorvausoikeudessa objektiivisen vastuun periaate. (Tolonen 2003, 40–41.)

Oikeusperiaatteiden ja sääntöjen erottelu ei ole kuitenkaan ehdotonta. Erottelu ei suoraan tarkoita, että normi voidaan jakaa yksinkertaisiin ja harkinnanvaraisiin normeihin. Periaatteiden ja sääntöjen eroa voidaan kuvailla kolmella ominaisuudella, jotka kuvastavat arvosidonnaisuutta ja harkinnan luonnetta. Ensinnäkin periaatteella on väljemmän kriteerin mukainen voimassaolo. Periaatteet kehittyvät hitaasti ja niiden voimassaololle ei voi luoda tarkkaa ajankohtaa. Voimassaolo edellyttää tuomarilta harkinnanvaraisuutta, joka on sidottu sen sisällön tulkintaan. Toisena ominaisuutena on periaatteiden tulkinnanvarainen soveltaminen. Säännöt ovat lopullisia ja ehdottomia toisin kuin periaatteet, jotka edellyttävät harkintaa. Kolmantena ominaisuutena on normien ristiriitaisuus. Kahden periaatteen ristiriita ratkaistaan harkinnalla, mutta joustamattomat säännöt vaativat vakiintuneet ristiriitoja poistavat periaatteet. (Laakso 1990, 122–128; Tolonen 2003, 43–47.) Suomen perustuslain 106 §:n mukaan tuomioistuimen tulee antaa perustuslaille etusija ristiriitaisissa tilanteissa, ja perustuslain 107 §:n mukaan tuomioistuin ei saa soveltaa lakia alempiasteista säädöstä, jos se on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa. Oikeusjärjestyksessä tätä kutsutaan loogiseksi normijärjestelmäksi, jossa normien välisiä ristiriitoja poistetaan vakiintuneilla derogaatioperiaatteilla (Laakso 1980, 35). Yleisesti voidaan lausua, että ylempi laki syrjäyttää alemman,²⁸ erityislaki syrjäyttää yleisen lain²⁹ ja myöhempi laki syrjäyttää aiemman lain.³⁰ Oikeusperiaatteiden ristiriitatilanteeseen ei ole yleistä ratkaisuperustetta, vaan periaatteiden väliset ristiriidat vaativat yhteiskuntamoraalista harkintaa. (Tolonen 2003, 45–49.)

---

²⁸ Lex superior derogat legi inferiori eli lex superior -periaate (Tolonen 2003, 47; Laakso 1990, 135).

²⁹ Lex specialis derogate legi generali eli lex specialis -periaate (Tolonen 2003, 47; Laakso 138–139).

³⁰ Lex posterior derogate legi priori eli lex posterior -periaate (Tolonen 2003, 47; Laakso 1990, 138).

3.3 Oikeuslähteet

Lainsäädäntö ei aina luo riittäviä perusteita päätöksenteolle, joten oikeusyhteisössä on muodostunut oikeuslähdeperiaatteiden joukko, joiden tehtävä on osoittaa lähteen oikeudellinen merkitys ja käyttöperuste.³¹ Oikeuslähteiksi voidaan luokitella kaikki oikeudellinen aineisto ja tieto siitä, mitä päätöksenteossa voidaan käyttää. (Laakso 1990, 63.) Toisin sanoen oikeuslähde on lähde, josta oikeus muodostuu. Laajemmassa mittakaavassa niiden voidaan kuvailla olevan oikeudellista aineistoa, joiden tehtävä on luoda oikeudellinen tulkinta ratkaisua perustellessa. (Aarnio 1989, 218.)

Ratkaisun oikeudellista sidonnaisuutta ajatellen oikeuslähteet voidaan jakaa auktoritatiivisiin ja substantiaalisiin oikeuslähteisiin (Aarnio 1989, 219; Laakso 1990, 64). Auktoritatiivisilla oikeuslähteillä tarkoitetaan oikeusjärjestyksen luomia sekä hyväksymiä lähteitä, joita ovat lainsäädäntö ja tuomioistuinratkaisut. Substantiaalisia lähteitä ovat puolestaan moraaliset näkökohdat, teleologiset argumentit ja oikeustiede. (Aarnio 1989, 218–219.) Tällä perusteella oikeuslähde on yleisnimitys kaikille oikeussäännöille, -periaatteille, lain esitöille, prejudikaateille ja muille oikeudellisesti merkittäville tiedoille, jotka osoittavat voimassa olevan oikeuden sisältöä ratkaisutilanteessa (Laakso 1990, 63).

Oikeuslähteet voidaan myös erottaa argumentaatorakenteen avulla. Argumentatiivinen avoimuus viittaa oikeussääntöjen ja -periaatteiden ratkaisuarvoon, joka ilmenee tuomarin ratkaisuharkinnassa. Esimerkiksi oikeussäännöt ovat formalisoituja tai formalisoitavissa olevia ratkaisuperusteita, joista ratkaisun lopputulos on suoraan määritettävissä. Oikeusperiaatteet ovat puolestaan heikosti formalisoituja, koska ne ainoastaan ohjaavat tuomarin ratkaisuharkintaa, mutta eivät itsessään kykene määräämään oikeudellista lopputulosta. On myös oikeuslähteitä, jotka vaativat institutionaalista tukea tai yhteisöllistä hyväksyntää, jotta niille voidaan antaa ratkaisuarvoa tuomarin oikeudellisessa ratkaisuharkinnassa. Tällaisia ovat lainsäädännön ja tuomioistuimen ennakkoratkaisujen muodostamat perusteet, koska ne ovat yhdistettävissä yhteiskunnallisiin käytäntöihin, kuten

---

³¹ Oikeuslähteen käyttöperusteella tarkoitetaan velvoittavuutta ja painoarvoa (Laakso 1990, 63).

eduskunnan tai tuomioistuimen päätöksentekomenettelyyn. (Siltala 2003, 196–197.)

Oikeuslähteet voidaan myös kuvailla staattisella tai dynaamisella luonteella. Tällä tarkoitetaan, onko oikeuslähteen ratkaisuarvo ennalta määriteltävissä sen syntyvän perustella vai onko kysymys tapaus- ja tilannekohtaisesta ratkaisuarvomentista, joka määritellään tuomarin ratkaisuharkinnan kautta. Esimerkiksi lainsäädäntö on staattista, koska lainsäätäjän asettamat säädökset velvoittavat tuomaria jo syntytapansa perusteella. Tuomarin ratkaisuharkintaa ohjaavien oikeusperiaatteiden ratkaisuarvoa ei ole kuitenkaan mahdollista vakioida, joten kysymys on tilannesidonnaisesta harkinnasta eli dynaamisesta ratkaisuperusteesta. Staattisesta luonteesta on muodostunut yleisesti hyväksytty oikeuslähteopin malli, joka on jaettu niiden syntyvän ja sidonnaisuuden perusteella kolmeen ryhmään. Nämä kolme oikeuslähteiden ryhmää ovat vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, heikosti velvoittavat oikeuslähteet ja sallitut oikeuslähteet. (Siltala 2003, 196–200.)

3.3.1 Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet

Yleisen lakisidonnaisuuden periaate on määritelty Suomen perustuslain 2.3 §:ssä, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa virkatoiminnassa on laillisen seuraamuksen uhalla noudatettava lakia.³² Lain ensisijaisuus ilmenee myös perustuslain 8 §:ssä rikosoikeudellisena laillisuusperiaatteena³³ sekä tuomioistuinlain 9:1 §:ssä, jonka mukaan tuomarin ratkaisutoimintaa sitoo vain laki. Hallituksen esitys (HE 1/1998 vp, 71–74) täsmentää, että lain noudattamisen periaate muodostuu valtion suvereenisesta vallasta, ja julkisella vallalla tulee olla eduskunnan säätämään lakiin perustuva toimintavaltaperuste. Valtion suvereniteetti puolestaan muodostuu kahdesta ominaisuudesta, joita ovat

---

³² Sisältää negatiivisen elementin eli kiellon toimia vastoin lakia ja positiivisen elementin eli kaiken toiminnan tulee perustua lakiin (Laakso 1990, 203).

³³ Suomen perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei voi pitää syyllisenä rikokseen, jos tekoa ei tekohetkellä ole lailla säädetty rangaistavaksi.

vallan luovuttamattomuus ja oikeudellinen rajoittamattomuus (Tolonen 2003, 105).³⁴

Lainsäädäntöä voidaan kutsua formaaliseksi oikeuslähteeksi ja sen velvoittavuus on sidottu Suomen perustuslain luomaan auktoriteettiin. Lain formaalinen pätevyys kuitenkin vaatii, että laki on perustuslain mukainen, säädetty oikein, julkaistu asianmukaisesti, eikä sitä ole kumottu. (Tolonen 2003, 107.) Edellä mainituilla perusteilla legalisoidut³⁵ eli vahvasti velvoittavat oikeuslähteet ovat sidottu kirjoitettuihin lakeihin, asetuksiin ja niistä vakiintuneisiin laillisuusperiaatteisiin (Laakso 1990, 65; Tolonen 2003, 23). Vahvalla velvoittavuudella tarkoitetaan, että ne ovat saaneet yleisesti hyväksytyyn aseman tuomarin oikeudellista ratkaisuharkintaa ohjaavina perusteina, koska ratkaisija syyllistyy virkavirheeseen, jos legalisoitua normia ei sovelleta ratkaisussa (Siltala 2003, 304). Tällaisen pakottavan oikeuslähteen sivuuttama ratkaisu ei ole myöskään lainvoimainen, joten se tarkoittaa automaattista ratkaisun kumottavuutta muutoksenhaussa (Aarnio 1989, 220; Laakso 1990, 66).

Alkuperäisen, vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren 1:11 §:n mukaan tuomaria velvoittavaksi oikeuslähteeksi hyväksyttiin myös tavanomainen oikeus eli maan tapa, silloin kun sovellettavaa lakia ei ollut säädetty.³⁶ Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annettu laki (683/2016) kumosi säädöksen, joten maan tapaa ei voi enää pitää tuomaria velvoittavana oikeuslähteenä. Hallituksen esitys (HE 7/2016 vp, 143) toteaa, että säädös kumottiin tarpeettomana, koska tuomarin velvollisuuksista säädetään tarkemmin uudessa tuomioistuinlaissa (673/2016), joka sisältää yleiset säännökset tuomioistuimista ja tuomareista. Fränden ym. (2017, 83) mukaan tapaoikeus oli vielä merkittävässä asemassa 1900-luvulla, koska lait olivat vanhoja ja aukollisia. Tavanomaisen oikeuden merkitys kuitenkin väheni,

---

³⁴ Vallan luovuttamattomuudella tarkoitetaan, että julkista valtaa ei voida luovuttaa toiselle elimelle. Oikeudellisella rajoittamattomuudella puolestaan tarkoitetaan, että oikeusnormeja voidaan ainoastaan säätää Suomen perustuslain 73 §:n mukaisen säätämisyjärjestyksen mukaan. (Tolonen 2003, 105.)

³⁵ Legalisoitu oikeuslähte tarkoittaa lähdeettä, jonka oikeusjärjestys itse selittää oikeudellisesti sitovaksi. Legalisoituja oikeuslähteitä voidaan kuvailla pakottaviksi ja vahvasti velvoittaviksi. (Laakso 1990, 65–66.)

³⁶ Saanut alkunsa Olaus Petrin (1987, 53) 14. tuomarinohjeesta, jonka mukaan maan tapaa voidaan pitää lakina, jos se on hyvä. Lisäksi Olaus Petrin (1987, 65) 20. tuomarinohje täydentää, että vakiintunutta maan tapaa voidaan soveltaa lakina vain silloin, kun säädettyä lakia ei ole olemassa.

kun lainsäädäntöä muutettiin yksityiskohtaisemmaksi. Tapaoikeus ei kuitenkaan ole kokonaan poistunut käytöstä, koska kaikkiin prosesseihin ei ole edelleenkään olemassa säädettyä lakia, joten ne nojautuvat tavanomaiseen oikeuteen, joka esiintyy vakiintuneena oikeuskäytäntönä. Tällaisia ovat esimerkiksi riita-asioiden *res judicata* eli oikeusvoima ja *reformatio in peius* -kielto eli huonontamiskielto.³⁷

Nykyisin vahvasti velvoittavat oikeuslähteet ovat rakentuneet oikeuden yhteisölliseen ja institutionaaliseen arvoperustaan. Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet nauttivat yhteisöllistä hyväksyntää, tukeutuvat oikeuttamisperusteeseen ja niillä on korkea yhteiskunnallinen tavoiteperuste. (Siltala 2003, 302.) Hallituksen esityksen (HE 109/1999 vp, 24) mukaan lainkäytön kansainvälistyessä Euroopan unionin lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö otettiin uusiksi oikeuslähteiksi. Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymät yleissopimukset sekä periaatteet ovat suoraan sovellettavia oikeuslähteitä. Toisin sanoen vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat kansallinen lainsäädäntö, Euroopan unionin lainsäädäntö sekä Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusohjeet, jotka ovat rinnastettavissa kansalliseen lainsäädäntöön. (Siltala 2003, 303.)

3.3.2 Heikosti velvoittavat oikeuslähteet

Institutionalisoitujen³⁸ eli heikosti velvoittavien oikeuslähteiden tarkoitus on tukea vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä tukinnanvaraisissa tilanteissa (Laakso 1990, 66–67). Heikosti velvoittaville oikeuslähteille on ominaista, että niitä sivuuttaessaan ei syyllisty virkavirheeseen. Lainkäyttäjä on kuitenkin sidottu institutionalisoituun normiin tai ratkaisu ylemmässä oikeusasteessa voi muuttua suurella todennäköisyydellä. (Aarnio 1989, 220–221.)

---

³⁷ Oikeusvoima tarkoittaa, että samaa asiaa ei ole mahdollista saattaa uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tuomio on jo lainvoimainen (Frände ym. 2017, 767). Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2016:81 mukaan huonontamiskielto tarkoittaa, että muutoksenhakutuomioistuin ei saa muuttaa aiempaa tuomiota muutoksenhakijan vahingoksi, joka johtaisi vastapuolen eduksi tilanteessa, jossa vastapuoli ei ole hakenut muutosta tuomioon.

³⁸ Institutionalisoituilla oikeuslähteillä tarkoitetaan oikeusyhteisöissä vakiintuneita lähteitä (Laakso 1990, 66).

Heikosti velvoittavat oikeuslähteet jaetaan lainvalmisteluaineistoon³⁹ ja prejudikaatteihin.⁴⁰ Lain esitöiden tarkoitus on selvittää lainsäätäjän alkuperäistä tavoitetta lain sisällölle, koska kirjoitetun lain sanamuodot ja kieliasu voivat olla tulkinnanvaraisia.⁴¹ (Laakso 1990, 67.) Lain esitöille on ominaista, että ne ovat sidottuja omaan oikeuskulttuuriinsa. Suomen oikeuskulttuurissa tämä tarkoittaa, että lain esitöiden painoarvo ja tulkintatilanne ratkaisevat niiden merkityksen. Painoarvoon vaikuttavat esityön yhdenmukaisuus lopullisen lain kanssa sekä tulkintatilanteet, jotka ovat ajallisesti sidottuja yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tämä perustuu siihen, että lain esityöt sisältävät reaalityötä yhteiskuntallisista oloista ja yhteiskuntapoliittisista tavoitteista. (Tolonen 2003, 116–119.)

Oikeuskäytäntö on muodostunut tuomioistuinten kannanotosta, joka on kohdistunut aiemmin ratkaistavaksi tulleeseen konkreettiseen ja reaaliseen asiaan. Oikeuskäytäntö toteuttaa yksittäisen säännöksen tulkintaa,⁴² jota voidaan soveltaa useissa tuomioistuinratkaisussa. Tuomioistuinratkaisu puolestaan koostuu yksittäisestä ratkaisusta ja prejudikaateista. (Tolonen 2003, 119–120.) Yksittäinen prejudikaatti koostuu sekä tuomarin ratkaisuharkintaa ohjaavasta velvoittavasta osasta että prejudikaattinormin perustelukonteksti osasta, joka koostuu ennakkoratkaisun antaneen tuomioistuimen pohdinnasta, josta oikeudellisesti ohjaava vaikutus muodostuu. (Siltala 2001, 96.) Vaikka prejudikaatit toimivat vakiintuneena oikeuskäytäntönä samanlaisille tapauksille, niin hallituksen esityksen (HE 1/1998 vp, 76) mukaan prejudikaateilla ei ole välitöntä sitovuutta yksittäisen oikeustapauksen ratkaisussa, vaan niillä on oikeuskäytännön yhtenäisyyttä turvaava ja tuomioistuimia ohjaava merkitys. Tolonen (2003, 121–122) huomauttaa,

---

³⁹ Lainvalmisteluaineistoa ovat mm. työryhmien, komitean ja eduskunnan mietinnöt sekä hallituksen esitykset eduskunnalle (Tolonen 2003, 117).

⁴⁰ Prejudikaatit ovat hierarkkisesti ylimpien tuomioistuinten antamia ennakkoratkaisuja, jotka ovat yleisesti hyväksytyt osaksi Suomen voimassa olevaa oikeutta (Siltala 2003, 306).

⁴¹ Myös Olaus Petrin (1987, 49) 12. tuomarinohje lausui, että tuomarin on kunnioitettava lainsäätäjän tahtoa, ettei lakia käytettäisi väärin.

⁴² Oikeuskäytännössä vakiintunut tulkinta noudattaa perusteita, jotka ovat syntyneet tuomioistuinikäytännössä vakiintuneesta oikeuden tulkinnasta. Yksittäisissä oikeustapauksissa tuomarilla ei ole välttämättä käytössään yksilöivää oikeussääntöä, joka olisi johdettavissa ennakkoratkaisusta. Tuomioistuin voi siis tarvittaessa tulkita oikeusohjeen alkuperäistä sanamuotoa ja soveltuvuutta tapaukseen. (Siltala 2003, 343–344.)

että oikeuskäytännön merkitys pohjautuu kansalaisten ajatukseen oikeusvarmuudesta⁴³ ja normien ennakoitavuudesta. Toisin sanoen kansalaisten on voitava luottaa kirjoitetun lain toteutumiseen ja tuomioistuimen rationaalisen ratkaisun yhdenmukaisuuteen.

Oikeuskäytäntöä toteutetaan tuomioistuin hierarkialla, joka perustuu Suomen perustuslain 99.1 §:ään, asettaen korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ylimmiksi tuomioistuimiksi. Perustuslain 99.2 §:n mukaan ylimpien tuomioistuinten tehtävä on valvoa lainkäyttöä omalla alallaan. Hallituksen esitys (HE 1/1998 vp, 157) täsmentää, että valvonnalla tarkoitetaan lainkäytön yhtenäisyyden toteutumista alemmissa tuomioistuimissa. Yhtenäisyyden toteutuminen perustuu perustuslain 6.1 §:ään, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tämä tarkoittaa, että tuomioistuimen on omasta autonomiasta ja harkittavallasta huolimatta rationaalisen harkinnan vaatimus luo institutionaalisen velvoitteen noudattaa yhdenmukaista ratkaisu- ja tulkintalinjaa, jolla turvataan kansalaisten yhdenvertaisuus (Tolonen 2003, 122–124). Toisin sanoen yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltiollisen ennakoitavuuden takia alemmat tuomioistuimet ovat myös velvollisia noudattamaan ylempien korkeusasteiden vakiintunutta käytäntöä, ellei yhdenmukaisesta ratkaisulinjasta poikkeavalle ratkaisulle ole hyväksyttäviä perusteita (Siltala 2003, 306–307).

3.3.3 Sallitut oikeuslähteet

Vahvasti ja heikosti velvoittavat oikeuslähteet muodostavat oikeudelliset perusteet lainmukaiselle ratkaisulle. Näiden oikeuslähteiden käyttäminen ei kuitenkaan ole aina riittävä perusta tulkinnanvaraiselle päätöksenteolle, varsinkin jos säännökset ovat epäselviä, lainsäätäjän tarkoitusta ei ole osoitettavissa tai vakiintunutta oikeuskäytäntöä ei ole sovellettavissa. Edellä mainittujen syiden takia pää-

---

⁴³ Oikeusvarmuus voidaan jakaa aineelliseksi ja muodolliseksi varmuudeksi. Aineellisella oikeusvarmuudella tarkoitetaan, että prosessin on taattava mahdollisimman varmat lähtökohdat aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiseksi. Muodollisella oikeusvarmuudella puolestaan tarkoitetaan lainkäytön ennustettavuutta ja ratkaisun oikeudenmukaisuutta. (Virolainen & Pölönen 2003, 168.) Toisin sanoen oikeusvarmuus tarkoittaa konkreettisten ratkaisujen ennakoitavuutta, joka perustuu todennäköisyysarviointiin (Brusiin 1938, 68).

tösperusteita on jouduttu laajentamaan auktoritatiivisten oikeuslähteiden ulkopuolelle. Tätä ulkopuolista argumenttiryhmää kutsutaan sallituiksi oikeuslähteiksi,⁴⁴ joiden tehtävä on tukea auktoritatiivisia oikeuslähteitä epäselvissä tulkintatilanteissa. Sallituilla oikeuslähteillä tarkoitetaan muita lähteitä, joihin saa viitata, mutta niillä ei kuitenkaan voi perustella ratkaisua, joten tämän takia niitä ei yleensä mainita päätöksen perusteluissa. Tilannesidonnaisuudella on myös oleellinen merkitys, koska sallitut oikeuslähteet ovat riippuvaisia vahvemmista oikeuslähteistä ja niiden laadusta sekä päätöksentekotilanteesta ja faktapremisistä. (Laakso 1990, 67–69.)

Sallitut oikeuslähteet muodostuvat lainopillisesta oikeuskirjallisuudesta, Euroopan tuomioistuinten yleisistä oikeusohjeista, oikeushistoriallisista perusteista, yhteiskunnallisista seuraamusharkinnoista, arvoista ja moraaliperiaatteista (Siltala 2003, 308; Tolonen 2003, 25). Lainopillisen oikeuskirjallisuuden eli oikeustieteen tehtävä on tulkita ja systematisoida olemassa olevaa oikeutta. Oikeustieteen tulkinta perustuu oikeusjärjestelmän systemaattisiin piirteisiin, jonka perustana toimii peruskäsitteet ja periaatteet. (Tolonen 2003, 133.) Aarnio (1989, 239) muistuttaa, että oikeustieteen mielipiteet muodostuvat asia-argumenteiksi ennen kuin niiden perustelut tarjoavat aineistoa vallitsevan ongelman ratkaisemiseksi. Oikeustieteen avulla pyritäänkin vahvistamaan aineiston uskottavuutta ja karsimaan tulkitsijan subjektiivista mieltymystä. Tulkintakannanotot voivat vaikuttaa tuomarin ratkaisuharkintaan, jolloin tuomarilta vaaditaan oikeudellisen tulkinnan, perustelemisen ja systematisoinnin taitoa (Siltala 2003, 308).

Euroopan unionin tuomioistuimen yleisten oikeusohjeiden arvo voi näkyä tuomareiden ratkaisuharkinnassa riippuen siitä, millaista yhteisöllistä hyväksyntää oikeusohjeet nauttivat. Joissain tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut voivat jopa sivuuttaa jäsenmaan kansallisen perustuslain, jolloin ne ratifioidaan viralliseksi oikeuskäytännöksi. Muut oikeushistorialliset perusteet ja yhteiskunnalliset seuraamusharkinnat voidaan luokitella tulkintaperusteiksi, joita tuomari voi hyödyntää yhteiskunnallisten vaikutusten ennakkoinnissa tai tulkinta-

---

⁴⁴ Voidaan myös puhua sallituista asia-argumenteista (Laakso 1990, 67).

kannanoton perusteluissa. Tuomareiden ja muiden viranomaisten soveltaman oikeuden tunnistamissäännön sisältö voi kuitenkin muuttua, koska se ei ole ajallisesti sitovaa. Ajallinen muutos voi johtua arvomaailman, moraalien tai artiklojen muutoksista. (Siltala 2003, 309–310.)

4 Tuomioistuinratkaisu

Oikeudenkäymiskaaren 24:1 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:1 §:n mukaan pääasian ratkaisu riita- ja rikosasioissa on tuomio sekä muissa tuomioistuimen ratkaisuissa päätös. Asianosaisten välisen oikeusriidan ratkaisijana toimii puolueeton tuomari, ja tuomioistuinlain 9:1 §:n mukaan tuomari käyttää tuomiovaltaa itsenäisesti ja hänen toimintaansa sitoo ainoastaan laki. Hallituksen esityksen (HE 7/2016 vp 83) mukaan tuomarilla on ratkaisupakko, joka tarkoittaa, ettei tuomari voi lykätä tai kieltäytyä ratkaisemasta asiaa. Toisin sanoen tuomarin on pakko ratkaista asia sen osapuolen eduksi, jonka esittämä oikeudellinen argumentaatio on vakuuttavampi (Aarnio 1989, 182; Virolainen & Martikainen 2003, 9–11). Tämän lisäksi tuomarin tekemän ratkaisun on myös vastattava oikeusjärjestyksen mukaista päämäärää (Aarnio 1975, 90).

Suomen perustuslain 21.2 § takaa kansalaisille oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, joten oikeudenmukaista ratkaisua vaatiessa kansalaisilla on oikeusturvaodotus.⁴⁵ Oikeusturvaodotuksen muodollisen merkityksen mukaan ratkaisujen tulee olla yhdenvertaisia ja asianmukaisia sekä ratkaisuun sisältyvän harkinnan on oltava rationaalista. Oikeusturvaodotuksen materiaaliseen merkitykseen sisältyy vaatimus oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja ratkaisun lainmukaisuudesta. Oikeudellisessa ratkaisussa ei ole pelkästään kysymys lopputuloksesta, vaan myös siitä, miksi ja miten ratkaisuun päädyttiin. (Aarnio 1989, 181–189; Virolainen & Martikainen 2003, 8–9).

---

⁴⁵ Odotus oikeusturvan toteutumisesta tuomioistuimessa (Aarnio 1989, 182; Virolainen & Martikainen 2003, 8).

4.1 Ratkaisun rakenne

Ratkaisutoiminnassa on kysymys voimassa olevan oikeuden sisällöstä. Ratkaisussa otetaan kantaa siihen, mitä on tapahtunut ja miten tapahtunutta tulee oikeudellisesti arvioida. Oikeudellisen ratkaisun tekemiseen tarvittava aineisto muodostuu fakta- ja oikeuskysymyksestä. Faktakysymyksellä tarkoitetaan tapauksessa esiintyvien tosiseikkojen määrittämistä, ja oikeuskysymyksellä tarkoitetaan niitä oikeuslähteistä selvitettyjä oikeusnormeja, joita tapaukseen voidaan soveltaa. Tuomioistuimen tarkoituksena on tutkia, onko esitettyjen tosiseikkojen ja oikeusnormien välillä syytteessä esitetty vastaavuus, jonka jälkeen selvitetään oikeusnormin mukainen seuraamus. (Virolainen & Martikainen 2003, 29–30; Laakso 1990, 56.) Toisin sanoen lainsoveltajalla tulee olla käsitys tapauksen tosiasioista, jotta oleellisten säännösten soveltaminen on mahdollista (Laakso 1990, 56).

Oikeudellinen ratkaisu voidaan myös esittää loogisena syllogismina⁴⁶ eli johtopäätökseen johtavana rakenteena (kuvio 2). Ratkaisu muodostuu normipremissistä⁴⁷ eli sovellettavan normin ylälauseen asettamisesta ja faktapremissistä⁴⁸ eli tosiseikastokuvauksen muodostamasta alalauseesta sekä niistä muodostettavissa olevasta johtopäätöksestä⁴⁹ eli oikeusseuraamuksen kannanotosta. Loogisen syllogismin lopputuloksen sisäinen justifiointi on kuitenkin suhteellista, koska johtopäätös on luonteeltaan deduktiivista, eli totuuden johtamista yleisistä väitteistä. Tällainen loogis-deduktiivinen johtopäätös on oikea vain, jos premissit ovat paikkaansa pitäviä. Koska looginen syllogismi ei ota kantaa premissien oikeellisuuteen niin hyväksyttävyyttä tutkitaan ulkoisella justifioinnilla, joka perustuu muuhun kuin loogiseen päättelyyn. Esimerkiksi oikeuslähteistä johdettuun päättelyyn sisältyy yleensä intressien punnintaa, lain tulkintaa, aukkojen täyttämistä,

---

⁴⁶ Syllogismi tarkoittaa lauseista muodostuvaa argumentointi tyyppiä, jossa todeksi oletetusta lauseesta voidaan johtaa päätös (Laakso 1990, 57).

⁴⁷ Normipremissi muodostuu oikeuslähteistä sekä niistä oikeudellisella päättelyllä johdettavissa olevasta oikeudellisesta ratkaisu- ja tulkintaperusteesta, jotka lopulta määrittävät normatiivisen kontekstin (Siltala 2004, 373). Normipremissin määrittämiseen liitetään myös jura novit curia -periaate, joka tarkoittaa, että tuomari tuntee lait ja soveltaa lakia ilman, että hän on sidoksissa asianosaisten vaatimukseen (Virolainen & Pölönen 2003, 424–425).

⁴⁸ Faktapremissi määrittellään tapauksen tosiasiallisista faktoista, jotka rajautuvat oikeudellisen näytön ja reaali maailman tilan mukaan (Siltala 2004, 373).

⁴⁹ Oikeudellisesta päättelystä voidaan myös käyttää nimeä subsumptio eli lainsoveltaminen (Virolainen & Martikainen 2003, 30).

harkintaa ja ristiriitojen ratkaisemista. (Laakso 1990, 56–59; Sajama 2004, 26; Virolainen & Martikainen 2003, 44–45.)

Yläause (normipremissi):	Jos tapahtuu a, niin seuraus on b
Alalause (faktapremissi):	Tapahtui a
Johtopäätös:	Seuraus on b

Kuvio 2. Ratkaisun looginen syllogismi (mukaillen Aarnio 1989, 157; Laakso 1990, 57; Tolonen 2003, 2).

Oikeudellista ratkaisua on myös kuvailtu syllogismin tyylisenä sidotun ratkaisun ideana eli yhden vaihtoehdon mallina, jossa tuomari toimii ainoastaan lainsäätäjän tahdon välikappaleena (Virolainen & Martikainen 2010, 21). Tämän mallin mukaan kaikissa yksittäistapauksissa on vain yksi oikea ratkaisu, koska ei ole mahdollista, että lainsäätäjä olisi tahtonut, että oikeuskysymykseen voidaan antaa usea voimassa oleva ratkaisu. Mallin toimivuus kuitenkin vaatii, että alalauseen faktat perustuvat asianmukaiseen näyttöön. (Virolainen & Martikainen 2010, 21; Virolainen & Martikainen 2003, 46–48.) Yhden oikean ratkaisun malli on luonteeltaan ennakoivaa, joten se myös täyttää oikeusvarmuuden edellytyksen (Aarnio 1989, 265).

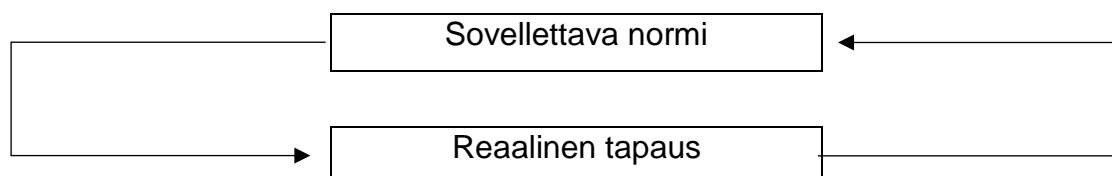
Loogis-deduktiivisen päätelmän vastakohtana toimii subsumptiologinen ratkaisumalli, jonka perusteella ratkaisu syntyy tulkinnan ja harkinnan kautta. Subsumptiologisessa ratkaisussa selvitetään tosiseikoista saatua lopputulosta, jota verrataan oikeusnormistoon sekä siihen, että sallisiko valittu oikeusnormisto lopputuloksen. Tarvittaessa lopputulosta, faktoja tai normia muutetaan niin, että lopputulos on normin mukainen. Oikeudenmukainen ratkaisu kuitenkin vaatii, että moitteettomalta tuomioistuinratkaisulta ja tuomiolauselmalta edellytetään loogista yhdenmukaisuutta perusteluissa mainittujen oikeusnormien ja -tosiseikkojen kanssa. Ratkaisun oikeellisuus ei kuitenkaan riipu muodostetun päätelmän loogisesta moitteettomuudesta, vaan premissien muodostamisesta, oikeuttamisesta ja perustelemisesta. Syllogismin muodossa esitetty ratkaisu ei itsessään täytä perustelujen avoimuuden vaatimuksia, koska syllogismi ei esitä tuomarin harkintaprosessia tai johtopäätökseen johtaneen päättelyn kulkua. Se ei esimer-

kiksi ota huomioon valittuja premissejä vastaan puhuvia seikkoja, kuten vaihtoehtoista normitulkintaa tai esitettyä vastanäyttöä. (Virolainen & Martikainen 2003, 46–48.)

4.2 Ratkaisutilanteet

Lain tulkinnassa on kysymys säännöksen sisällöllisestä laadusta, koska säännökset voivat olla aukollisia, ristiriitaisia tai tulkinnanvaraisia. Oikeudelliset ratkaisutilanteet voidaan jakaa säännösten sisällöllisen laadun mukaan yksinkertaiseen ratkaisu-, tulkinta- ja aukkotilanteeseen. Yksinkertaiset ratkaisutilanteet voidaan vielä jakaa rutiiniratkaisuun sekä normien ristiriitaiseen valinta- ja harkintatilanteeseen. (Laakso 1990, 131.)

Yksinkertaisissa tilanteissa ratkaisut ovat usein mekaanisia rutiiniratkaisuja, joissa fakta- ja normipremissien sisältö sekä oikeusseuraamus ovat niin yksiselitteisiä, ettei tuomarille jää mitään muuta ratkaisuvaihtoehtoa (Laakso 1990, 132; Virolainen & Martikainen 2003, 31). Tällaisiin yksiselitteisiin ratkaisutilanteisiin voidaan soveltaa systeemiperusteista argumentointitapaa, jossa ratkaisu johdetaan suoraan säädösteksteistä (Laakso 1990, 179). Yksinkertaiset ratkaisutilanteet voidaan esittää yksinkertaisen hermeneuttisen kehän muodossa (kuvio 3). Hermeneuttinen kehä muodostuu kahden toisiinsa vaikuttavan ja suhteessa olevan asian välille, joita ei voida ymmärtää ilman toisen olemassa oloa. Yksinkertaisen hermeneuttisen kehän teoriassa oikeudellinen ratkaisu on sidottu sovellettavan normin ja reaalisen tapauksen systemaattiseen yhteyteen. Reaalinen tapaus saa ainoastaan oikeudellisen merkityksen sovellettavasta normista ja sovellettava normi voidaan löytää ainoastaan reaalisen tapauksen kautta. (Tolonen 2003, 59–62.)

Kuvio 3. Yksinkertainen hermeneuttinen kehä (mukaillen Tolonen 2003, 60).

Yksinkertainenkin ratkaisutilanne voi sisältää tulkinnanvaraisia näyttökysymyksiä tai muita oikeudellisesti sitovia erityispiirteitä, jolloin esille nousee useampi ratkaisumahdollisuus (Tolonen 2003, 61). Tällöin voidaan puhua harkintatilanteesta, jolloin ratkaisu on tehtävä perusteilla, joita lainsäädännössä ei ole tarkemmin määriteltä. Harkintatilanteessa huomioidaan tapauksen erityispiirteet, ja harkintaa käytetään tapauskohtaisesti eri laajuudessa. Harkinta ei ole mielivaltaista toimintaa vaan, sitä ohjaa ja rajoittaa yleiset oikeusperiaatteet, joiden jälkeen ratkaisijalle jää itsenäistä harkintavaltaa. Lainsäädännössä harkinta esiintyy usein rangaistusteikkona eli seuraamusta määrittelevän harkintamarginaalin muodossa. Harkintamarginaali tarkoittaa lainsäädännön asettamia rajoja, joiden sisällä toimivalle tuomarille jätetään harkintavallan mukainen liikkumavara. (Laakso 1990, 132–133.) Esimerkiksi rikoslain 20:5 §:n mukaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan tuomita sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta. Tällöin harkinta kohdistuu rangaistuksen lajivalintaan ja sen määrään (Lappi-Sepälä 2000, 311).

Valintaratkaisut kohdistuvat normien ristiriitoihin, joissa normikonflikti voi esiintyä kontraarisena⁵⁰ tai kontradiktorisena⁵¹ ristiriitana. Toisin sanoen normien ristiriita voi esiintyä normien välisenä konfliktina normihierarkian eri tasoilla, samantasoisien normien ajallisena konfliktina tai samantasoisien, mutta ominaisuuksiltaan poikkeavien normien välisenä konfliktina. Ristiriidat eivät automaattisesti kumoa toisiaan, vaan tuomarin on valittava sovellettava normi ristiriitoja poistavilla derogaatioperiaatteilla. Derogaatioperiaatteista on myös mahdollista poiketa, koska ne eivät ole loogisia periaatteita, vaan normeja. Yleensä tällainen tilanne tulee esiin vaikeissa konfliktitilanteissa, joissa oikeusongelman ratkaisuun hyödynnetään muuta argumentaatioaineistoa. (Laakso 1990, 134–139.)

Tulkintatilanne syntyy, kun yleiskielellä kirjoitetut säädöstekstit eivät vastaa yksiselitteisesti olevassa olemaan ongelmaan.⁵² Epäselvyys voi esiintyä fakta- tai

---

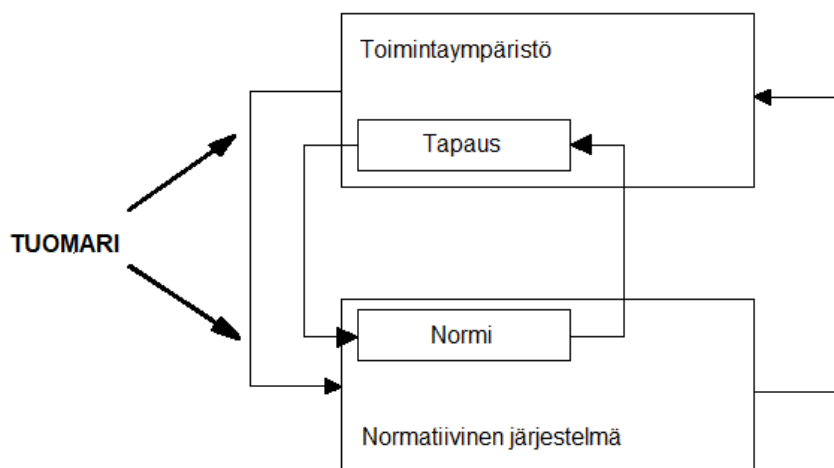
⁵⁰ Samanaikainen tilanne, jossa toinen normi määrää toimimaan tietyllä tavoin ja toinen normi kieltää sen (Laakso 1990, 134).

⁵¹ Samanaikainen tilanne, jossa toinen normi kieltää teon ja toinen normi sallii sen (Laakso 1990, 134).

⁵² Lain esityöt yleensä tarkentavat kielellisiä ilmaisuja selvittäen lainsäätäjän tahtoa ja lain alkuperäistä tarkoitusta, mutta lainsäätäjä ei kuitenkaan voi aina ennakoita esiin tulevia ongelmatilanteita, jolloin syntyy tulkintaongelmia (Siltala 2001, 114).

normipremissin sisällöstä tai niiden välisestä vastaavuudesta. Tuomarilla voi kuitenkin olla liikkumavara lakia sovellettaessa, koska faktapremissien muotoilun epävarmuus riippuu laajalti kirjoitetun lain kuvauksesta, todisteluun liittyvästä harkinnasta ja rangaistusasteikon määrittämisestä. (Laakso 1990 58; Virolainen & Martikainen 2003, 31.) Tulkinnalliset epävarmuudet voidaan jakaa loogiseen, syntaktiseen ja semanttiseen ongelmaryhmään. Loogisella ongelmalla tarkoitetaan normien muodostamaa ristiriitaisuutta. Syntaktisella ongelmalla tarkoitetaan kielellisiä ilmaisuja, jotka vaikuttavat lauseen rakenteellisiin tekijöihin ja vaikeuttavat sisällön ymmärtämistä. Semanttisella ongelmalla puolestaan tarkoitetaan oikeuslähteen merkityssisällön epävarmuutta, joka muodostuu, kun kielellinen ilmaisu ei täsmää kuvattavan kohteen kanssa. (Laakso 1990, 142–143.)

Tulkinnanvaraisiin tilanteisiin voidaan soveltaa hermeneuttista argumentointitapaa, jonka tehtävä on antaa tulkinnallisille ilmaisuille ymmärrettävä merkitys. Tulkintaa valaistaan esitiedolla, kokonaisuuden ja osien välisellä suhteella sekä hermeneuttisella kehällä. (Laakso 1990, 179.) Tapausta tutkittaessa tuomari joutuu punnitsemaan konkreettisen tapauksen suhdetta reaali maailmaan eli toimintaympäristöön. Toimintaympäristö rakentuu kaikista niistä piirteistä, joilla voidaan selittää osapuolten käyttäytymistä, tekoja ja niiden seurauksia. Tämän lisäksi tuomarin toiminta kiinnittyy tapauksen oikeudelliseen luonteeseen, koska hänen on tutkittava tapausta oikeudellisten seuraamusten ja normivertailun kautta. Tästä syystä tuomari voi joutua tulkintatilanteissa vertailemaan tapauksen luonnetta eri normeihin ja niiden seuraamuksiin. Tätä systemaattista vertailua voidaan kuvailla normatiiviseksi järjestelmäksi, jossa normit esiintyvät tietyssä systemaattisessa yhteydessä. Kun tapauksen toimintaympäristön ja normien normatiivisen järjestelmän yhdistää hermeneuttiseen kehään, niin saadaan muodostettua laajennettu hermeneuttinen kehä (kuvio 4). Laajennetussa hermeneuttisessa kehässä on olennaista, että oikeusjärjestelmän vastuulla on määrittää, mikä toimintaympäristössä on merkittävää tapauksen ratkaisun kannalta. Toimintaympäristö puolestaan määrittää, mitkä normit ovat tapaukselle olennaisia. (Tolonen 2003, 60–63.)

Kuvio 4. Laajennettu hermeneuttinen kehä (Tolonen 2003, 63).

Oikeusjärjestyksessä voi myös vallita sääntelemätön aukkotilanne, kun konkreettisen tapauksen tosiseikat eivät vastaa sovellettavia oikeusnormeja, jonka seurauksena tuomari ei tiedä, onko käyttäytyminen hyväksyttävää vai ei. Aukkotilanne syntyy, kun lainsäädäntövaihteessa ei ole huomioitu oikeusjärjestyksen edellytyksiä, jonka seurauksena sääntelyinformaatio on jäänyt epätäydelliseksi. Aukkotilanne esiintyy esimerkiksi taloudellisen, teknisen, tuotannollisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä. (Laakso 1990, 145.) Ratkaistava tapaus voi aluksi näyttää epäselvältä tulkintatilanteelta, mutta normeja sovellettaessa ilmenee, että abstraktisesti formuloidut oikeusnormit ovat liian suppeita tai laajoja, jolloin ne eivät sovi tapauksen erityispiirteisiin täydellisesti.⁵³ Epätäydellisyys voi esiintyä joko kätkettynä tai avoimena aukkotilanteena. Kätketty aukkotilanne ei ole suoraan näkyvissä, vaan tuomarin on selvitettävä aukollisuus kriittisellä harkinnalla. Avoimessa aukkotilanteessa tuomari voi todeta suoraan, etteivät sovellettavat oikeusnormit ole yhteensopivat tapauksen kanssa, jolloin tuomari ei ole velvollinen niitä soveltamaan. (Brusiin 1938, 46.)

Lainsäätelyinformaation epätäydellisyys eli normin puutteellisuus voi olla myös tarkoituksenmukaista, koska lainsäädäntöä ei voi laatia sellaiseen muotoon, joka ottaisi huomioon kaikki mahdolliset tarpeet ja tilanteet. Tällöin normin tunnusmer-

⁵³ Liian suppealla normilla tarkoitetaan, että mikään normi ei luo riittävää perustaa ratkaisulle tai normeja on liian vähän. Liian laajalla normilla puolestaan tarkoitetaan, että tapaus näyttää olevan ratkaistavissa sovellettavien normien kautta, mutta oikeusvakaumus estää sen. (Brusiin 1938, 46.)

kistö tai oikeusseuraamus säädetään joustavaan muotoon, jota tuomarin on pakotettu täydentämään. Joustavissa normeissa kysymys on analogian ja tulkinnan eroista, jolloin tuomarin on tapauskohtaisesti harkittava niitä suhteita, jotka lainsäädännön kannalta tulisi olla oikeudellisesti säännöstelty. Epäselvissäkin aukkotapauksissa tuomarin on ennakkoluulottomasti harkittava jokaista jutussa esiintyvää vaatimusta. (Brusiin 1938, 47–54.)

Tooppinen argumentointitapa tulee kysymykseen tilanteissa, joiden ongelmaan ei saada vastausta auktoritatiivisilla oikeuslähteillä.⁵⁴ Tämä esiintyy erityisesti monimutkaisista harkinta- tai aukkotilanteista, joita ohjaavat yleiset periaatteet. Ongelman ratkaisu ei pääasiassa liity sovellettavaan tekstiin, vaan itse ongelman luonteeseen. Lähtökohtaisesti tällaisetkin ongelmat tulee sitoa vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin, mutta tarpeen tullen ongelma ratkaistaan argumentoinnilla, joka muodostuu erityisasiantuntemuksesta ja intressivertailusta. On kuitenkin huomioitava, että argumentointi on tapauskohtaista, joten tuomarin on myös perusteltava tulkintaratkaisunsa lainmukaisuus. Tuomarin tulkintakannanotossa ei ole myöskään kysymys absoluuttisesta totuudesta, vaan tulkintaratkaisun ja perustelujen hyväksyttävyydestä, joilla varmistetaan oikeudenmukaisuusodotuksen toteutuminen. (Laakso 1990, 180–183.)

4.3 Tulkintatekniikat ja -periaatteet

Oikeudellinen tulkinta tarkoittaa merkityssisällön antamista oikeusnormilauseiden kielellisille ilmaisuille (Brusiin 1938, 14; Siltala 2001, 22). Oikeudellisten tulkintateorioiden tehtävä on selvittää, miten voimassa olevaa oikeutta tulee tulkita. Tulkinnassa tulee kiinnittää huomiota kielelliseen ilmaisuun, lainsäädännön historialliseen tarkoitukseen, vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. (Siltala 2001, 110.)

---

⁵⁴ Topiikka tarkoittaa ei-loogista päättelyä, jossa ratkaisun tueksi esitetään erilaisia argumentteja (Laakso 1990, 180).

Tulkinnanvaraisten säännösten merkityssisällön selvittämisen ja epävarmuuden poiston apuna voidaan käyttää muita oikeuslähteitä, käytännönläheisiä asia-argumentteja ja laintulkintatekniikoita. Laintulkintatekniikoita ohjaavat vakiintuneet periaatteet,⁵⁵ joiden tavoitteena on löytää sallitut tekniikat, joilla päädytään hyväksytyyn tulkintaratkaisuun. (Laakso 1990, 146.) Tulkintatekniikat ovat ohjeellisia, koska ne eivät sido tuomioistuinta. Tuomari voi siis valita käyttämänsä tulkintatekniikan tai olla niitä käyttämättä. On kuitenkin huomioitava, että jos tulkintatekniikoita ei sovelleta lainkaan, niin tulkintaa ei voi pitää oikeudellisena, vaan pikemminkin moraalisenä tai poliittisena valintana, joka voi johtaa myös mielivaltaiseen lopputulokseen. (Virolainen & Martikainen 2010, 458–459.)

Tulkinnassa on ensin tutkittava sen sanamuodollista ajatussisältöä (Virolainen & Martikainen 2010, 459). Sanamuodonmukaisessa tulkinnassa on kysymys kirjaimellisen ilmaisun tulkinnallisesta sisällöstä. Jokaisen sanan merkitys riippuu käyttöyhteydestä, koska sanojen tulkinta on kontekstisidonnaista. (Aarnio 1989; 165.) Tulkinnallisissakin tilanteissa sanojen ilmaisuille vahvistetaan merkityssisältö, jolloin muut tulkintavaihtoehdot hylätään. Täydellisestä sanamuodosta voidaan myös irtautua laajalla ja suppealla tulkinnalla, joilla ilmaistaan muilla argumenteilla saadun lopputuloksen suhdetta lain sanamuodon kanssa. Laajassa tulkinnassa on kysymys lakitekstin soveltamisesta sen merkityssisällön ulkopuolelle, ja sitä käytetään tilanteisiin, joissa oikeusvarmuus ei ole hallitsevassa asemassa. Suppeaa tulkintaa sovelletaan tilanteisiin, joissa lakitekstin sisältämää sanamuotoa tulkitaan tiukemmin. Yleensä suppeaa muotoa sovelletaan säännöksiin, jotka asettavat kansalaisille jonkinlaisen velvoitteen. (Aarnio 1989, 157–158; Laakso 1990, 147–149.)

Ratio legis -tulkinnalla tarkoitetaan teleologista tulkintatekniikkaa, jossa hallituksen esityksen (HE 19/2013 vp, 19) mukaan on kysymys säännöksen tarkoituksenmukaisuutta korostavasta tulkinnasta. Toisin sanoen argumentoinnin tehtävänä on löytää tulkinnanvaraiselle säädöstekstille lain objektiivisen tavoitteen mukainen merkityssisältö. Ratio legis -tulkinnalla ei oteta kantaa lainsäätäjän

---

⁵⁵ Esimerkiksi analogiakielto rikosoikeudessa (Laakso 1990, 146).

subjektiiviseen tahtoon, vaan tulkinnalla arvioidaan lain tai säännöksen yhteiskuntaa edistäviä vaikutuksia, eli lain oikeaa tarkoituksenmukaisuutta. Tulkinnassa huomion keskipisteenä ovat lainsäädäntökäytännössä esiintyvät tavoitesäännökset, puutteelliset lainvalmisteluaineistot, tavoitteiden ristiriidat ja säännösten sisäiset tavoitteet. (Laakso 1990, 166–172; Virolainen & Martikainen 2010, 462–463.)

Samankaltaisuutta vertaileva tulkinta eli analogia esiintyy yleensä aukkotilanteissa täyttävänä tekijänä (Aarnio 1989, 259; Laakso 1990, 153). Analogia voidaan jakaa oikeus- ja lainanalogiaksi. Oikeusanalogia selvittää yleisiä oikeusperiaatteita, joita voitaisiin soveltaa käytännössä esiintyviin tapauksiin. Ratkaisu ei myöskään perustu yhteen säännökseen, vaan koko oikeusjärjestelmään. Lainanalogialla puolestaan tarkoitetaan tilannetta, jolloin yksittäinen säännös ei ole sanamuodollisesti yhteensopiva tapauksen kanssa, mutta säännöksessä olevat seikat ovat niin samankaltaiset, että ne vaativat sitä sovellettavaksi. (Brusiin 1938, 142.) Seikkojen välinen vertailu voi perustua useampaan samankaltaisuuskriteeriin, joiden väliltä tuomarilla on suoritettava analogia-avaimen valinta, koska samankaltaisuus esiintyy tapauksissa vain tiettyyn kriteeriin asti (Laakso 1990, 152). Samankaltaisuusvertailu voi esiintyä kahdessa eri tilanteessa, joita nimitetään tapaus- ja säännösanalogiaksi. Tapausanalogiassa kiinnitetään huomiota samankaltaisten tuomioistuinratkaisujen yhdenmukaisuuteen, jolloin johtopäätös saavutetaan tapauksissa esiintyvän samankaltaisuuden perusteella. Säännösanalogiassa on puolestaan kysymys kahdesta tai useammasta säännöksestä, jotka antavat tulkinnallista tukea toisilleen. Analogian käyttöä on perusteltu oikeudenmukaisuudella, koska samankaltaisuus on verrattavissa yhdenvertaiseen kohteluun. (Aarnio 1989, 243–245.)

Rikosoikeudessa analogian käyttökielto perustuu Suomen perustuslain 8 §:n ja rikoslain 3:1 §:n laillisuusperiaatteisiin sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaiseen täsmällisyysvaatimukseen. Laillisuusperiaate ei suorasanaisesti kiellä analogian käyttöä, vaan se kieltää tuomitsemisen ilman lakia. Lainsäätäjän tahtoa ja tarkoitusta täsmentää hallituksen esitys (HE 309/1993 vp, 50), jonka mukaan rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kieltää rikoslain laajentavan

soveltamisen eli analogian käytön, koska rikoslaissa mainittujen tunnusmerkistöjen on oltava niin täsmällisiä, ettei tulkintaa ole mahdollista soveltaa. Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 10/2000 vp, 2) tarkentaa, että myös lainsäätäjälle on asetettu täsmällisyysvaatimus, jonka mukaan teon rangaistavuuden tulee ilmetä suoraan säännöksen kirjoitetusta sanamuodosta. Rikosoikeudessa sovelletaan lain sanamuodollista tulkintaa, koska analogia asettaisi syytetyn heikompaan asemaan, joten analogiapäätely tulee kyseeseen vain siviili- ja hallinto-oikeudellisissa tilanteissa (Aarnio 1989, 146; Laakso 1990, 153).

5 Ratkaisun perusteleminen

Ratkaisun perustelemisen kulmakivenä toimii Suomen perustuslain 21.2 §:ssä mainittu oikeusturva, joka turvaa kaikkien oikeuden perustellun ratkaisun saantiin. Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, 74) mukaan ratkaisun perusteleminen on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon välttämätön edellytys. Ratkaisuvaltaa käyttävä tuomari joutuu ratkaisupakon velvoittamana vastaamaan oikeusyhteisössä esiintyvistä oikeusturvaodotuksesta, joka voidaan jakaa sisällölliseen ja ulkoiseen tekijään. Ulkoisella tekijällä tarkoitetaan, että tuomioistuimen ratkaisuilta vaaditaan ennakoitavuutta, jota toteutetaan rationaalisella harkintaprosessilla ja perustelujen avoimuudella. Tämä ei kuitenkaan riitä oikeusturvaodotuksen täyttämiseen, vaan sitä täydennetään sisällöllisellä tekijällä, jonka vaatimuksena on ratkaisujen lainmukaisuus, kohtuullisuus ja oikeudenmukaisuus. Lainmukaisuudella tarkoitetaan, että tulkintatapauksissa ratkaisu on perusteltava oikeussäännöllä tai -periaatteella. Kohtuullisuuden ja oikeudenmukaisuuden tehtävä on puolestaan tyydyttää moraaliset odotukset. Hyvillä perusteluilla vahvistetaan tuomioistuinlaitoksen toiminnan luottamusta ja kansalaisten oikeusturvanodotusta.⁵⁶ (Virolainen & Martikainen 2003, 66–67.) Jos perustelut ovat ristiriitaiset tai puutteelliset vallitsevaan oikeusjärjestykseen nähden,

---

⁵⁶ Tuomiovallan tulee nauttia yhteiskunnan luottamusta, jotta sen toiminta olisi hyväksyttävää. Luottamuksella tarkoitetaan kansalaisten mielipidettä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta. Luottamukseen vaikuttaa perusteluja enemmän proseduraalinen oikeudenmukaisuus eli kaikkien prosessisubjektien tasapuolinen ja rehti kohtelu. (Virolainen & Martikainen 2003, 90–93.)

niin tuomio ei ole vakuuttava ja siitä voi seurata epäily ratkaisun oikeudenmukaisuudesta. Tästä syystä ratkaisun oikeellisuutta ja oikeusturvaodotusta voidaan arvioida vasta ratkaisun perusteluilla. (Virolainen & Martikainen 2003, 12.)

5.1 Perustelujen tehtävä ja toteutus

Oikeudenkäymiskaaren 24:4 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:4.2 §:n mukaan tuomio on perusteltava, ja perusteluissa tulee ilmetä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Samalla on myös selostettava, millä perusteilla riitainen seikka on tullut toteen näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Hallituksen esitys (HE 154/1990 vp, 30) täsmentää, että ratkaisussa huomioidaan ne seikat, joilla tuomioistuimen mielestä on ollut merkitystä asian ratkaisuun, sekä millä oikeudellisella perusteella ratkaisussa todetut tosiseikat ovat johtaneet esitettyyn lopputulokseen. Lisäksi hallituksen esityksen (HE 82/1995 vp, 127–128) mukaan tuomio on perusteltava niin yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi kuin asia sitä vaatii. Tuomion perustelemisella halutaan vahvistaa tuomioistuimen luottamusta, lisätä oikeusvarmuutta ja vähentää virheellisiä yleisnäkemyksiä. Perustelujen välttämättömyys perustuu ratkaisun asianmukaisuuteen ja oikeellisuuteen. Tuomarin oikeudellisen päättelyn ja tuomion oikeellisuuden määrittämisen edellytyksenä on tieto kaikista niistä faktoista, todisteista, normeista ja väitteistä, jotka ovat vaikuttaneet lopputulokseen. Perustelujen tulee siis antaa vastaus siihen, onko tapauksen faktoihin sovellettu oikeita normeja, ja vastaako lopputulos esitettyä prosessiaineistoa. (Virolainen & Martikainen 2003, 76–77.)

Hallituksen esitys (HE 82/1995 vp, 127–128) täydentää, että perustelemisen tehtävä on myös auttaa asianosaisia ymmärtämään lopputulokseen johtaneet syyt, jolloin todennäköisyys muutoksenhakuun vähenee. Hyvin perusteltu ratkaisu on myös tärkeää muutoksenhakutuomioistuimille, koska yksityiskohtaisemmat perustelut auttavat niitä tulkitsemaan alioikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Hallituksen esitys (HE 33/1997 vp, 28) painottaa perustelujen merkitystä muutoksenhaussa, koska alioikeuksien tekemien perustelujen ansiosta valittajan on mahdollista sisällyttää muutoksenhakemukseen sellaiset tiedot, jotka palvelisivat

asian valmistelemista mahdollisimman hyvin ylemmässä tuomioistuimessa. Virolainen ja Martikainen (2003, 69) huomauttavat, että muutoksenhaku ei ole tuomarin epäonnistumisen merkki, vaan hyvin perusteltu tuomio tarjoaa valittajalle yksityiskohtaiset valitusperusteet, jotka helpottavat muutoksenhakutuomioistuinten toimintaa.

Perusteluvastuulla on myös yhteiskunnallinen tehtävä, koska pelkällä olemassaolollaan se lisää oikeusvarmuutta, edistää oikeudenkäynnin laillisuutta ja estää mielivallan käyttöä. Yhteiskunnallista tehtävää hallitaan avoimuuden periaatteella,⁵⁷ jolla varmistetaan, että kaikki tuomioistuimen toiminnasta kiinnostuneet tahot saavat tarpeeksi tietoa ratkaisujen laillisuudesta, tuomioistuinten puolueettomuudesta ja toimivallan rajoissa pysymisestä. Toisin sanoen avoimuuden ansiosta ratkaisujen kriittinen tarkastelu ja oikeudenmukaisuuden valvonta on mahdollista.⁵⁸ Perusteluilla myös hallitaan kolmijako-opin toteutumista, eli varmistetaan, että tuomioistuimet harjoittavat ainoastaan tuomiovaltaa, eivätkä luo omaa oikeutta, ellei lainsäätäjällä ole tarkoituksellisesti luovuttanut tällaista harkintavaltaa tuomioistuimelle. (Virolainen & Martikainen 2003, 80–85.)

Perusteluvollisuuden vaikutus ilmenee myös tuomarin itsekontrollin kautta, koska se lisää tuomarin itsekritiikkiä ja pakottaa tuomarin harkitsemaan ratkaisunsa oikeellisuutta. Tuomarin mielipide oikeasta ratkaisusta voi muuttua useasti koko prosessin aikana. Esimerkiksi tuomarin harkinta voi ilmetä jo jutun alkuvaiheessa, jolloin tuomari on jo hahmottanut oikean ratkaisun mielessään, mutta prosessin edetessä hän ei voi esittää ratkaisulleen riittäviä perusteita, jolloin hänellä on vielä mahdollisuus harkita ratkaisun oikeellisuutta uudelleen. Tuomari ei saa myöskään antaa sellaista ratkaisua, jota hän ei voi perustella, koska oikeudellisen ratkaisun on oltava hyväksyttävästi perusteltavissa. (Virolainen & Martikainen 2003, 77–79.)

---

⁵⁷ Avoimuuden periaatteella tarkoitetaan läpinäkyvyyden toteutumista, jota toteutetaan prosessin ja ratkaisujen sekä perustelujen julkisuudella (Virolainen & Martikainen 2003, 83).

⁵⁸ Avoimuuteen sisältyy myös rehellisyyden elementti, koska perustelujen tulee vastata todellista harkintaprosessia (Virolainen & Martikainen 2003, 117).

Tuomioistuimen mielipide asianosaisten esittämien seikkojen merkityksestä tapahtuu tuomarin harkinnan kautta. Tuomarin on punnittava asianosaisten esittämien seikkojen painoarvoa, joka ilmenee perusteluissa pro et contra -argumentaatiometodin kautta. Pro et contra -argumentaatio tarkoittaa, että perusteluissa esitetään ratkaisun puolesta puhuvia pro-argumentteja sekä ratkaisua vastaan puhuvia contra-argumentteja. Pro et contra -argumentaatiota sovelletaan yleensä epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa, koska vain pro et contra -argumentaatiolla saavutetaan perusteluilta vaadittu avoimuus ja seikkaperäisyys. (Virolainen & Martikainen 2003, 121–126.) Yleensä pro et contra -argumentaatiota tarvitaan tilanteisiin, joissa epäselvyys kohdistuu subsumptio-ongelmaan, tulkintavaihtoehdon valintaan, normien ristiriitaan tai aukkotilanteeseen, jolloin tuomarin on myös harkittava analogia-argumenttien sallittavuutta (Virolainen & Martikainen 2010, 63).

5.2 Perustelujen oikeuttaminen, hyväksyttävyyys ja rakenne

Ratkaisun perusteleminen eli oikeuttamisperuste on argumentointia, kommunikointia ja justifiointia. Ratkaisun oikeuttaminen ja perusteleminen ovat kuitenkin kaksi eri asiaa. Oikeuttaminen tarkoittaa, että tuomari perustelee ratkaisun oikeudellisuuden itselleen. Perusteluilla puolestaan tarkoitetaan tuomion perusteluosassa julkituotua päättelyä, syitä ja perusteita, joilla ilmenee, miten tuomari on päätenyt tuomiolauselmassa mainittuun johtopäätökseen. Julkituoduilla perusteluilla tuomari argumentoi tuomiolauselmassa esiintyvää johtopäätöstä ja pyrkii vakuuttamaan muut asianosaiset siitä, että ratkaisu on lain- ja oikeudenmukainen. Ainoastaan perusteluista on arvioitavissa, onko ratkaisuvaihtoehdoissa päädytty parhaimpaan mahdolliseen ratkaisuun ja kuinka tyydyttävänä tätä ratkaisua voidaan pitää. Toisin sanoen tuomari pyrkii osoittamaan, että hänen valitsemansa ratkaisu on vaihtoehdoista paras mahdollinen, mutta ei kuitenkaan ainoa ehdoton ratkaisu. (Virolainen & Martikainen 2003, 52–53.)

Perustelujen hyväksyttävyyys riippuu fakta- ja normipremissien käytöstä. Perustelut ovat hyväksyttäviä, jos johtopäätös on lainmukainen ja vastaa tosiseikastoa.

Ratkaisu voi olla myös muodollisesti hyväksytty, jos perustelut täyttävät lain vaatimukset ja tulkintaan on sovellettu oikeuslähdeopin mukaisia edellytyksiä. Huonosti perustelussa ratkaisussa perustelut eivät täytä oikeudenmukaisuuden vaatimusta, ja ratkaisu on virheellinen, jos tosiseikkoihin on sovellettu väärää oikeusnormia tai sitä on tulkittu väärin taikka faktapremissi ei vastaa käytettyä oikeudenkäyntiaineistoa. Perustelut voivat olla muodollisesti huonoja, jos oikeustosi-seikasto ei vastaa normipremissiä tai perusteluissa ei ilmene fakta- ja normipremissin valinnan syitä. Muodollisesta asianmukaisuudesta ei kuitenkaan käy ilmi, onko ratkaisu ja perustelut asiallisesti hyväksyttäviä. Hyvätkin perustelut voivat johtaa asiallisesti väärään lopputulokseen, jos premissien valinta tai päättely on ollut virheellistä. Oikeaa ratkaisua ei ole mahdollista keksiä, vaan se vaatii aina oikeat ratkaisuperusteet, joilla vakuutetaan yleisö. Perustelut siis mahdollistavat ratkaisun oikeudellisuuden arvioinnin. (Virolainen & Martikainen 2003, 54–56.)

Rakenteeltaan perustelut voidaan jakaa fakta- ja normiperusteluihin. Faktaperustelujen tehtävä on ilmaista, miten faktat on selvitetty ja mihin oikeustosi-seikastoon ratkaisu perustuu. Faktaperustelu tapahtuu esittämällä vahvistettuja oikeustosi-seikkoja, eli mitä ja miten jotain on näytetty toteen. Vastaavasti voidaan myös esittää vahvistamattomia oikeustosi-seikkoja, eli mitä ei ole näytetty toteen ja miksi se on jäänyt toteen näyttämättä. Normiperustelut puolestaan esittävät kaikki oikeusnormit, päättelyn ja seuraamuksen, joita voidaan soveltaa oikeustosi-seikastoon. Perusteluja ei voi myöskään esittää loogisen syllogismin muodossa, koska se ei ota kantaa premissien oikeuttamiseen. (Virolainen & Martikainen 2003, 58–60.) Aarnion (1989, 203–204) mukaan perustelut voivat myös aiheuttaa jatkuvan perusteluketjun, jolle ei ole selkeää rajaa siitä, milloin se voidaan katkaista. Perusteluketjun katkaisu riippuu ainoastaan siitä, milloin perustelut saavuttavat riittävät hyväksyttävyyden edellytykset.

6 Tuomarin harkintavalta

6.1 Tuomari ja tuomioistuimen kokoonpano

Tuomioistuin ei voi täyttää yhteiskunnallista tehtäväänsä ilman tuomaria ja häneltä vaadittua ammattitaitoa, itsenäistä harkintakykyä sekä tahtoa tuomita oikein (Lappalainen 1995, 165). Tuomioistuinlain 5 §:n mukaan tuomari on tuomioistuinlaitoksen jäsen, jonka tehtävä tuomioistuinlain 6 §:n nojalla on käyttää riippumatonta tuomiovaltaa. Tuomioistuinlain 9:1.1 § täsmentää, että tällä tarkoitetaan tuomarille myönnettyä itsenäistä tuomiovallan käyttöä, jota sitoo ainoastaan laki. Jotta tuomari voi toimia virassaan, on hänen täytettävä tuomioistuinlain 10:1 §:n yleiset kelpoisuusvaatimukset. Yleisiä kelpoisuusvaatimuksia ovat oikeustieteen ylempi korkeakoulututkinto, kielitaito, oikeamielinen Suomen kansalaisuus, perehdytys viran hoitoon sekä virkaan tarvittavat henkilökohtaiset ominaisuudet. Toisin sanoen tuomarilla tarkoitetaan laissa säädettyä tuomarin virassa olevaa tuomioistuimen jäsentä, jolla on lainopillinen koulutus ja tehtävään vaadittu tutkinto (HE 7/2016 vp, 17).⁵⁹ On myös huomioitava, että tuomarit ovat virkamiehiä, joten valtion virkamieslain (750/1994) 8 c §:n mukaan tuomarilta myös edellytetään nuhteetonta, riippumatonta ja luotettavaa käytöstä.

Tuomarin velvollisuudesta on säädetty tuomioistuinlain 9:1.2 §:ssä, joka velvoittaa tuomaria ratkaisemaan hänelle käsiteltäväkseen jaetun asian huolellisesti, tunnollisesti ja joutuisasti. Hallituksen esitys (HE 7/2016 vp, 83) korostaa, että velvollisuudella tarkoitetaan ratkaisupakkoa, ellei tuomari ole oikeudenkäymiskaaren 13:1 §:n mukaan esteellinen käsittelemään asiaa. Jokelan (1996, 243) näkemyksen mukaan tuomarin määrittäminen tapahtuu tämän velvollisuuden kautta, koska tuomari on tuomioistuimen kokoonpanoon kuuluva henkilö, jonka tehtävä on käsitellä ja ratkaista tuomioistuimeen vireille tulleet asiat.

---

⁵⁹ Jos tuomarin määritelmää verrataan oikeushistoriaan, niin Olaus Petri (1987, 31–32) määritteli tuomarin olevan Jumalan virka, joka toteuttaa Jumalan tahtoa, koska Jumala tahtoo oikeuden toteutuvan. Lisäksi 1. tuomarinohjeen mukaan tuomarin oli myös ahkerasti perehdyttävä lakiin, että hän voi toteuttaa Jumalan antamaa tehtävää ja tuomita oikein.

Tuomarin oikeudellinen asema ja virkavastuu on määritelty Suomen perustuslain 118 §:ssä, jonka nojalla virkamies on vastuusta virkatoimistaan ja niiden lainmukaisuudesta rangaistuksen uhalla. Perustuslain 103 § takaa tuomarille erityisen vahvan virassapysymisoikeuden, jonka perusteella tuomari ei voi menettää virkaansa muutoin kuin tuomioistuimen tuomiolla. Hallituksen esityksen (HE 7/2016 vp, 67) mukaan virassapysymisoikeudella on tarkoitus turvata tuomioistuimen riippumattomuus, joka on edellytys itsenäiselle päätösvalalle. Erityisen vahvasta asemasta ja riippumattomuudesta kertoo myös se, että perustuslain 102 §:n perusteella vakinaiset tuomarin virat ovat Suomen tasavallan presidentin nimittämiä. Tuomarin erityisasemaa täydentää virkavalasta ja virkavakuutuksesta sekä tuomarivalasta ja tuomarinvakuutuksesta annetun asetuksen (1183/1987) 2 §, jonka mukaan tuomioistuinten jäsenet ovat velvollisia antamaan erityisen tuomarinvakuutuksen ennen virkaan ryhtymistä.

Oikeudenkäymiskaaren 2:1 §:n mukaan käräjäoikeuden päätösvaltainen kokoonpano voi myös koostua puheenjohtajasta ja kahdesta lautamiehestä tai asian perustellun syyn vuoksi myös kolmesta lainoppineesta jäsenestä.⁶⁰ Oikeudenkäymiskaaren 2:11 § täsmentää, että tuomioistuimen yhden tuomarin kokoonpanoa voidaan asian erityisen syyn vuoksi vahvistaa yhdellä lainoppineella jäsenellä tai kolmannella lautamiehellä. Hallituksen esityksen (HE 7/2016 vp, 129) mukaan lautamiehillä tarkoitetaan kansan oikeustajua edustavia maallikkojäseniä, jotka osallistuvat tuomioistuinten ratkaisutoimintaan sekä valvovat oikeudenkäytön ja julkisuuden toteutumista. Lautamiehien lisäksi käräjäoikeuden kokoonpanossa voi olla myös sotilasjäseniä, koska sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 21 §:n mukaan päätösvaltaisen kokoonpanon tulee koostua puheenjohtajasta ja kahdesta muusta puolustusvoimien jäsenestä.

Kokoonpanolla voi olla vaikutusta asian ratkaisuun, koska jos monijäsenisessä kokoonpanossa ei päästä yksimielisyyteen asian ratkaisusta, niin oikeudenkäymiskaaren 23:1.1 §:n mukaan siitä suoritetaan äänestys. Ristiriitaisessa ratkaisutilanteessa kaikilla lautamiehillä on yksi ääni, ja he toimivat tuomarin vastuulla. Tuomarin vastuu perustuu käräjäoikeuden lautamiehistä annetun lain (675/2016)

---

⁶⁰ Lainoppineella jäsenellä tarkoitetaan laamannia tai tuomaria (Frände ym. 2017, 240).

6 §:ään, joka velvoittaa lautamiehiä antamaan tuomarinvakuutuksen. Vaikka Fränden ym. (2017, 240) mukaan lainsäädäntö ei määritä yhtä varsinaista peruskokoonpanoa, niin yhden tuomarin kokoonpanoa voidaan pitää vakiintuneena käytäntönä, koska yksi tuomari voi ratkaista valtaosan lainkäyttöasioista.

6.2 Harkintavallan määrittäminen

Ratkaisutilanteet voivat sisältää sekä harkintaa että tulkintaa, mutta termien ymmärtämisen kannalta ne on erotettava toisistaan. Tulkinnalla tarkoitetaan merkityssisällön antamista säädöstekstin kielelliselle ilmaukselle, jolloin kysymys on tietoon perustuvasta toiminnasta. Oikeudellisella harkinnalla puolestaan tarkoitetaan tahdonvaltaista tilannetta, jolloin oikeusohje sisältää useamman tulkintamahdollisuuden, ja lainsäädäntö ei luo absoluuttisia soveltamiskriteerejä, vaan tuomarille annetaan vapaus toimia lainsäädännön kehysten mukaisesti. (Laakso 1990, 132–134; Tolonen 2003, 37.)

Yleensä harkintavalta liittyy väljien säännösten, standardien tai periaatteiden yhteyteen, ja sitä voidaan määritellä kolmella eri vaatimuksella. Harkintavallan käyttäjällä eli asian ratkaisijalla on oltava itsenäinen asema,⁶¹ ratkaisijan on tehtävä lopullinen ratkaisu ja harkintatilanteessa standardit eivät anna yksiselitteistä vastausta konkreettiseen tilanteeseen tai oikeudelliseen asiaan, vaan ne antavat ainoastaan perusteita normien sekä standardien tulkinnalle. Harkintavalta esiintyy varsinkin sellaisissa tilanteissa, joissa tuomioistuimien joutuu ottamaan kantaa tilanteisiin, joita lainsäätäjät ei ole tarkemmin määritellyt tai kykene määrittelemään. (Tolonen 2003, 38.) Harkintavaltaa joudutaan myös käyttämään juttukohtaisesti, koska harkintaan vaikuttavat tapauskohtaiset ihmis- ja perusoikeudet sekä oikeusperiaatteet. Juttukohtainen harkinta puolestaan vaikuttaa suoraan oikeuskysymyksen ja näytön arviointiin sekä sitä kautta lopulliseen ratkaisuun. (Tarukannel 2002, 72–73.)

---

⁶¹ Esimerkiksi muut tuomioistuimet eivät ole velvollisia seuraamaan korkeimman oikeuden prejuddikaatteja, vaan kaikilla tuomioistuimilla on itsenäinen harkintavalta (Tolonen 2003, 125).

Tuomioistuinten lisäksi harkintaa voi esiintyä myös hallinnonalalla, joten tuomarin harkintavallan ymmärtämiseksi niiden eroja on ensin vertailtava toisiinsa. Tuomioistuimen ja hallintoharkinnan erojen vertailu voi olla kuitenkin vaikeasti hahmoteltavissa, koska on olemassa raja- tai poikkeustapauksia, jolloin hallinnollinen asia kuuluu yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.⁶² (Merikoski 1958, 22.) Yleisesti voidaan todeta, että tuomarin harkinta tähtää oikeuden toteutumiseen ja yhteiskunnallisten intressien tyydyttämiseen, toisin kuin hallintoviranomaisen harkinta, joka pyrkii tarkoituksenmukaisuuden arviointiin sekä konkreettisten valtionintressien tyydyttämiseen (Brusiin 1938, 16).

Hallintoharkinta voidaan erottaa sidotuksi oikeusharkinnaksi⁶³ ja vapaaksi tarkoituksenmukaisuusharkinnaksi. Oikeusharkinnassa ratkaisun tulee aina perustua voimassa olevaan oikeusjärjestykseen eli lakiin, ja tarkoituksenmukaisuusharkinnassa ratkaisu perustuu muihin oikeudellisesti sitoviin ratkaisu- ja toimintaohjeisiin. (Laakso 1990, 190–192.) Sidottua hallintotoimintaa voidaan läheisesti verrata tuomarin toimittamaan lainkäyttöön, koska lainsäädäntö, oikeuskäytäntö, oikeusohjeet, yleismääräykset sekä velvoittavat toimintaohjeet osoittavat, mitä ja miten hallintoviranomaisen on ratkaistava asia. Tuomarin harkintavalta on kuitenkin erilaista, koska tuomari pyrkii harkinnallaan etsimään oikeutta, jota hallintoviranomainen ei tee.⁶⁴ Sidotulle oikeusharkinnalle on ominaista, että ratkaisuun on teoreettisesti vain yksi oikea ratkaisu, toisin kuin vapaassa tarkoituksenmukaisuusharkinnassa, jossa on useita oikeudellisesti samanarvoisia ratkaisuvaihtoehtoja. Hallintoviranomaisen vapaata tarkoituksenmukaisuusharkintaa ei kuitenkaan voi rinnastaa tuomioistuimessa toimivan tuomarin harkintaan. Esimerkiksi tuomarin todistus- ja kohtuullisuusharkinta eivät ole sellaista vapaata harkintaa, jota hallintoharkinnassa tarkoitetaan. (Merikoski 1958 35–43.)

Tuomarin ratkaisuharkinta perustuu yhteiskunnassa vallitsevaan tulkinta- ja perustelukontekstiin, joka rajautuu fakta- ja normikontekstin mukaan kahdeksi eri

---

⁶² Esimerkiksi hakemusasiat ovat luonteeltaan hallintotoimintaa, mutta yleisissä tuomioistuimissa ne kuitenkin esiintyvät siviiliprosesseina (Merikoski 1958, 27).

⁶³ Voidaan myös puhua laillisuusharkinnasta (Laakso 1990, 192).

⁶⁴ Vaikka tuomioistuimen toiminta perustuu tarkoin sidottuun oikeusharkintaan, niin siihenkin voi sisältyä hallintoharkinnalle tunnusomaista kohtuullisuusharkintaa sekä arvo- ja asteasettelua. (Merikoski 1958, 12–14.)

harkintakokonaisuudeksi. Faktakontekstilla tarkoitetaan niitä tosiasiallisia tekijöitä, joita todistusharkinnalla rajataan ratkaisun faktapremissiksi. (Siltala 2004, 373.) Todistusharkinta eli faktojen toteamiseen tähtäävä toiminta kohdistuu faktoja koskeviin lausumiin ja faktapremissiin sekä niiden välisen suhteen todennäköisyyteen. Todistusharkinta voi vaikuttaa mm. oikeuskäytännössä vakiintuneisiin rangaistuksen määräämisperusteisiin tai lain tavoitteiden toteutumiseen vaikuttaviin seikkoihin. Todistelun tarkoituksena on päästää harkintavaltaa käyttävä tuomari mahdollisimman lähelle aineellista totuutta. (Klami 2000, 15–23.)

Normikontekstilla puolestaan tarkoitetaan kaikkia niitä oikeuslähteitä sekä niistä oikeudellisen päättelyllä johdettuja tulkintaperusteita, joiden avulla normipremissi on määriteltävissä. Jos tuomari sivuuttaa oikeuslähdeopin mukaiset oikeuslähteet, niin silloin ei voida puhua oikeudellisesta ratkaisuharkinnasta, vaan kysymys olisi esimerkiksi yhteiskunta- ja moraalifilosofian pohdinnasta. (Siltala 2004, 373–374.) Sundström (2011, 60) on nimennyt tämän harkintakokonaisuuden normisidonnaiseksi harkinnaksi.

6.2.1 Vapaa todistusteoria

Moderni prosessi noudattaa vapaata todistusteoriaa, joka muodostuu vapaasta todistelusta ja vapaasta todistusharkinnasta sekä niiden yhteydestä (Jokela 2018, 536; Lappalainen 2001, 138–139). Vapaa todistelu perustuu oikeudenkäymiskaaren 17:1.1 §:ään, jonka mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Tämä tarkoittaa, ettei asianosaisten esittämää näyttöä ole etukäteen rajoitettu, ja tuomioistuimen on otettava huomioon kaikki lain sallimin tavoin tietoon saatu oikeudenkäyntiaineisto (Lappalainen 2001; 138).

Tuomioistuimen käyttämät todisteet eivät ainoastaan rajoitu esitettyyn näyttöön, koska oikeudenkäymiskaaren 17:6 §:n mukaan tuomioistuimen on myös harkittava asianosaisen menettelyä, kun hän ei vastaa tuomioistuimen kehotuksiin tai todistelutarkoituksessa annettuun kysymykseen. Hallituksen esitys (HE 46/2014 vp, 53) täsmentää, että menettelyn huomioon ottaminen todisteena edellyttää,

että asianosaisella ei ole ollut hyväksyttävää syytä käyttäytymiselleen. Tällaisessa tilanteessa tuomarin harkinta kohdistuu siihen, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä katsotaan olevan todisteena (Jokela 2004, 147). Voidaan myös puhua todistajanpsykologiasta, jolloin psykologisia tekijöitä, kuten muistia ja motiivia sovelletaan kuultavien menettelyyn tai kertomuksiin. Kysymys on siitä, kuinka halukas tai kyvykäs todistaja on kertomaan asioista totuudenmukaisesti, ja kuinka luotettavaksi kertomukset voidaan arvioida. (Jokela 2018, 664–665.) Todistajanpsykologian juuret ovat lähtöisin Olaus Petrin (1987, 101) 37. tuomarinohjeesta, jonka mukaan tuomarin on otettava selkoa todisteista ja todistajan luotettavuudesta, koska epäluotettava todistusaineisto vääristää lopputulosta. Tämä näkyy esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:60, jonka mukaan henkilön tunnistaminen voidaan suorittaa luotettavasti vain kerran, koska todistajanpsykologian mukaan ihmisellä on taipumus täydentää näkemäänsä jälkeensä. Samoin myös ratkaisussa KKO 2013:96 korkein oikeus lausuu, että nykyisin vallitsevan oikeuspsykologian mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voi arvioida ainoastaan henkilön tunteiden, ilmeiden, eleiden tai puhutavan perusteella, vaan todistajanpsykologian mukaan kertomuksella itsellään on suurempi merkitys. Silloin kiinnitetään huomiota siihen, kuinka johdonmukainen, muuttumaton, realistinen ja yksityiskohtainen kertomus on ollut.

Vapaa todistusharkinta puolestaan perustuu oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:ään, jonka mukaan tuomioistuimen on arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla. Hallituksen esitys (HE 46/2014 vp, 45) täsmentää, että tuomioistuimella on oikeus harkita ja arvioida jokaisen todisteen merkitystä kokonaisuutena, mutta harkinnan on oltava perusteellista, tasa-puolista, objektiivista ja kriittistä. Jokelan (2018, 537) mukaan vapaalla todistusharkinnalla tarkoitetaan, että tuomioistuimen ei tarvitse noudattaa todistusharkinnassaan mitään muodollisia määräyksiä, vaan tuomarilla on oikeus ja velvollisuus käyttää vapaata harkintaa siihen todistusvoimaan, joka todisteilla katsotaan olevan.

Oikeudenkäymiskaaren 17:5.3 §:n mukaan vapaa todistusharkinta voi myös kohdistua tunnustukseen, koska tuomarin on harkittava annetun tunnustuksen tai tunnustuksen peruutuksen vaikutusta todisteena. Hallituksen esityksen (HE

46/2014 vp, 9) mukaan tunnustus tarkoittaa, asianosaisen selitystä siitä, että jokin hänelle epäedullinen seikka on tosi. Usein kuitenkin käy niin, että asianosainen peruuttaa annetun tunnustuksen ja tuomioistuimen on arvioitava peruutetun tunnustuksen merkitystä vapaalla todistusharkinnalla (Jokela 2018, 540). Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2016:76 korkein oikeus totesi, ettei vastaajan antamaa tunnustusta voitu käyttää todisteena, koska se oli annettu ilman avustajan läsnäoloa, ja vastaajan mielentila on voinut vaikuttaa siihen, miten hän on todellisuudessa ymmärtänyt esitutkintaan liittyvät oikeutensa. Korkeimman oikeuden mukaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää, että tuomioistuin ei nojaudu sellaisiin epäilyyn lausumiin, jotka loukkaisivat hänen itsekriminalisuoja koskevaa oikeutta.

6.2.2 Näytön arviointi

Todistusharkinnassa ilmenneen näytön arviointi jakaantuu todisteiden näyttöarvon punnintaan sekä todistustaakan ja näytön riittävyttä arvioivaan päätöksentekoon (Virolainen & Martikainen 2010, 272). Todistusharkinta on päätösharkinnan yhteydessä tapahtuvaa ajatustoimintaa, jossa tuomari arvioi esitettyjä todisteita ja niiden todistusvoimaa. Toisin sanoen tuomarin harkinta kohdistuu siihen, mitä todisteiksi esitettyjen tosiseikkojen perusteella voidaan hänen mukaan pitää uskottavana, jonka jälkeen tuomarin on arvioitava, onko esitetty näyttö tuomion langettamiseen riittävä.⁶⁵ (Jokela 2018, 658–559.)

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2013:96 mukaan esille tulleiden todisteiden todistusvoimaa ei ole mahdollista määritellä lainsäädännöllä, vaan jokainen todiste on arvioitava erikseen käyttämällä yleisiä kokemussääntöjä. Tästä syystä todistusharkinta on empiiris-loogista päättelyä eikä normatiivista. On kuitenkin mahdollista, että yksittäisten todisteiden todistusvoiman määrittelyn lisäksi tarvitaan kokonaisnäytön arviointia, jos samasta teemasta on esitetty ristiriitaista

---

⁶⁵ Myös Olaus Petrin (1987, 95) 35. tuomarinohje kieltää tuomaria tuomitsemasta, ilman syytä ja todisteita, joten kaikkien tuomioiden on perustuttava niihin. Rikosasioissa syyttäjällä on velvollisuus näyttää syyte toteen tai muuten vastaaja on vapaa, jos syyttäjä ei voi sitä todistaa.

näyttöä. Tämä tapahtuu erisuuntaisen todistelun arvioinnilla ja todisteiden yhden-suuntaisuuden huomioimisella. Todistusteemoja punnitaan molempiin suuntiin etsimällä teemaa tukevaa ja sitä horjuttavaa näyttöä. (Virolainen & Martikainen 2010, 272– 273.)

Todistusharkinnan toinen vaihe on normatiivinen arviointi näytön riittävydestä. Kysymys on siis siitä, että saavuttaako oikeustosisaikan olemassaolo riittävän korkean todennäköisyyden, jolloin näyttökynnys⁶⁶ ylitetään. Jos näyttökynnys ei ylity, niin todistusta ei voida pitää uskottavana, jolloin on todettava, ettei oikeustosisikkaa ole olemassa. Näytön arviointi tapahtuu vertailemalla todistusharkinnasta saatua empiiristä lopputulosta siihen, mitä lainsäädäntö vaatii riittäväksi näytöksi. (Virolainen & Martikainen 2010, 273.) Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17:2.2 §:n mukaan riita-asioissa näyttökynnyksen ylitykseen vaaditaan uskottavaa näyttöä ja saman lain 17:3.2 §:n mukaan rikosasioissa vastaajan syyllisyydestä ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä.

Käytännössä todistusharkinta tapahtuu tuomarin intuition kautta, jota kontrolloidaan oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:n ja 24:4 §:n mukaisilla perusteluvollisuuksilla. Todistusharkintaa on myös mahdollista tutkia erilaisilla analyyttisillä metodeilla, jotka kuvaavat, kuinka todisteisiin kohdistuva arviointi tapahtuu. Esimerkiksi teemametodin arvioinnissa lasketaan teeman ja sen vastakohtan todennäköisyyttä.⁶⁷ Todistusarvometodissa todisteita puolestaan arvioidaan erikseen ennen kuin niille lasketaan yhteinen näyttöarvo. Tämä voi tapahtua esimerkiksi ketjutodistelulla sekä rinnakkais- ja vastavaikutustilanteilla.⁶⁸ Hypoteesimetodin mukaan tuomarin on harkittava sitä, että sisältääkö oikeudenkäynti aineisto vaihtoehtoista hypoteesia syytteessä ilmenevän teonkuvauksen tilalle. Metodi on

---

⁶⁶ Näyttökynnys ilmaisee langetettavan tuomion edellyttämän näytön vaatimuksen, eli kuinka vahvaa näytön tulee olla, että se voidaan hyväksyä tuomioperusteeksi (Virolainen & Martikainen 2010, 273). Rikosoikeudessa punnintapareiksi asetetaan asianosaisen oikeusturva ja rikosoikeudellisen järjestelmän vaikutus sekä siihen liittyvä rikoksen selvittämisintressi (Virolainen & Pölonen 2003, 168).

⁶⁷ Todennäköisyys on tapa, jolla jäsenetään subjektiivista vakuuttuneisuutta. (Klami 2000, 27). Esimerkiksi jos syytetty on 30 %:n todennäköisyydellä syytön, niin häntä voidaan pitää 70 %:n todennäköisyydellä syyllisenä (Jokela 2004, 245).

⁶⁸ Ketjutodistelu muodostuu todistuslenkeistä, joissa edellä oleva lenkki on todistustosisikka seuraavalle ja todistusteema edelliselle. Rinnakkaisvaikutustilanteessa toisistaan riippumattomat todisteet tukevat toisiaan. Vastavaikutustilanteessa todistelu pyritään osoittamaan epävarmaksi tai mahdottomaksi, esim. käyttämällä eliminaatiotodistelua eli todistetta, joka kumoaa toisen todisteen. (Jokela 2018, 660–661.)

kuitenkin yksipuolinen, koska hypoteeseja voidaan asettaa ainoastaan syytetyn eduksi. Hypoteesimetodi perustuu niin sanottuun induktiiviseen metodiin, jossa tapahtumille asetetaan hypoteesi, jonka vahvistamiseen tai hylkäämiseen käytetään vahvistettuja todistustietoja sekä yleisen elämänkokemuksen kautta tapahtuvaa päättelyä. (Jokela 2018, 598–662; Jokela 2004, 244–250; Klami 2000, 27–35.)

6.2.3 Normisidonnainen harkinta

Normisidonnainen harkinta on normirajoitteista, eli harkintaa rajoittavana tekijänä on normin sisältö ja sen sanamuoto. Säädös on ensin yksilöitävä, jotta harkintaa rajoittavat tekijät on mahdollista erottaa. Normisidonnaisuutta voidaan lähestyä sekä teon että tahallisuus- ja tuottamussidonnaisuuden arvioinnilla. Teot ovat tunnusmerkistösidonnaisia, joten niihin kohdistuva harkinta yleensä liitetään intressisidonnaisuuteen, tunnusmerkistön ulottuvuuteen ja ajalliseen yhteyteen. (Sundström 2011, 85–88.) Esimerkiksi rikoslain 3:6 §:n mukaan tahallisuudella tarkoitetaan, että tekijällä on oltava varmuus teon seurauksesta.⁶⁹ Hallituksen esitys (44/2002 vp, 16) täydentää, että tahallisuus voidaan jakaa tarkoitus-, varmuus- ja todennäköisyystahallisuudeksi, joiden täyttyminen riippuu tunnusmerkistön toteutumisesta. Rikoslain 3:7:n mukaan tuottamuksella tarkoitetaan, että seuraus on aiheutunut tekijän huolimattomuuden takia. Laissa ei kuitenkaan suoraan kerrota, milloin tekoa voidaan pitää tahallisena tai tuottamuksellisena, vaan tuomioistuimen on harkittava ja arvioitava seurauksen varmuutta tai sen todennäköisyyttä. (Sundström 2011, 85–88.)

Normisidonnaisen harkinnan osa-alueeseen kuuluu myös niin sanottu asiasidonnainen harkinta. Asiasidonnaisella harkinnalla tarkoitetaan tuomarin omaa arviota siitä, että täyttyvätkö ratkaisun kohteena olevat standardit vai eivät. Tuomarin harkinta rajoittuu konkreettisen asian fyysiseen tilanteeseen, vallitseviin olosuhteisiin ja mielentilan arvioimiseen. Tällaisen standardin käyttö voidaan myös

---

⁶⁹ Tuomarin on osoitettava ja perusteltava, että onko teon ja seurauksen välillä kausaaliiteetti eli syy-yhteys (Sundström 2011, 104).

mieltää tuomarin omaksi mielipiteeksi eli oikeusvarmuuden vastakohtaksi. Oikeustositseikasto kuitenkin ohjaa ja rajoittaa tuomarin harkintaa niin, ettei tuomari voi sortua mielivaltaiseen ratkaisuun. (Sundström 2011, 124–125.)

Tuomarin ratkaisuharkintaan vaikuttavat erilaiset oikeussäännöt, jotka muodostuvat arvoja sisältäviksi oikeusperiaatteiksi. Tällöin voidaan puhua normisidonnaisen harkinnan toisesta osa-alueesta eli arvosidonnaisesta harkinnasta, jota myös kutsutaan punninnaksi. (Siltala 2004, 60; Sundström 2001, 126.) Punninnalla tarkoitetaan eri oikeusperiaatteiden tai arvojen vertaamista toisiinsa tärkeämmän arvon löytämiseksi. Esimerkiksi yksityiselämän suojan ja sananvapauden vastakkainasettelun arviointi on arvosidonnaisen harkintaa, koska näiden kahden arvon tärkeyden määrittämisessä punnitaan merkityssisältöä sekä kontekstia. (Sundström 126–128.) Kumpikaan ristiriitaisista periaatteista ei syrjäytä toista kokonaan, vaan tuomarin on löydettävä sellainen optimipiste, jolloin molemmat periaatteet voidaan toteuttaa niin hyvin kuin mahdollista (Aarnio 2002, 8).

Rangaistuksen määräämisestä säädetään rikoslain 6 luvussa, ja hallituksen esitys (HE 125/1975 II vp, 1) ottaa kantaa harkintavallan merkitykseen rangaistuksen mittaamisharkinnassa.⁷⁰ Esityksen mukaan tuomarin harkintavalta esiintyy laajasti rangaistuksen määräämisessä, koska rangaistusasteikon käyttöönoton jälkeen rangaistuksen määrällä ja laadulla ei ollut ehdotonta sitovuutta kirjoitettuun lakiin.⁷¹ Suomessa otettiin myös käyttöön rangaistuksen lieventämis- ja koventamisperusteet, jotka lisäsivät tuomarin harkintavallaa entisestään. Siirtyminen absoluuttisesta rangaistusjärjestelmästä relatiiviseen rangaistusjärjestelmään loi kuitenkin uuden ongelman, koska harkintavallan käytölle ei ollut selvää ohjeistusta. (Aarnio 2002, 8; Lappi-Seppälä 2000, 310.)

Rangaistuksen yleiset mittaamisohjeet tulivat käyttöön vasta rikoslain muuttamisesta annetun lain (466/1976) 6:1 §:n yhteydessä, jonka mukaan rangaistusta mitattaessa on otettava huomioon kaikki rangaistusta lieventävät ja koventavat

---

⁷⁰ Mittaamiseen kohdistuva harkinta voi kohdistua mm. rangaistusasteikon vahvistamiseen, rangaistuslajien valintaan, rangaistuksen määrään sekä muihin sitä koskeviin lausumiin (Lappi-Seppälä 2000, 310–311).

⁷¹ Relatiivinen rangaistusasteikko tuli käyttöön vuoden 1866 rikoslain osittaisuudistuksen yhteydessä, ja se säädettiin lopullisesti vuoden 1889 rikoslakiin (Lappi-Seppälä 2000, 309).

perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Hallituksen esitys (HE 125/1975 II vp, 1–3) sisältää myös tuomarille osoitettuja mittaamisohjeita, joiden tarkoituksena ei ollut rajoittaa tuomarin harkintavaltaa, vaan ne toimivat tuomarin harkinnan ohjeina. Lappi-Seppälän (2000, 310) mukaan tuomarille annetusta laajasta harkintavallasta huolimatta, mittaamisharkintaa ei voida luokitella vapaaksi harkinnaksi, vaan kysymys on oikeudellisesta ratkaisutoimesta, jossa on noudatettava yleisiä tulkinta- ja ratkaisuperiaatteita.

6.3 Harkintavallan rajoitteet

Tuomarin harkintavaltaa rajoittaa lainsäädäntö, oikeusperiaatteet, yleiset opit, lainkäyttöön liittyvät käytännöt sekä hyvän tavan vastaiset ja avoimen poliittiset argumentit.⁷² Tuomari ei saa esimerkiksi vedota ratkaisuharkinnassaan syrjiviin, rasistisiin, fasistisiin tai kansallissosialistisiin perusteisiin. (Siltala 2003, 283; Sundström 2011, 80.) Varsinkin rikosoikeudessa on erityisen tärkeää, että tuomari noudattaa rikosoikeuden oikeusvaltiollisia rajoitteita, koska niillä varmistetaan, että perusoikeuksia suojaavaa rikoslakia ei käytetä niin, että se olisi ristiriidassa samojen oikeuksien kanssa. Toisin sanoen rajoitteiden tehtävä on suojata kansalaisten perusoikeuksia ja samalla hillitä tuomarin valtaa niin, ettei toiminta voi olla ennakoimatonta tai mielivaltaista. Rikosoikeudessa vallan tärkeimmät rajoitusperiaatteet ovat mm. laillisuus-, suhteellisuus-, syyllisyys- ja kohtuullisuusperiaate. (Lappi-Seppälä 2000, 42–43.)

Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi tuomarin harkintavaltaa rajoittaa myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:3 §:ään sisällytetty syytesidonnaisuuden periaate, jonka mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta häneltä vaaditaan rangaistusta.⁷³ Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu syyttäjän esittämään rikosnimikkeeseen tai rangaistukseen nojautuvaan lainkohtaan. Kor-

---

⁷² Lainkäyttötraditio muodostuu tuomarin koulutuksesta, tuomarietiikasta, tuomioistuimen logiikan sisäistämisestä, oikeudenmukaisuuden tiedostamisesta ja oikeustieteistä (Sundström 2011, 82–83).

⁷³ Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:43 täsmentää, että syytesidonnaisella teolla tarkoitetaan sitä tekoa, joka on mainittu syytteen teonkuvauksessa.

keimman oikeuden ratkaisun KKO 2014:81 mukaan syytesidonnaisuudella turvataan vastaajan puolustautumismahdollisuudet sellaisella tavalla, jota oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä vaaditaan. Riita-asioissa tuomarin harkinta puolestaan rajautuu oikeudenkäymiskaaren 24:3 §:n mukaisesti, jonka perusteella tuomioistuin ei saa tuomita enempää kuin asianosainen on vaatinut.

Tuomarin harkintavallan rajaus näkyy myös todistusharkinnassa, koska sen kohde määräytyy asianosaisten tai syyttäjän esittämiin seikkoihin sekä niihin liittyvään kirjalliseen ja suulliseen todisteluun (Sundström 2011, 57–59). Oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:ssä tarkoitettua vapaata todistusharkintakaan ei voi pitää täysin vapaana, vaan sitä rajoitetaan erilaisilla hyödyntämiskielloilla, jotka perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön sekä perus- ja ihmisoikeussopimuksiin (Jokela 2018, 666). Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17:15.1 §:n mukaan tuomioistuin ei saa hyödyntää sellaisia todisteita, jotka on saatu kiduttamalla. Tämä hyödyntämiskielto perustuu suoraan Suomen perustuslain 7.2 §:ään, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaan sekä kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1967, KP-sopimus) 7 artiklaan, joiden mukaan ketään ei saa kiduttaa tai kohdella ihmisarvoa loukkavalla tavalla. Oikeudenkäymiskaaren 17:25.3 §:n mukaan tuomioistuin saa kuitenkin hyödyntää lainvastaisesti hankittuja todisteita, jos niitä ei ole hankittu kiduttamalla tai vaitiolo-oikeuden vastaisesti. Ehtona kuitenkin on, ettei lainvastaisesti hankittu todiste saa vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Silloin tuomioistuimen on myös harkittava, kuinka vakava oikeudenloukkaus todisteen hankintatavasta on seurannut, ja voidaanko todistetta pitää luotettavana tai ratkaisun kannalta merkittävänä.

6.4 Mielivalta

Mielivallalla tarkoitetaan tilannetta, jolloin tuomari ylittää harkintavallalle asetetut rajat. Yleensä tämä tarkoittaa, että tuomari ratkaisee asian toisen osapuolen eduksi subjektiivisella näkemyksellään. (Sundström 2011, 80.) Mielivallan kielto perustuu Suomen perustuslain 2.3 §:ssä mainittuun oikeusvaltioperiaatteeseen,

jonka mukaan julkisen vallan tulee perustua lakiin. Oikeudenkäymiskaaren erinäisten osien muuttamisesta annetun lain (274./1921) 24:3.1 § määritteli mielivallan niin, että jokaisen tuomion tuli perustua syihin ja lakiin eikä mielivaltaan. Lisäksi perustuslain 6.1 §:n perusteella kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, 42) mukaan yhdenvertaisuussäännös sisältää mielivallan kiellon, joka tarkoittaa, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä eli mielivaltaisesti asettaa toista parempaan tai huonompaan asemaan.

Tuomarin harjoittaman mielivallan kiellolla on pitkä historia, koska jo keskiajalla tuomareilta kiellettiin mielivaltainen toiminta. Mielivallan estämiseksi tuomareita myös velvoitettiin perustelemaan ratkaisunsa. Mielivallan kiellon voimassaolo perustuu objektiiviseen järjestykseen ja olisi epäoikeudenmukaista, jos samanlaiset tapaukset ratkaistaisiin erilaisten normien mukaan. Mielivallan voidaan kuvailla olevan tunteita sisältävä subjektiivinen kannanotto konkreettisesta asiasta, joka olisi pitänyt ratkaista objektiivisesti. (Brusiin 1938, 91–93.) Esimerkiksi 1800-luvulla Ruotsissa mielivallan määriteltiin olevan tilanne, jolloin tuomari ylitti lain hänelle asettamat rajat, mikä aiheutuu tuomarin subjektiivisista näkemyksistä ja tunteista (Lind 1848, 14). Sundström (2011, 2–6) esittää mielivallan olevan tuomarin harkinnan vastakohta, mutta harkinnan ja mielivallan välille on vaikeaa esittää selvää rajaa, koska tuomarin yksilöllinen käsitys jostain asiasta voi olla erilainen kuin jonkun toisen tuomarin.

Mielivallan estämisen takeena ovat oikeudenkäymiskaaren 24:4 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:4.2 §:n mukaiset perusteluvollisuudet. Nykyaikaisessa prosessissa pyritään löytämään aineellinen totuus, ja prosessin rakenteen ansiosta mielivaltaisen ratkaisun antaminen on psykologisesti epätoiminnallista, koska mielivaltaisessa ratkaisussa objektiivinen harkinta muuttuisi subjektiiviseksi näkemykseksi. (Brusiin 1938, 96–98.) Todistusharkinnan perusteleminen on osa nykyaikaista prosessia ja sillä varmistetaan, ettei näytön arviointi ole tunneperusteista.⁷⁴ Perusteluvollisuuksien tarkoituksena on myös

---

⁷⁴ Esimerkiksi Olaus Petrin (1987, 71) 23. tuomarinohjeen mukaan tuomari ei saa suuttua asianosaiseen, koska se estäisi häntä harkitsemaasta asiaa.

kontrolloida todistusharkintaa, joka estää todistelun näyttöarvon punnintaan kohdistuvaa mielivaltaa. (Sundström 2011, 60–62.) Lisäksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 6.1 §:n 7 kohdan mukaan tuomioistuimen ratkaisut ovat julkisia, ja Sundströmin (2011, 63) mukaan jo pelkkä julkisuusvelvoitteen olemassaolo estää mielivallan syntyä.

Mielivallan ehkäisemiseksi tuomarin harkintavallan käyttöä voidaan tarvittaessa tarkkailla, koska Suomen perustuslain 109.1 §:n mukaan oikeusasiamiehen tehtävä on valvoa, että tuomioistuimet täyttävät velvollisuutensa ja noudattavat lakia. Hallituksen esitys (HE 33/2008 vp, 4) täsmentää, että ylimmillä laillisuusvalvojilla on lupa puuttua tuomarin harkintavallan käyttöön ainoastaan silloin, kun harkintavallan rajat on ilmiselvästi ylitetty. Tämän lisäksi he voivat valvoa tuomarin käyttäytymistä ja toimintaa oikeudenkäynnin aikana. Perustuslain 110 §:n mukaan oikeusasiamies tai oikeuskansleri voi nostaa syytteen tuomaria vastaan silloin kun tuomari on menetellyt lainvastaisesti. Ylimpien laillisuusvalvojen toimintamahdollisuudet kuitenkin riippuvat siitä, että kohdistuuko kantelu tuomioistuimen ratkaisuun vai menettelyyn, koska ratkaisussa kantelu voi kohdistua ainoastaan näyttö- tai oikeuskysymykseen. Näytön arviointiin liittyy niin paljon harkintavaltaa, ettei laillisuusvalvojalla ole mahdollisuuksia näyttökysymyksen arviointiin. Samoin oikeuskysymyksiin kohdistuva harkintavalta on niin laajaa, ettei laillisuusvalvoja voi arvioida tuomarin tulkintaa, vaan ainoastaan tutkia, onko normia rikottu. Näistä syistä ylimmät laillisuusvalvojat yleensä arvioivat menettelyn eli prosessuaalisten normien toteutumista, koska oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin arviointi ei tuota samanlaisia ongelmia kuin aineellisten normien arviointi. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:16, 15–16.)

7 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tulosten tarkoituksena on osoittaa oikeusteorian ja tuomarin käytännön kokemuksen välistä suhdetta. Vaikka tutkimuksessa pyritään etsimään teoriassa mainittuja yhtäläisyyksiä, niin sen tärkeimpänä tehtävänä on selvittää,

kuinka teoriassa esitetyt asiat todellisuudessa toteutuvat. Toisin sanoen tutkimuksessa pyritään ymmärtämään niitä asioita, joita teoria ei voi kertoa. Tavoitteena on selvittää, kuinka haastateltavat kokevat, käsittävät ja tekevät teeman kohteena olevat asiat.

Tutkimukseen osallistui yhteensä 12 haastateltavaa. Heitä haastateltiin Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden neuvottelu- tai työhuoneissa virka-aikana niin, että haastateltavat saivat itse valita heille sopivimman ajankohdan ja haastattelutilan. Tällä varmistettiin, että haastatteluympäristöllä tai sen ajankohdalla ei ole negatiivista vaikutusta saatuihin tuloksiin. Yhteen haastatteluun käytetty aika vaihteli noin yhdestä tunnista kahteen tuntiin, eikä haastatteluiden aikana havaittu mitään häiriötekijöitä, joilla voisi olla vaikutusta tutkimuksen tuloksiin.

Haastateltavien taustoistaan selvitettiin virkanimike ja kokemus kyseisestä virasta. Näiden taustoja koskevien kysymysten tarkoituksena oli myös selvittää, onko kärjänotaareiden, -tuomareiden ja laamannin vastauksien laajuudessa tai laadussa suuria eroavaisuuksia. Haastatteluista kävi ilmi, että kokeneempien haastateltavien vastaukset olivat yksityiskohtaisempia ja laajempia kuin kokemattomien haastateltavien. Esimerkiksi kärjänotaareilla tämä johtuu siitä, että heidän ratkaisovalta on rajoitettu vain tietynlaisiin oikeustapauksiin.⁷⁵ Vaikka kokemukseen perustuvia eroavaisuuksia oli havaittavissa, niin jokainen haastateltava antoi yhteneviä ja täydentäviä vastauksia, jotka auttoivat ymmärtämään teeman kysymyksissä olevaa kokonaisuutta. Kokemukseen perustuva ero on vähäinen, ettei se vääristä saatuja tuloksia.

Tulosten rakenne johdattelee teemahaastattelulomaketta (liite 1) niin, että ensimmäisenä teemana on käsitteiden määrittäminen. Teeman tarkoituksena on selvittää, kuinka haastateltavat määrittelevät harkinnan, tulkinnan ja oikeudenmukaisen tuomion. Käsitteiden määrittäminen heti tutkimuksen alussa on välttämätöntä, koska muut tutkimuksen teemat perustuvat näihin käsitteisiin. Toisena teemana on harkinnan ja tulkinnan esiintyminen ratkaisutoiminnassa. Sen avulla py-

---

⁷⁵ Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2002:75 mukaan laamannilla on harkintavalta, ettei notaarille anneta ratkaistavaksi liian vaikeita tai laajoja asioita.

ritään ymmärtämään, kuinka haastateltavat ratkaisevat harkintaa ja tulkintaa sisältäviä oikeustapauksia. Tarkoituksena on siis selvittää, kuinka edellisessä teemassa mainitut käsitteet esiintyvät konkreettisissa tapauksissa, ja miten näitä konkreettisia tapauksia ratkaistaan. Kolmannessa teemassa kysymykset kohdistuvat vapaaseen todistusteoriaan ja näytön arviointiin. Teeman kysymykset kohdistuvat vapaaseen harkintaan, rangaistuksen mittaamiseen ja ristiriitaisten kuulemisten arviointiin. Viimeisessä teemassa haastateltaville on annettu mahdollisuus täydentää, jotain tutkimuksen teemaa esitettyjen kysymysten ulkopuolelta. Tarkoituksena on löytää tutkimuksen teemoihin liittyviä olennaisia asioita, joita haastateltavilta ei ole ymmärretty kysyä.

Tulokset on esitetty niin, että ensin saadusta aineistosta on erotettu olennaiset asiat, jonka jälkeen aineistoa on tulkittu sellaiseen muotoon, että haastateltavien vastauksista voidaan etsiä teemaan liittyviä yhtäläisyyksiä ja sitä täydentäviä osia. Haastatteluita on siis pyritty vertaamaan toisiinsa, että voidaan tutkia, kuinka usein samat asiat ovat esiintyneet tutkimuksen aikana. Tuloksissa ei kuitenkaan analysoida samojen asioiden esiintyvyyttä tilastollisesti, vaan kysymys on siitä, kuinka yhtenäisesti haastateltavat kokevat tai käsittävät kysymyksen kohteena olleen asian. Tästä syystä tutkimuksen tulosten kokonaisuutta on ensin esitetty saatujen havaintojen ja tulkinnan perusteella, jonka jälkeen niitä on havainnollistettu aineistoesimerkeillä eli haastateltavien vastauksilla. Aineistoesimerkit ovat satunnaisten haastateltavien siteerauksia, jotka on erotettu muusta tekstistä sennyksillä.

7.1 Käsitteiden määrittäminen

Oikeusteoriassa harkinnan ja tulkinnan välinen ero on jo selvä, mutta aluksi oli selvitettävä, kuinka haastateltavat määrittelevät nämä oikeusteoreettiset käsitteet. Kahdestatoista haastateltavasta yhdeksän koki tulkinnan olevan oikeussäännöksen sisällön tai sen tarkoituksen selvittämistä. Kaksi haastateltavaa muotoili tulkinnan olevan lainsäädännön soveltamista, ja yksi kuvaili sen tilanteeksi, jolloin sitovaan lakiin ei löydetä vastausta.

Tulkintahan on lain mille tahansa oikeussäännölle yksittäisasiaa ratkaistaessa annettava merkityssisältö. Kaikki oikeussäännöthän laaditaan etukäteen, niitä ei voi laatia taannehtivasti. Kun ne laaditaan etukäteen, niin niiden täytyy olla abstrakteja, ne ei tarkalleen ottaen koske mitään tapausta, vaan semmoista joukkoa, tulevaisuudessa sattuvia tapauksia ja siitä seuraa, että ne kohtuullisen suoraan voi osua joihinkin tapauksiin, mutta sitten raja-alueilla on paljon juttuja, joista sitten ei niin kun ilman tulkintaa tiedetä sitä, että sopiiko se ylipäätään niihin vai ei. Eli tulkinta on välttämätöntä aina kun jotakin oikeussääntöjä sovelletaan johonkin yksittäistapaukseen. [Haastateltava 6, 26.6.2018]

Harkinnan määrittelemisen oli haastavampaa ja loi selviä eroja vastaajien kesken. Tuloksista on pääteltävissä, että harkinnan määrittäminen jakoi haastateltavat kolmeen leiriin, sillä neljä haastateltavaa kuvaili harkinnan tarkoittavan näytön arviointiin liittyvää todistusharkintaa. Kolmen haastateltavan mukaan kysymys on seuraamusharkinnasta ja lopputulokseen tähtäävästä toiminnasta. Toiset kolme haastateltavaa esittivät harkinnan tarkoittavan säännöksen soveltamiseen liittyvää arviointia, ja kaksi haastateltavaa koki harkinnan tarkoittavan säännösten merkityssisällön selvittämistä lain rajojen sisällä.

Harkinta, itse koen sen niin, että miten sitä lakia sovelletaan tässä nimenomaisessa tilanteessa nämä kaikki tapauskohtaiset olosuhteet huomioon ottaen. – – Harkintavallan määrä riippuu jonkun verran siitä jutusta. – – On esimerkiksi jotakin semmoisia säännöksiä, jossa tuomarille annetaan iso harkintavalta ja semmoinen punninta, että tuomarin pitää punnita eriasioita keskenään ja yrittää löytää niistä se ratkaisu. [Haastateltava 1, 19.6.2018]

Kolmantena asiana oli selvittää haastateltavien käsitystä oikeudenmukaisesta tuomiosta, sekä ovatko he koskaan jääneet miettimään, oliko heidän antama ratkaisu oikea. Haastateltavat eivät esittäneet yhtä ainoaa vastausta, vaan heillä oli useampia näkökulmia oikeudenmukaisuuden käsitykseen. Viisi haastateltavaa mielsi oikeudenmukaisen tuomion käsityksen hyvin ja ymmärrettäviin perusteluihin. Neljä haastateltavaa mainitsi, että oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä tulee varmistaa tasapuolinen kontradiktorisuus ja kaikkien esitettyjen seikkojen huomioonottaminen. Kolme haastateltavaa esittivät myös näkemyksen, että tuomioistuimen tavoitteena on päästä aineellisoikeudelliseen ratkaisuun.

Oikeudenmukaiseen tuomioon päästään ainoastaan sillä, että varmistetaan kontradiktorisuus, joka on taas menettelyssä se kaikkein tärkein, eli

kaikilla asianosaisilla täytyy olla oikeus lausua kaikkiin vaatimuksiin, väitteisiin ja todisteisiin. – – Eli kaikkien osapuolten näkemys on kuultu, ja sen jälkeen oikeudenmukaisuus tulee siitä, että annetaan perusteltu kannanotto kaikkiin esitettyihin ja relevanteihin väitteisiin. [Haastateltava 3, 21.6.2018]

Ainoastaan kaksi haastateltavaa ovat miettineet antamansa ratkaisun oikeellisuutta, mutta ainoastaan lapsia koskevissa asioissa. Lisäksi yhden haastateltavan näkemyksen mukaan ei ole olemassa yhtä ainoaa vastausta, vaan asiassa on mahdollista päätyä moneen ratkaisuun.

Kyllä näitä toki jää miettimään montakin kertaa. Esimerkiksi nämä lastenhuoltoriidat, niissä hyvin monesti jää jälkikäteen miettimään sitten sitä, että oliko se annettu ratkaisu kuitenkaan oikea. – – Tällaiset kysymykset vaikuttavat niin pitkälle sen lapsen tulevaisuuteen ja siihen, että kumman vanhemman luokse se jää asumaan avioeron jälkeen, ja miten paljon se saa tavata sitä sen etävanhempaa. Nämä ovat sellaiset kysymykset, missä hyvin pitkälti miettii sitä, että oliko se annettu ratkaisu sitten oikea, mutta kun sen päätöksen on antanut ulos niin se pitää sitten unohtaa, koska jos siinä on tullut menetelmävirhe niin silloinhan hovioikeus puutuu niihin. [Haastateltava 12, 20.7.2018]

7.2 Harkinnan ja tulkinnan esiintyminen ratkaisutoiminnassa

Toisena asiakokonaisuutena oli selvittää harkinnan ja tulkinnan esiintymistä tuomarin ratkaisutoiminnassa. Ensimmäisenä selvitettiin, millaisia asioita tuomarin on yleisesti ottaen harkittava ja tulkittava, että hän voi ratkaista hänelle jaetun asian. Tulkintaan ottivat kantaa kuusi haastateltavaa, jotka mainitsivat, että tuomarin tulkinta kohdistuu lain sanalliseen sisältöön, normin soveltuvuuteen ja yleisiin oikeusperiaatteisiin.

Harkinnan osalta vastaukset olivat laajempia, koska erään haastateltavan mukaan harkintaa voi esiintyä kaikkialla. Kymmenen haastateltavaa kuitenkin kertoivat, että harkintaa esiintyy eniten näyttöharkinnassa. Viisi haastateltavaa puolestaan mainitsivat, että harkinta voi esiintyä myös prosessuaalisissa menettelyissä, kuten prosessinjohdossa, avustajan käytön ja hänen pätevyyden arvioinnissa sekä kuulemistapojen valinnassa. Neljän haastateltavan mukaan tuomari joutuu myös harkitsemaan, millaista vaikutusta asianosaisten tai todistajan kuulemisella

on. Kysymys on siitä, voidaanko heidän sanomisiaan tai menettelyä pitää uskottavana. Myös rangaistuksen mittaamisharkinta esiintyi neljän haastateltavan vastauksessa. Kolme haastateltavaa kokivat, että harkintaa myös liittyy rikosnimikkeeseen, lajivalintaan ja vahingonkorvauksen määrän ratkaisemiseen.

No aika usein joudutaan harkitsemaan sitä, että esimerkiksi henkilötodistelun osalta, että onko tämä totta tai, että puhuuko tämä henkilö totta vai liittyykö siihen kertomukseen epäluotettavuutta osoittavia seikkoja. – – Harkintaa oikeastaan käytetään jo siitä lukien, kun me saadaan asia tänne vireille. Jo ennen kuin päästään pääkäsittelyyn siinä asiassa, niin tulee monenlaisia ratkaisuja tehtäväksi. Nykyisin on säännöksiä puhelinkuulemisesta ja videokuulemisesta, ja aina sitten puheenjohtaja joutuu jo ennen istuntoa tekemään ratkaisuja, että hyväksytäänkö puhelinkuuleminen tai videokuuleminen, kaikki tällaiset prosessiin liittyvät asiat. – – Sitten meillä voi olla sellaisia tilanteita, että erityisesti pakkokeinoasioissa joskus ilmoittautuu semmoinen avustaja, joka ei ole lain edellyttämä, kun laki edellyttää asianajajan titteliä, niin hän ei välttämättä täytä tällaisista kelpoisuusehdoista, että onko avustajalla riittävä pätevyys siihen asiaan. Aina niin kun tästä lukien joudutaan harkitsemaan. [Haastateltava 5, 25.6.2018.]

Tämän jälkeen pyrittiin ymmärtämään, että mieltivätkö tuomarit tiedostetusti oikeusteorian mukaisia ratkaisu-, harkinta- tai argumentointimalleja, vai kokevatko he, että heidän toiminta perustuu kokemukseen. Täydentävänä kysymyksenä selvitettiin, onko heillä omia työskentelytapoja, joita he soveltavat ratkaisua muodostaessa. Kaikki haastateltavat sanoivat, että he eivät mieti oikeusteoriaa tiedostetusti, koska asiat on sisäistetty koulutuksen ja kokemuksen kautta. Täydentävään kysymykseen vastattiin hyvinkin erilaisilla vastauksilla. Esimerkiksi neljä haastateltavaa kertoivat, että heidän työskentelytapoihin kuuluu muistiinpanojen laadinta. Kolme haastateltavaa puolestaan mainitsivat, että he yleensä pohtivat ratkaisuideoita ennakkoon erilaisten aktiiviteettien, kuten liikunnan tai kirjoittamisen yhteydessä. Muut haastateltavat kertoivat, että heidän työskentelytapoja ovat mm. oman ratkaisurungon kirjoittaminen, valmiin tuomiolauselmapohjan luonti, korkeimman oikeuden perustelumallien käyttö, loogisen syllogismin soveltaminen sekä faktojen jako merkityksellisiin ja merkityksettömiin seikkoihin.

En mieti tiedostetusti, siis nämä harkintamallit ovat niitä, mitä me on käyty yliopistossa. Tietysti se teoria pitää tuntea ja silloin kun me käydään tuota prosessioikeudellista koulutusta niin siellähän näitä malleja käydään läpi, mutta se, että minä niin kuin tietoisesti mieltisin, että nyt harkinta etenee

näin ja näin, niin ei, vaan kyllä se tulee ihan kokemuksen kautta. – – Ensin minä aina teen itselleni selväksi sen, että mikä se on se oikeudellinen ongelma ja mikä on näyttöön liittyvä problematiikka, elikkä sehän on aina etukäteen nähtävissä syyttäjän syytteen lukemalla ja vastaajan vastauksen lukemalla. – – Monesti minä myös pohdin niitä vaihtoehtoisia reittejä, eli mihinkä nämä väitteet voivat johtaa, ja mietin kyllä myös sitten tuota esimerkiksi näytön arvioinnissa, että mitä minulle pitää näytössä tulla toteen näytetyksi, että tuomio tulee toteen näytetyksi. – – Ja sitten, että miten tuomiota kirjetetaan, niin minulla on hyvin paljon käytössä tämä pro et contra -systemi. [Haastateltava 3, 21.6.2018]

Kun selvitettiin, että ovatko haastateltavat joutuneet ratkaisemaan epäselviä tapauksia, jotka ovat vaatineet laajaa harkintaa ja tulkintaa, niin kaikki haastateltavat vastasivat myöntävästi. Muutama haastateltava myös kertoi, että eniten epäselvyyttä esiintyy näytön arvioinnissa ja siviiliprosesseissa, kuten velkajärjestelyissä. Eräs haastateltava myös huomautti, että lapsi- ja seksuaalirikokset vaativat erilaista arviointia, kuin muut prosessit.

Kyllä olen, erityisesti siviilipuolella on hyvin paljon sellaista, jossa menään niin kun ihan oikeasti niin kun pala kerrallaan, katsotaan et päädytäänkö siihen kantajan vaatimaan lopputulokseen, johon on monta eri osa-aluetta, joiden pitää toteutua. Rikosasioissa erityisesti talousrikosasiat ovat sellaisia, jotka edellyttävät hyvinkin laajasti sen asian tarkastelua ja toinen hyvin sellainen haastava alue on nämä lapsiseksi jutut ja ylipäättänsä seksuaalirikokset, joissa erityisesti se näyttö ja siihen liittyvä problematiikka vaatii hyvinkin laaja-alaista harkintaa, ja sitä kautta erilaista arviointia. [Haastateltava 3, 21.6.2018]

Haastateltavilta myös kysyttiin, kuinka varmistetaan, ettei tuomarin harkintavalta johda mielivaltaiseen ratkaisuun. Osa vastauksista oli yksityiskohtaisempia kuin toiset, joten vastauksia oli tulkittava eri laajuudessa. Esimerkiksi kolme haastateltavaa vastasi kysymykseen yleisellä tasolla niin, että mielivallalta vältytään sääntöjä ja lakia noudattamalla. Viiden haastateltavan mukaan mielivallalta vältytään, jos ratkaisu on perusteltu hyvin, ja kaikille on annettu mahdollisuus muutoksenhakuun. Neljä haastateltavaa puolestaan kertoi, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja tuomion julkisuudella on suora vaikutus mielivallan ehkäisyyn. Kahden haastateltavan mukaan ratkaisu ei voi johtaa mielivaltaan, jos ratkaisu noudattaa loogisen syllogismin mallia. Yksittäisinä vastauksina esitettiin erilaisia näkemyksiä, kuten tuomarin vastuuntuntoisuus, lautamiesjärjestelmä,

virkevastuu, ratkaisukäytännön noudattaminen ja mahdollisuus avustajan käyttöön. Lisäksi eräs haastateltava mainitsi, että mielivaltaa voidaan myös ehkäistä tuomarin ammattietiikalla sekä ammatillisella kasvulla ja koulutuksella.

Se varmistetaan just sillä, et tekee sitä loogista syllogismia, eikä mieli omia oikeuden tunteja, vaan sitä, että mikä on se sääntö, mitä on käsketty noudattaa ja sitten täytyykö sen säännön mukainen tunnusmerkki tai oikeustositseikasto. Jos näin tekee, niin silloinhan noudattaa lakia. Jos se ei nyt sitten ole oikeudenmukainen, niin sehän on sitten lainsäätäjän ongelma. – – Juttu pitää saada menemään oikein riippumatta siitä, mitä rooleja ihmisillä on, tai kuinka aktiivinen tai passiivinen pitää olla käräjillä. Tuntuu siltä, että nykyisin keksitään hirveästi periaatteita, joilla estetään oikeaan ratkaisuun pääseminen. – – Prosessin tehtävä on turvata se, että päästään oikeaan lopputulokseen. [Haastateltava 6, 26.6.2018]

No siinä on niin monta asiaa, mutta tietysti yleisesti se tuomarin koulutus ja koulutuksen vaatimukset. Sitten tietyllä tavalla myös ammatillinen kasvu, että missä lakimiestehtävissä toimii niin tavallaan se oma ammattietiikka tai sellainen. Yleisesti myös se oikeudenmukainen oikeudenkäynti on semmoinen, että kun sitä ideaalia noudatetaan niin se vaikuttaa tietysti. – – Jos yleisellä tasolla mietitään, niin sekin tietysti on tärkeää, että käräjäoikeuden ratkaisut ja istunnot ovat julkisia – – muutoksenhaku tietysti kanssa vaikuttaa siihen, että täällä ei mitään ihan älyttömiä ratkaisuja anneta. [Haastateltava 1, 19.6.2018]

7.3 Harkinnan esiintyminen todistusteoriassa

Tämän teeman tarkoituksena oli selvittää, kuinka tuomarit kokevat harkinnan esiintymisen todistamisen ja näytön arvioinnin yhteydessä. Tavoitteena oli mm. ymmärtää, kuinka todistusharkinnan yhteydessä oleva näytön arviointi tapahtuu ja millaisia asioita siihen liittyy. Ensin haastateltavilla kysyttiin mielipidettä siitä, mitä oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:n mukaisella vapaalla harkinnalla tarkoitetaan. Sen lisäksi pyrittiin ymmärtämään, kuinka näytön arviointi tapahtuu ja miten tuomarit harkitsevat, mitä esitetyistä kirjallisista todisteista otetaan huomioon tai jätetään huomioimatta. Kysymys oli osalle haastateltavista vaikea, koska he eivät tieneet, kuinka vapaata harkintaa voidaan määritellä. Vastaukset olivat jopa osittain ristiriitaisia, koska eräs haastateltavista huomautti, että ei ole olemassa täysin vapaata harkintaa, koska säännöt rajaavat harkinnan vapautta. Toinen haastateltavista puolestaan kuvaili vapaan harkinnan niin, ettei ole olemassa

sääntöjä, jotka rajoittaisivat tuomarin harkintaa. Vapaata harkintaa myös kuvailtiin objektiiviseksi kokonaisuuden tarkkailuksi, joka muodostaa totuuden. Eräs haastateltava myös mainitsi, että vapaa harkinta on sellaista, että todennäköisyys arvioinnin lisäksi ei ole olemassa mitään matemaattisia kaavoja, jotka osoittaisivat, kuinka oikeustositseikka tulee toteen näytetyksi.

Usea haastateltava kertoi, että näytön arviointi on ajatustyötä siitä, kuinka yksityiskohtaisia, luotettavia ja uskottavia esitetyt todisteet ovat olleet. Osa haastateltavista huomautti, että molempien osapuolten esittämä näyttö lähtee ns. samalta viivalta, jota sitten punnitaan pro et contra -argumentaatiolla. Kaikki haastateltavat mainitsivat, että turhaa näyttöä ei tarvitse huomioida ratkaisussa, eikä edes ottaa vastaan, jos niillä ei ole mitään merkitystä todistusteeman kanssa, koska silloin ne eivät vaikuta asian ratkaisuun millään tavalla. Tarvittaessa keskustellaan asianosaisten kanssa siitä, että kelpaako esitetty asia todisteeksi vai katsoaanko se merkityksettömäksi. Pari haastateltavaa huomautti, että myös ne todisteet, joita ei loppujen lopuksi huomioitu ratkaisussa, on perusteltava.

Tämähän on kamalan vaikea kysymys, eli tuota, se tarkoittaa sitä, että vaikka siellä oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa on paljon pykälää tähän todisteiden arviointiin, niin viimekädessä kukaan ei voi ennakkoon sitoa tuomioistuimen, eikä tuomarin käsiä siitä, että mitä se niin kun todistaa, mikä sen näyttöarvo on, että se on viimekädessä tapauskohtaista harkintaa. Näin minä niin kun ajattelen, että se vapaus liittyy siihen. – – Pitää niin kun punnita sitä, että mihin se näyttö riittää. Sitten jos ajatellaan rikosasioita, jos se muu näyttö tuntuu niin paljon painavammalta, niin jos ei jää varteenotettavaa epäilystä vastaajan syyllisyydestä niin sitten tuomitaan. Mutta tämä on minusta viimekädessä just sitä vapaata todistus-harkintaa, koska viimekädessä sitten joutuu tekemään sen ratkaisun, et miltä tämä juttu tämän näytön valossa vaikuttaa. – – No vastaanotettu todistusaineisto voi olla laajempi, mitä huomioidaan ratkaisussa. Mutta tietysti yritän muistaa kirjallisissa todisteissa sen, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan ei hyväksytä. – – Jos se ei ole oikeudenkäymiskaaren 17 luvun vastainen todiste, niin silloin se otetaan vastaan, mutta sitten kun se juttu istutaan niin sittenhän voi havaita, että tuolla ei ollut mitään merkitystä, ja sitten minä pyrin sen silla tavalla tekemään, että jos minä en ole antanut sille mitään merkitystä ratkaisussa niin, sitten minä sen lausun, että tälle todisteelle ei ole annettu merkitystä asiaa ratkaistaessa, että vähintään sen sanon tai jopa perustelen. [Haastateltava 7, 27.6.2018]

Teeman toisena kysymykseni oli selvittää, kuinka harkinta esiintyy rangaistuksen mittaamisessa, ja kuinka mittaamisharkintaa sovelletaan sellaisessa tilanteessa, jossa ei ole ollut vakiintunutta oikeuskäytäntöä. Haastateltavat vastasivat kysymykseen jälleen eri laajuudessa. Esimerkiksi muutama haastateltava kertoi, että rangaistuksen mittaamisen on tapahduttava yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti ja lain sallimissa rajoissa. Pari haastateltavaa luetteli erilaisia asioita, jotka vaikuttavat mittaamisharkintaan. Tällaisia mittaamiseen vaikuttavia esimerkkejä olivat mm. syyllisyys, aikaisempi rikoshistoria, teon laatu, tekohetken olosuhteet, teon vaarallisuus ja rangaistuksen oikeudenmukainen suhteutus. Ristiriitaisena vastauksena esitettiin vapaan harkinnan esiintyminen mittaamisen yhteydessä, koska yksi haastateltava kertoi, että mittaamisharkinta ei ole täysin vapaata harkintaa, kun taas toinen haastateltava kertoi, että mittaamisharkinta tapahtuu vapaan harkinnan mukaisesti.

Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että he ovat joutuneet ratkaisemaan tapauksia, joihin ei ole ollut olemassa olevaa yleisen rangaistuskäytännön mukaista linjaa. Kaksi haastateltavaa kuitenkin mainitsivat, että heillä ei ole vielä niin paljon kokemusta, että heille olisi tullut vastaan tällaista tilannetta. Kun tiedusteltiin, että kuinka tällaiset tapaukset voidaan ratkaista, niin usea haastateltava vastasi välittömästi, että tällaiset tilanteet esiintyvät vain harvinaisissa rikosnimikkeissä, ja niitä suhteutetaan eli verrataan samanlaisen skaalan rikoksiin.

No eihän se nyt ole ihan vapaata harkintaa, koska onhan meillä vakiintunut oikeuskäytäntö. – – Kyllähän siinä on se harkinta olemassa tapauskohtaiseen juttuun liittyen, mutta kuitenkin se oikeuskäytäntöhän siinä on toisena rajana lain asettamien rajojen puitteissa. Yhtenäiseen oikeuskäytäntöönhan pitäisi pyrkiä rangaistuskäytännössäkkin, ettei tulisi yllätyksiä, eli ettei vastaajat tulisi eritavalla kohdelluiksi. – – Kyllä sen voi ajatella, että se on yhdenvertaisuutta vastaajien välillä. – – Onhan niitä joskus sellaisia harvinaisempia rikoksia niin sitten pitää alkaa kattomaan rangaistusasteikkoja, että mitä lainsäätäjät on tarkoittanut ja miten vakavasta rikoksesta on kysymys. [Haastateltava 7, 27.6.2018]

Tarkoituksena oli myös selvittää, kuinka tuomarit ratkaisevat ristiriitaisia kuulemisia. Kysymystä ei havaittu ongelmalliseksi, koska kaikki haastateltavat antoivat yhteneviä vastauksia. Esimerkiksi kahden haastateltavan mukaan tämä tapahtuu vapaalla todistusharkinnalla, näytön arvioinnilla, oikeuspsykologialla ja todistus-

taakka säännöillä. Eräs haastateltava huomautti, että tavoitteena on löytää todellinen tapahtumien kulku, joka tapahtuu todistajan havaintojen kautta. Kun tuomarin toimintaa tutkitaan tarkemmin, niin puolet haastateltavista kertoivat, että kuulemisissa tutkitaan sitä, kuinka yksityiskohtaisia sekä yhdenmukaisia asianosaisien ja todistajien kertomukset ovat olleet. Haastateltavien mukaan yksityiskohtaiset kertomukset lisäävät uskottavuutta ja yhdenmukaiset tarinat lisäävät niiden luotettavuutta. Toisin sanoen kertomuksia pyritään peilaamaan kaikkeen esitettyyn näyttöön, jonka kautta etsitään niitä yhtäläisyyksiä, jotka tukevat kuultavan henkilön kertomusta.

No tämä on sitä vapaata todistusharkintaa ja juuri sitä näytön arviointia myös. Siellä täytyy tutkia esimerkiksi näitä yksityiskohtia. Joskus tuntuu, että joku antaa yksityiskohtaisemman kertomuksen, siinä voi olla myös rönsyileviä osia, jotka ei liity siihen asiaan, mutta ne saattavat sitten tukea sitä käsitystä, että kyllä se nyt on varmasti siellä ollut, kun hän tommoisista yksityiskohtia kertoo, koska eihän hän muuten niitä voisi tietää tai yksityiskohta on niin erikoinen, että ei hän ole sitä voinut keksiä. – – Usein sanotaan, että yhdensuuntaisilla kertomuksilla on merkitystä. [Haastateltava 7, 27.6.2018]

Eräs haastateltava täydensi edellistä vastauskokonaisuutta niin, että tuomarin on myös harkittava, onko kuultaville esitetty tarpeeksi kysymyksiä, jonka jälkeen tuomarin on tarvittaessa esitettävä tarkentavia kysymyksiä asian selvittämiseksi. Toisen haastateltavan mukaan tuomarin on esimerkiksi arvioitava, että havaitsiko todistaja rikoksen itse, mihin suuntaan hän katsoi, tekikö hän jotain muuta tapahtuman hetkellä ja onko hänellä jotain intressejä, asenteita tai mieltymyksiä, joilla voi olla vaikutusta kertomuksen laatuun. Ongelmia puolestaan syntyy silloin, kun todistelutarkoituksessa kuultavat eivät ymmärrä kertoa omia havaintoja, vaan he kertovat omia mielipiteitä ja johtopäätöksiä, joka ei ole todistajan, vaan tuomarin tehtävä.

Jos menetellään oikein, niin nämä todistelutarkoituksessa kuultavat henkilöt, niin heiltä kysytään vain heidän omia havaintoja. – – Niin mietitään, että minkälaiset mahdollisuudet heillä oli tehdä havaintoja, sitten pyrin tarkistamaan, että he todella havaitsivat ne itse, eivätkä ole kuulleet tai saaneet niitä jostain muusta tietolähteestä. – – Kuka on kenenkin puolella, niin sekin pitää selvittää. Sitten tietenkin havaintomahdollisuus jakaantuu konkreettisesti niin, että mihin katsoi, kuinka pitkään katsoi, tekikö välillä jotain muuta. – – Ihmisten aivot toimii niin, että se täydentää puutteelliset havainnot, elikkä sen kysyjän pitää tietää, mitä kysyy, koska

muuten saa sellaisen kertomuksen kuin haluaa. – – Sitten, onko näillä kuultavilla omia intressejä, mieltymyksiä tai asenteita. Hämmästyttävän usein nimenomaan hyvät ja jalot asenteet ovat ne, jotka eniten johtavat harhaan ja aiheuttaa vääriä kertomuksia. Siinä on just se pyrkimys, että pyritään auttamaan oikeuden toteutumista, ja siinä ei moraalikaan varoita ihmisiä, koska he ovat hyvällä asialla. – – Tärkein asia on, että pyritään tarkistamaan se sama asia monesta eri tietolähteestä. [Haastateltava 6, 26.6.2018]

7.4 Muut teemat

Lopuksi selvitettiin, kuinka tahallisuutta, normin soveltavuutta sekä asia- ja arvosidonnaisuutta arvioidaan. Tahallisuuden osalta lähes kaikki sanoivat, että se tapahtuu esitetyn näytön perusteella. Kolme haastateltavaa täydensi edellistä kannanottoa niin, että kysymys on objektiivisesta päättelystä ja yleisistä kokemussäännöistä, joilla selvitetään sitä, että tiesikö vastaaja teon seuraukset vai olisiko hänen pitänyt tietää. Tämän lisäksi yksi näistä kolmesta haastateltavista havainnoi tahallisuusarviointia erilaisten esimerkkien, kuten seksuaalirikosten kautta.

Tahallisuus arvioidaan jälkikäteen tällaisen objektiivisen päättelyn avulla. – – Esimerkiksi näissä seksuaalirikoksissa on näitä suojaikärajoja, niin monta kertaa saattaa olla, että vastaaja sanoo, että ei hän tiennyt sitä ikää, että tahallisuus puuttuisi. Siinäkin se ikä on objektiivinen tunnusmerkistötekijä, eli hän on tietyn ikäinen tietyllä hetkellä ja se on siinä, mutta se ei riitä tahallisuuteen vielä. Niin sitten viimekädessä syyttäjällä on näyttövelvollisuus, joten syyttäjän pitää pystyä näyttämään toteen, että vastaaja tiesi sen iän. Sen voi taas purkaa osiin, esimerkiksi jos sillä oli vaikka ajokortti tai hän on tietyllä luokalla koulussa, se osoittaa tiettyä todennäköisyyttä. Pääsikö käymään viinakaupassa, saiko ostaa olutta, niin se pitää vaan hoksata, että miten se puretaan osiin. – – Tällä tavalla se pitää päätellä ja sitä kutsutaan pakottavaksi päättelyksi. [Haastateltava 2, 20.6.2018]

Normin soveltavuuden arvioinnin osalta kaikki haastateltavat mainitsivat, että se tapahtuu lain valmisteluaineiston, oikeustapausten ja -kirjallisuuden perusteella. Yksi haastateltava myös mainitsi, että sen lisäksi on arvioitava, kuinka hyvin toiseikasto on verrattavissa normin soveltuvuusalaan ja loogiseen syllogismiin.

Siihenkin voi sisältyä sitä harkintavaltaa, eli siinäkin on monenlaista seikkaa. Mitenkä nyt yleensä arvioidaan jonkin normin soveltavuusalaan, että onko siinä minkä verran sitä harkintavaltaa jätetty ja sitten voi katsoa löytyykö siihen hallituksen esityksestä tai oikeuskäytännöstä jotain viitteitä

siihen soveltamisalaan, mutta ellei löydy niin sitten joutuu menemään sinne yleisten oppien puolelle. – – Sitten loogisessa syllogismissa niiden faktojen sijoittaminen siihen soveltamisalaan ja sen arviointi, että sovelletaanko sitä normia niihin faktoihin. [Haastateltava 2, 20.6.2018]

Lähes kaikkien haastateltavien mukaan asiasidonnaisuus näkyy mittaamisharkinnassa, koska sen yhteydessä arvioidaan teon törkeyttä, tahallisuutta, huolellisuutta, syy-yhteyttä ja syyntakeettomuutta. Kaksi haastateltavaa myös huomautti, että asiasidonnaisuus harkinta on aina tapauskohtaista.

Minä jaan sen kahteen osaan, eli rikosvastuu syntyy, kun tunnusmerkistö täyttyy, siihen kuuluu esim. tahallisuus. Sitten rangaistusvastuu on vielä erikseen, eli esimerkiksi rangaistusvastuuseen voi vaikuttaa se, että onko osittain syyntakeeton, sitten nämä osittaiset oikeuttamisperusteet, kuten hätävarjeluun liioittelu, niin se vaikuttaa siihen syyllisyyteen. Nämä nitoutuvat yhteen, eli erikseen pitää arvioida rangaistuksen mittaamisessa sitten, että miten ne olosuhteet vaikkapa ovat sitten vaikuttaneet siihen henkilön syyllisyyteen. [Haastateltava 2, 20.6.2018]

Arvosidonnaisuus puolestaan oli hieman vaikeampi termi, joten sen tarkoitusta oli hieman avattava havainnollistavalla esimerkillä. Tämän jälkeen kaikki haastateltavat totesivat, että arvosidonnaisuus tapahtuu punninnan kautta. Kaksi haastateltavaa esitti hieman syvällisemmän näkökulman, koska heidän mukaan punninta tapahtuu painoarvojen mukaan, eli kysymys on siitä, kuinka paljon rangaistus tai arvon menetys loukkaa yksilön oikeuksia. Esimerkiksi erään haastateltavan mukaan perusoikeuksien punninta on erittäin vaikeaa, koska rikosoikeudessa on selvitettävä, mikä tunnusmerkistön suojeleobjekti on. Tarvittaessa on selvitettävä, että onko lainsäätäjä jo arvioinut tilannetta vai eikö lainsäätäjä ole ymmärtänyt arvioida sitä ollenkaan.

Minulla ei ole tullut tuollaisia arvo kysymyksiä suoranaisesti eteen, mutta jos mennään ihan sinne oikeuden perusteisiin, niin kyllä sitten pitää siinäkin kohtaa sellaiset punninnat tehdä. – – Kysymys on siitä, että loukkaako arvon menetys kohtuuttomasti perusoikeuksia. [Haastateltava 12, 20.7.2018]

Viimeisenä kysymyksenä haastateltavilta kysyttiin, onko heillä mitään muuta teemoihin liittyvää asiaa, jonka he kokevat olennaiseksi edellisiin teemoihin liittyen. Kysymys ei pakottanut ketään vastaamaan, joten kuusi haastateltavaa vastasi

kysymykseen ja loput haastateltavista kokivat, että heillä ei ole enää mitään lisätävää. Annettuja vastauksia ei ole mahdollista lokeroida yhteen teemaan, joten vastaukset täydentävät kaikkia edellä mainittuja teemoja. Esimerkiksi eräs haastateltava huomautti, että oikeusprosessi tähtää aina prosessuaaliseen totuuteen, eikä ole mahdollista tietää, mitä todellisuudessa oikeasti on tapahtunut. Toinen haastateltava mainitsi, että oikeusprosessi on heti asian vireilletulosta lähtien sidottu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen, joka tarkoittaa, että asianosaisten kohtelun, oikeudenkäynnin, asian ratkaisun ja muutoksenhaun on oltava oikeudenmukaisia. Kolmannen haastateltavan mukaan ratkaisu voi joskus syntyä vain kirjoittamisella ja ratkaisun tulee olla sellainen, jonka kokee itse oikeaksi. Hänen mukaan ratkaisun lopputulos on yleensä selvä, mutta perustelut eivät.

Jos mietitään prosessia nykyään, niin niissä pyritään selvittämään prosessuaalinen totuus. Se prosessuaalinen totuus ei välttämättä vastaa sitä todellisuudessa tapahtunutta. Tietenkin nuo kaikki preklusiot saattaa johtaa sellaisiin tilanteisiin, joissa tehdään tietoisesti ratkaisuja, jotka eivät vastaa todellisuutta. [Haastateltava 9, 17.7.2018]

Neljännän haastateltavan mukaan lautamieskokoonpanossa päätettävät ratkaisut ovat yksioikoisia, koska kaikilla lautamiehillä ei ole kärsivällisyyttä pohtia asiaa syvällisesti. Viidennen haastateltavan mukaan ratkaisut voivat olla myös prosessuaalisia. Kysymys on siitä, että osaako asianosainen tuoda olennaiset faktat esille oikeudenkäynnin aikana, osaavatko osapuolet vedota oikeisiin asioihin, tuleeko prosessissa huomaamattomia virheitä sekä onko tuomarin ja avustajan ammattitaito riittävä. Lisäksi on mietittävä, että toimiiko muutoksenhakujärjestelmä tarkoituksenmukaisella tavalla vai rajoitetaanko sitä esimerkiksi kustannussyistä. Kuudes haastateltava huomautti, että siviiliasioissa asianosaisten riidat voivat johtua siitä, että tapaukseen ei ole olemassa suoraan sovellettavaa normia. Hänen mukaansa ei ole harvinaista, että normeissa on aukkoja, koska lainsäädäntö ei voi antaa vastausta jokaiseen ongelmaan. Siviilioikeudessa voi olla myös tilanteita, että lakia ei ole säädetty ollenkaan. Rikosoikeudessa aukko-tilanteessa olisi puolestaan kysymys oikeuspolitiikasta, koska lainsäätäjän tehtävä on täyttää tämä aukko ennen kuin siitä voidaan tuomita.

Semmoinen seikka tulee mieleen, että kun ratkaisua tehdään lautamieskokoonpanossa, niin niissä se harkinta on monestikin sellaista yksioikoista, koska lautamiehillä ei ole aina sitä kärsivällisyyttä pohtia asioita niin syvällisesti, vaan he haluavat asiat nopeasti ratkaistavaksi. Se on vähän sellaista turhauttavaa tehdä sitä harkintaa heidän kanssaan ennen sitä ratkaisua, koska he haluavat mennä suoraan siihen ratkaisuun, eikä harkita asiaa oikeastaan yhtään. [Haastateltava 12, 20.7.2018]

8 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli vastata niihin tutkimuskysymyksiin, joita opinnäytetyölle asetettiin tutkimuksen alussa. Tutkimuksessa sovellettiin lainopillista kirjoituspöytä tutkimusta, jota täydennettiin laadullisella tutkimuksella. Vaikka lainopillisella kirjoituspöytä tutkimuksella oli mahdollista vastata kaikkiin tutkimuskysymyksiin voimassa olevalla oikeudella, niin tuomarin todelliseen harkinta- ja ratkaisutoimintaan se ei voinut ottaa kantaa. Tämän ongelman ratkaisu oli mahdollista ainoastaan tuomareille tehdyillä teemahaastatteluilla, koska vain niillä voitiin selvittää, kuinka tuomari todellisuudessa toimii ja ajattelee. Tästä syystä laadullisen tutkimuksen käyttö oli merkittävässä asemassa tässä opinnäytetyössä. Tutkimuksen tulokset ovat valideja, koska ne perustuvat voimassa olevaan oikeuteen sekä opinnäytetyön aiheena olevan kohteen eli tuomarin vastauksiin ja mietteisiin.

8.1 Aihealueiden valinta ja niiden merkitys

Opinnäytetyön suunnittelu ja teemojen selvittäminen vaativat laajaa taustatyötä jo ennen opinnäytetyön kirjoittamista. Suunnittelu ei ollut ongelmaton, vaan aiheen ymmärtämiseen, oikeuslähteiden löytämiseen ja haastatteluiden valmisteluun on käytetty lukuisia tunteja aikaa. Suurimmat ongelmat esiintyivät vasta kirjoittamisen aikana, koska opinnäytetyön pääaiheita ei voinut selittää ilman, että olisi syvennyt selvittämään niitä pohjustavia aiheita. Näitä ongelmia on pyritty ratkaisemaan aiheiden laajemmalla pohjustuksella ja alaviitteiden käytöllä. Alaviitteiden käyttö oli tärkeää, koska niillä on pyritty täsmentämään olennaisia käsitteitä ja tekstin sisältöä niin, ettei tietoperustan looginen rakenne kärsinyt. Tällä

menettelyllä myös varmistettiin, että lukijan eteneminen on johdonmukaista, koska hänelle on annettu mahdollisuus saada täydentävää tietoa asiakokonaisuuden ymmärtämiseksi. Vaikka opinnäytetyön varsinaisia pääaiheita on avattu omissa pääluvissaan, niin koko opinnäytetyö pohjustaa molempia aiheita, luoden siitä ehjän kokonaisuuden.

Toisessa pääluvussa vastasin oikeudenmukaisuutta koskeviin tutkimuskysymyksiin, mutta sitä määrittäessä selvisi, että oikeudenmukaisuutta ei voi olla ilman oikeutta. Tästä syntyi uusi ongelma, koska oikeudenmukaisuutta ei voi ymmärtää ilman, että lukija tietää, mitä oikeus tarkoittaa. Edellä mainitusta syystä katsoin tarpeelliseksi pohjustaa oikeudenmukaisuuden aiheita oikeuden määritelmällä sekä sen sääntelyllä ja soveltamisella. Oikeuden määritelmällä lukijalle pyritään avaamaan kuva siitä, mitä oikeus todellisuudessa tarkoittaa ja millaista Suomen oikeus on luonteeltaan, koska luonteen määrittely osoittaa, miten oikeusjärjestyksemme kokee oikeudenmukaisuuden. Oikeuden sääntelyllä osoitetaan lainsäädäntövallan jakaantumista ja tuomioistuinten riippumattomuutta, jotka ovat edellytyksiä oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. Oikeuden soveltamisella puolestaan pohjustetaan niitä oikeudenmukaisuutta edistäviä tehtäviä, joita tuomioistuimelle on annettu. Tästä syystä oikeus ja oikeudenmukaisuus esiintyvät samassa pääluvussa, koska ne ovat sidoksissa toisiinsa, eikä kumpikaan voi esiintyä ilman toista.

Kolmas pääluku on jatkoa edelliselle, mutta sen tarkoituksena on myös antaa lukijalle pohjustavaa tietoa tuomiosituinratkaisua varten. Syvennyin tarkemmin siihen, mitä oikeusnormeilla, -periaatteilla ja -lähteillä tarkoitetaan. Ensiksi käsitelin oikeusnormien ja -periaatteiden määrittämistä, koska niillä pyritään osoittamaan sitä, mihin oikeuden velvoittavuus ja lakien noudatus perustuu. Katsoin tämän pohjustamisen tarpeelliseksi siksi, että ne ovat suoraan sidoksissa tuomioistuimen toimintaan, ratkaisun rakenteeseen ja perusteluihin sekä tuomarin harjontavaltaan. Lopuksi esittelin oikeuslähteitä, joihin tuomioistuinratkaisujen on nojaututtava. Vaikka oikeuslähteiden selvittäminen pohjustaa tuomioistuimen ratkaisutoimintaa, niin muiden aiheiden ymmärtämisen kannalta oli oleellista, että lukija ymmärtää, kuinka oikeuslähteet ovat jaettavissa velvoittavuuden perusteella, ja miten velvoittavuus sitoo tuomioistuinta.

Neljännessä pääluvussa syvennyin tuomioistuinratkaisun muodostumiseen sekä erilaisiin ratkaisutilanteisiin ja tulkintatekniikoihin. Ensiksi halusin päästä asian ytimeen eli siihen, kuinka ratkaisun rakenne on muodostettavissa. Mielestäni tämän selvittäminen oli tärkeää siksi, että lukija ymmärtää niitä vaatimuksia, joita oikeudenmukaisen ratkaisun muodostumiseen sisältyy. Halusin osoittaa, että kysymys ei ole ainoastaan lopputuloksesta, vaan sitä edeltävästä päättelystä ja loogisesta syllogismista. Toiseksi, katsoin tarpeelliseksi selvittää, millaisia ratkaisutilanteita on olemassa, koska ne vaikuttavat tuomarin harkintavallan käyttöön eri laajuudessa. Lopuksi halusin auttaa lukijaa ymmärtämään erilaisia tulkintatekniikoita, joita voidaan soveltaa esitettyihin ratkaisutilanteisiin.

Viidennessä pääluvussa käsittelin ratkaisun perustelemista, jonka tarkoituksena oli osoittaa ratkaisun hyväksyttävyyttä ja sen vaikutuksia tuomarin toimintaan. Vaikka perusteleminen on sidoksissa edelliseen päälukuun, niin sen laajuuden takia katsoin tarpeelliseksi, että se erotetaan omaksi pääluvukseen. Tällä erottamisella halusin painottaa perustelujen tärkeyttä, koska ne ovat vahvassa yhteydessä oikeudenmukaisuuden ja tuomarin toiminnan kanssa. Ensin halusin tuoda esiin ne oikeudelliset lähtökohdat, joihin perusteleminen perustuu, jonka jälkeen koin tarpeelliseksi selostaa niitä tehtäviä, joita perustelemisella pyritään kontrolloimaan. Lopuksi pyrin selvittämään perustelujen oikeuttamista ja sen rakennetta. Katsoin tämän tarpeelliseksi, koska oikeuttamisella osoitetaan ratkaisun oikeudenmukaisuutta ja rakenteen määrittämisellä autetaan lukijaa havainnoimaan, kuinka perustelut muodostuvat, jolloin ne voidaan erottaa ratkaisun rakenteen muodostumisesta.

Kuudennessa pääluvussa käsittelin toista pääaihetta eli tuomarin harkintavaltaa, jota oli jo pohjustettu koko opinnäytetyön ajan. Katsoin kuitenkin tarpeelliseksi, että ensin selvitetään, mitä tuomarilla tarkoitetaan, ja kuinka kokoonpanot voivat vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen. Tämän jälkeen lähdin selvittämään, mitä harkintavallalla tarkoitetaan ja miten tuomarin harkintavalta eroaa hallintovirkamiehen harkinnasta. Valitsin tämän lähestymistavan, koska oikeuskirjallisuus ei ota suoraan kantaa siihen, millaista tuomarin harkintavalta on, joten jouduin selvittä-

mään sitä vertailevien esimerkkien kautta. Tämän jälkeen selvitin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:n mukaisella vapaalla harkinnalla tarkoitetaan, koska halusin saada selville, onko tuomarin harkinta todellisuudessa vapaata vai onko sitä rajoitettu jotenkin. Katsoin myös parhaaksi, että lukijalle avataan käsitys siitä, kuinka näytön arviointi tapahtuu, koska se on oleellinen osa vapaata todistusharkintaa. Sen jälkeen otin kantaa toiseen, vapaan harkinnan rinnalla olevaan asiaan, eli normisidonnaiseen harkintaan, jolla pyrin avaamaan niitä normeihin liittyviä asioita, joita tuomarin on harkittava ratkaisussaan. Lopuksi otin vielä kantaa siihen, kuinka harkintavaltaa rajoitetaan, koska rajoitusten ylitys on pohjustusta mielivallan määritelmälle, joka on opinnäytetyön viimeinen aihe ennen tutkimuksen tuloksia. Mielivallan ymmärtäminen on tärkeää, koska se on vastakohta tuomarin rationaaliselle harkinnalle.

8.2 Johtopäätökset

Tutkimuksen tuloksia esitetään johdannossa esitettyjen tutkimuskysymysten järjestyksessä. Ensin otetaan kantaa tuomioistuinratkaisua koskeviin tutkimuskysymyksiin, jonka jälkeen esitetään vastauksia tuomarin harkintavallasta ja lopuksi vastataan niihin tutkimuskysymyksiin, jotka käsittelevät oikeudenmukaisuutta.

Tuomioistuinratkaisun osalta ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää, kuinka tuomioistuinratkaisu muodostuu, ja toisena tutkimuskysymyksenä pyrittiin vastaamaan siihen, miten ratkaisu saa hyväksyttävyyden. Tutkimuksen perusteella koko järjestelmä perustuu oikeusnormeihin, jotka ohjaavat ihmisten käyttäytymistä erilaisin käskyin, kielloin tai luvin. Tuomioistuimen toiminnassa on siis kysymys siitä, että onko voimassa olevaa oikeusnormia rikottu, ja kuinka normien noudatusta voidaan tehostaa. Kun tosiasiallinen tapaus, joka rikkoo oikeusnormia, asetetaan tuomioistuimen tutkittavaksi, niin voidaan todeta, että tuomioistuinratkaisu muodostuu faktakysymyksestä ja oikeuskysymyksestä. Kysymys on siis siitä, onko esitettyjen tosiseikkojen ja oikeusnormien välillä syytteessä esitetty vastaavuus, josta voidaan langettaa tuomio. Oikeudellinen ratkaisu voidaan myös esittää loogisena syllogismina, jolloin ratkaisu muodostuu normipremissistä ja faktapremissistä sekä niistä muodostettavissa olevasta johtopäätöksestä.

Johtopäätökset puolestaan esitetään ratkaisun perusteluissa, jonka vaatimus perustuu Suomen perustuslain 21.2 §:ssä mainittuun oikeusturvaan sekä oikeudenkäymiskaaren 24:4 §:ään ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11:4.2 §:ään. Ratkaisun perustelevuus on siis se vaihe, kun ratkaisun oikeellisuus pyritään vakuuttamaan yleisölle. Ratkaisun on täytettävä kansan oikeusturvaodotusten vaatimukset, että sitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Oikeusturvaodotuksen mukaan tuomioistuinratkaisun on oltava ennakoitavaa, rationaalista, lainmukaista, kohtuullista ja oikeudenmukaista. Toisin sanoen perustelut ovat hyväksyttäviä, jos johtopäätös on lainmukainen ja vastaa tosiseikastoa. Ratkaisu voi olla myös muodollisesti hyväksytty, jos perustelut täyttävät lain vaatimukset ja tulkintaan on sovellettu oikeuslähdeoppia sen edellyttämällä tavalla.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millaisia ratkaisutilanteita on olemassa, ja neljäntenä tutkimuskysymyksenä pyrittiin selvittämään, kuinka tulkinta esiintyy ratkaisutoiminnassa. Tutkimuksen perusteella ratkaisutilanteet riippuvat siitä, ovatko säännökset aukollisia, ristiriitaisia tai tulkinnanvaraisia. Niinpä ratkaisutilanteet voidaan jakaa säännösten sisällöllisen laadun mukaan yksinkertaiseen ratkaisu-, tulkinta- ja aukkotilanteeseen. Yksinkertaiset ratkaisutilanteet voidaan jakaa edelleen normien ristiriitaiseen valinta-, harkinta-, ja rutiiniratkaisuun. Ratkaisutilanteita voidaan tulkita ja ratkaista erilaisilla menetelmillä, kuten hermeneuttisella kehällä, derogaatioperiaatteilla, topiikalla ja tulkintatekniikoilla. Tulkintatekniikoiden tarkoituksena on selvittää säännösten merkityssisältöä ja poistaa niiden tulkinnallista epävarmuutta. Tulkintatekniikoita ohjaavat vakiintuneet periaatteet, mutta ne ovat ohjeellisia, eivätkä ne sido tuomaria käyttämään jotain tiettyä tulkintatekniikkaa. Tulkintatekniikoita ovat mm. sanamuodollinen, analogia ja ratio legis -tulkinta. On kuitenkin huomioitavaa, että rikosoikeudessa on analogia-kielto, joka perustuu Suomen perustuslain 8 §:n ja rikoslain 3:1 §:n laillisuusperiaatteisiin sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaiseen täsmällisyysvaatimukseen.

Harkintaa käsittelevien tutkimuskysymysten osalta ensimmäisenä pyrin selvittämään, mitä tuomarin harkintavallalla tarkoitetaan. Tutkimuksen mukaan se tar-

koittaa, että lainsäätäjä on antanut tuomarille liikkumavaran päättää asioista, joihin ei ole luotu absoluuttisia soveltamiskriteerejä. Harkinta ei kuitenkaan voi olla täysin vapaata, vaan tuomarin on toimittava lainsäädännön asettamien rajojen mukaisesti. Tästä syystä harkintavalta esiintyy erityisesti sellaisissa tilanteissa, joita lainsäätäjä ei ole tarkemmin määritellyt tai kykene määrittelemään. Tästä päästään harkintaa käsittelevän aiheen toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, mitä asioita tuomari joutuu harkitsemaan. Oikeuslähteiden ja haastatteluiden mukaan harkintaa ei voida lokeroida yksiselitteiseksi kokonaisuudeksi, vaan harkintaa voi esiintyä lukuisissa eri asioissa. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että harkintaa esiintyy esimerkiksi näytön arvioinnissa, rangaistuksen mittaamisessa, rangaistusvastuun arvioinnissa, prosessuaalisissa menettelyissä, hätävarjelu- ja pakkotilasäännöksissä sekä rangaistuksen lieventämis-, koventamis- ja kohtuullistamisperusteissa.

Kolmantena tutkimuskysymyksen kohteena oli selvittää, mitä oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:n vapaalla todistusharkinnalla tarkoitetaan. Teorian ja haastatteluiden perusteella käy ilmi, että ei ole olemassa mitään kaavoja, jotka osoittaisivat, kuinka oikeustositseikka voidaan näyttää toteen. Tämä tarkoittaa, että tuomioistuimen tarvitse noudattaa todistusharkinnassaan mitään muodollisia määräyksiä, vaan tuomarilla on oikeus ja velvollisuus käyttää vapaata harkintaa siihen todistusvoimaan, joka todisteilla katsotaan olevan. Neljäntenä tutkimuskysymyksenä pyrin selvittämään vapaan harkinnan vastakohtaa eli harkinnan rajoittamista. Tutkimuksen perusteella selvisi, että harkintavallan rajoitteiden tehtävä on suojata kansalaisten perusoikeuksia, mutta samalla myös hillitä tuomarin valtaa niin, ettei toiminta voi olla ennakoimatonta tai jopa mielivaltaista. Niinpä harkintavaltaa rajoitetaan lainsäädännöllä, oikeusperiaatteilla, yleisillä opeilla, lainkäyttöön liittyvillä käytännöillä sekä hyvän tavan vastaisilla ja avoimen poliittisilla argumenteilla. Tästä syystä oikeudenkäymiskaaren 17:1.2 §:ssä tarkoitettu todistusharkintakaan ei ole täysin vapaata, koska sitä on rajoitettu erilaisilla hyödyntämiskielloilla.

Oikeudenmukaisuutta koskevat tutkimuskysymykset muodostuivat siitä, mitä oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan, miten se esiintyy tuomioistuimissa ja kuinka

ratkaisua voidaan pitää oikeudenmukaisena. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen on mahdotonta löytää tarkkaa määritelmää, koska tutkimuksen mukaan oikeudenmukaisuus on subjektiivinen ja filosofinen käsite, joka voi tarkoittaa ihmisille eri asioita. Tästä syystä oikeudenmukaisuutta on tutkittava sen tavoitteiden kautta. Oikeudenmukaisuus on normatiivinen tavoite siitä, kuinka aineelliset ja aineettomat hyödyt tai haitat voidaan jakaa tasapuolisesti kansalaisten kesken. Tällä tasapuolisuudella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunta jakaa hyötyjä ja haittoja jokaiselle heidän ansionsa mukaan. Tästä syystä oikeudenmukaisuus ei voi toteutua, ellei sitä ei arvioida puolueettomasti, koska puolueellinen arviointi johtaisi epätasaiseen kohteluun eli epäoikeudenmukaisuuteen. Puolueettomuutta edellytetään etenkin tuomarilta, koska tuomioistuimet käyttävät riippumatonta tuomiovaltaa. Lisäksi oikeudenmukaisuuden ja tuomarin puolueettomuuden välisen yhteyden merkitystä voidaan osoittaa tuomarinvakuutuksella, jonka mukaan tuomarin on tuomittava oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti parhaan ymmärryksensä mukaan.

Edellinen johtopäätös vastaa jo osittain siihen, kuinka oikeudenmukaisuus esiintyy tuomioistuimissa. Tutkimuksessa myös selvisi, että oikeudenmukaisuus esiintyy tuomioistuimessa menettelyn muodossa, eli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteena. Suomen perustuslain 21.2 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä vaaditaan julkista käsittelyä, tuomion perusteluja, muutoksenhakua ja oikeutta tulla kuuluksi. Nämä ovat vähittäisvaatimuksia, joita ilman oikeudenmukainen menettely ei voi toteutua. Edellä mainittujen vähittäisvaatimusten lisäksi oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille on asetettu rangaistuskäytännön sisällöllisiä vaatimuksia, jotka muodostuvat asianosaisjulkisuudesta, menettelyn suullisuudesta, päätöksen perusteluista, todistelusta sekä mahdollisuudesta avustajaan ja maksuttomaan oikeudenkäyntiin. Tiivistettynä voidaan todeta, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti muodostuu menettelyn saatavuudesta, yhdenvertaisuudesta ja avoimuudesta.

Viimeisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää, millainen on oikeudenmukainen tuomioistuinratkaisu. Tutkimuksen perusteella kuitenkin selvisi, ettei sitä ole mahdollista määrittää yksittäisellä vastauksella. Tästä syystä oikeudenmukaisuutta

käsitleviin tutkimuskysymyksiin on vastattava viimeisenä, koska oikeudenmukaista ratkaisua on tutkittava kaikilla niillä kriteereillä, joita koko opinnäytetyön aikana on esitetty. Tutkimuksessa kävi ilmi, että oikeudenmukaista ratkaisua voidaan määrittää erilaisten kriteereiden kautta. Ensinnäkin ratkaisun rakenteen tulee noudattaa loogista syllogismia ja sen on perustuttava oikeuslähteisiin. Esimerkiksi rikosprosessissa sen on aina perustuttava sanatarkasti lakiin. Toiseksi, ratkaisun on perustuttava objektiiviseen ja rationaaliseen päättelyyn, koska tuomioistuimilta ja tuomarilta edellytetään riippumatonta sekä puolueetonta toimintaa. Kolmanneksi, ratkaisun on noudatettava yhdenmukaista ja ennakoitavaa ratkaisu- ja rangaistuskäytäntöä oikeusturvan edellyttämällä tavalla. Neljänneksi, rangaistuksen on myös oltava oikeassa ja kohtuullisessa suhteessa tehdyn teon kanssa. Lopuksi, tuomarin on perusteltava ratkaisunsa ja osoitettava, mihin oikeudellisiin seikkoihin ratkaisu perustuu. Ei kuitenkaan riitä, että oikeudenmukainen ratkaisu muodostuu ainoastaan ratkaisun sisällöllisten vaatimusten kautta, vaan siihen vaikuttaa koko menettely. Toisin sanoen, jos oikeudenkäynti täyttää kaikki lain vaatimat menettelykriteerit ja rationaalisuusehdot, niin silloin ratkaisua voidaan pitää oikeana ja oikeudenmukaisena.

8.3 Kriittiset näkemykset, oma kehitys ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Opinnäytetyön aihe oli haastava kokonaisuus ja sen kirjoittaminen vaati satoja tunteja aikaa. Pelkästään harkintavallan ja oikeudenmukaisuuden määrittäminen tuntuivat mahdottomalta tehtävältä, mutta pyrin ratkaisemaan ongelmaa monipuolisella oikeuslähteiden käytöllä. Lähtökohtaisesti pyrin käyttämään lainsäädäntöä ensisijaisena lähteenä, mutta välillä se oli mahdotonta, koska lait ja esityöt eivät ota kantaa näin oikeusteoreettisiin ja -filosofisiin aiheisiin. Tästä syystä opinnäytetyössä on käytetty erittäin paljon oikeuskirjallisuutta, eikä kaikkia aiheita ollut mahdollista tukea vahvemmillä oikeuslähteillä. Oikeuskirjallisuuden ongelma on kuitenkin se, että niissä kirjoitetut tiedot eivät päivity samaa tahtia kuin laki, joten niiden tiedot voivat vanhentua. Lisäksi on huomioitava, että nykyaikaiset oikeuskirjailijat ovat kirjoittaneet oikeudenmukaisuudesta ja harkintavallasta hyvin vähän, joten suurin osa käytetystä kirjallisuudesta on erittäin vanhaa. Tästä syystä jokaista oikeuskirjallisuudessa mainittua lain pykälää on jouduttu vertaamaan ajantasaiseen lainsäädäntöön tai sen esitöihin. Oikeuskirjallisuuden toinen

ongelma oli tulkita termistöä, koska niiden määrittäminen vaihteli kirjailijan tai teoksen aikakauden mukaan. Lisää ongelmia myös syntyi, kun oikeuskirjailijoilla oli ristiriitaisia näkemyksiä samasta asiasta.

Vaikka opinnäytetyön kirjoitus oli ongelmallista ja aikaa vievää, niin koko prosessi oli mielenkiintoista ja kehitti minua kirjoittajana. Mielekkyyttä varmasti lisäsi myös se, että työskentelen opinnäytetyön aiheen teemoihin liittyvällä alalla, mikä loi lisää motivaatiota kirjoittamiseen. Koen, että opinnäytetyön kirjoittaminen oli ammatillisen kasvun kannalta merkittävä kokemus, koska se kehitti minua löytämään, tulkitsemaan ja tuottamaan oikeudellista tekstiä yhä enemmän kuin aikaisempina vuosina.

Opinnäytetyötä kirjoittaessa esiintyi myös monta asiaa, joita jouduin rajaamaan pois ajankäytön ja aiheen laajuuden takia, joten jätin nämä asiat jatkotutkimusmahdollisuuksiksi. Ensinnäkin olisi mielenkiintoista selvittää, onko harkintavallalla eroja eri tuomioistuinten välillä, joten tutkimusta kohdetta on mahdollista laajentaa kaikkiin yleisiin ja erityistuomioistuimiin. Tällöin voisi tehdä laajempaa tutkimusta siitä, onko tuomioistuinten eri tasojen tai alan harkintavallalla eroja. Toiseksi, haluaisin syventyä selvittämään, kuinka harkintavallalla esiintyy siviiliprosessissa, koska rikosprosessissa se on huomattavasti rajatumpaa. Kolmanneksi, jatkotutkimuksissa olisi myös mahdollista selvittää sitä, kuinka kansa kokee oikeudenmukaisuuden ja oikeudenmukaisen tuomioistuinratkaisun. Tämä voisi esimerkiksi tapahtua kansalaisille tehdyillä haastatteluilla ja median kannanottoihin tehdyillä tutkimuksella. Tällöin voisi myös soveltaa kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, jolloin kansalaisten mieltymykset olisi mahdollista esittää tilastoina. Tällaisen tutkimuksen lopputulos antaisi myös kansalaisille mahdollisuuden ymmärtää tuomioistuinten oikeudenmukaista ratkaisukäytäntöä. Lopuksi on vielä todettava, että nykyaikaisen oikeuskirjallisuuden puutteellisuuden ja aiheen filosofisen luonteen takia jatkotutkimuksista olisi jopa väitöskirjaksi.

Lähteet

- Aarnio, A. 1975. Laki, teko ja tavoite. Helsinki: Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta.
- Aarnio, A. 1989. Laintulkinnan teoria. Helsinki: WSOY.
- Aarnio, A. 1994. Järki ja auktoriteetti. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Aarnio, A. 2002. Oikeusvaltio–Tuomarivaltio? Teoksessa Aarnio, A. & Uusitupa, T. (toim.). Oikeusvaltio. Helsinki: Talentum, 1–12.
- Asetus virkavalasta ja virkavakuutuksesta sekä tuomarivalasta ja tuomarinvakuutuksesta (1183/1987).
- Avioliittolaki (234/1929).
- Blomstedt, Y. 1987. Esipuhe. Teoksessa Olaus, P. Tuomarinohjeet. Jyväskylä: Lakimiesliiton kustannus, 5–27.
- Brusiin, O. 1938. Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Delcourt v. Belgium, 2689/65, 17.1.1970.
- Frände, D., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S., Virolainen, J. & Vuorenpää, M. 2017. Prosessioikeus. Helsinki: Alma Talent.
- Hart, H. 1961. The Concept of Law. Oxford: Clarendon Press.
- HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 109/1999 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tuomareiden nimittämistä koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 125/1975 II vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.
- HE 154/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren pöytäkirjaa ja tuomiota koskevien säännösten uudistamisesta riita-asioissa.
- HE 16/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.
- HE 217/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolainkäytöstä ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 33/1997 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 33/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 luvun 7 ja 10 §:n sekä valtion virkamieslain muuttamisesta.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 7/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

- HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- Herne, K. 2018. Oikeudenmukaisuus filosofisena käsitteenä. Teoksessa Häyry, M., Takala, T. & Ahola-Launonen, J. (toim.). Oikeudenmukaisuuden ongelma. Helsinki: Gaudeamus, 197–207.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Jokela, A. 1996. Oikeudenkäynti I. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Jokela, A. 2004. Oikeudenkäynti III. Helsinki: Talentum.
- Jokela, A. 2018. Rikosprosessioikeus. Helsinki: Alma Talent.
- Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1967).
- Kauppalaki (355/1987).
- KKO 2001:43.
- KKO 2002:75.
- KKO 2004:60.
- KKO 2013:96.
- KKO 2014:81.
- KKO 2016:76.
- KKO 2016:81.
- Klami, H. 2000. Todistusratkaisu. Helsinki: Kauppakaari.
- Kuluttajansuojalaki (38/1978).
- Laakso, S. 1980. Oikeuden systeemykseys puhtaassa oikeusopissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laakso, S. 1990. Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Laki käräjäoikeuden lautamiehistä (675/2016).
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986).
- Laki oikeudenkäymiskaaren erinäisten osien muuttamisesta (274./1921).
- Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (683/2016).
- Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (370/2007).
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).
- Laki rikoslain muuttamisesta (466/1976).
- Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929).
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).
- Lappalainen, J. 1995. Siviiliprosessioikeus I. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Lappalainen, J. 2001. Siviiliprosessioikeus II. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Lappi-Seppälä, T. 2000. Rikosten seuraamukset. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- Letto-Vanamo, P. 2018. Oikeudenmukaisuus ja lainoppi. Teoksessa Häyry, M., Takala, T. & Ahola-Launonen, J. (toim.). Oikeudenmukaisuuden ongelma. Helsinki: Gaudeamus, 273–285.
- Lind, L. 1848. Domarens pröfning efter Sveriges lag, eller sätet att utröna lagens rätta förstån mening och grund. Tukholma: Albert Bonniers Förlag.
- Merikoski, V. 1958. Vapaa harkinta hallinnossa. Helsinki: Lainopillisten ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta.
- Oikeudenkäymiskaari (4/1734).

- Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:16. Tuomarinvastuun toteuttamismuotojen kehittäminen. Helsinki 2005.
- Olaus, P. 1987. Tuomarinohjeet. Suomentanut Norri, M. Jyväskylä: Lakimiesliiton kustannus.
- PeVL 10/2000 vp. Hallituksen esitys rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.
- R v Sussex Justices, ex parte McCarthy ([1924] 1 KB 256, [1923] All ER Rep 233).
- Rikoslaki (39/1889).
- Sajama, S. 2003. Mitä on oikeudenmukaisuus ja miten se liittyy ympäristöön? Teoksessa Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.). Oikeudenmukaisuus ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus, 74–89.
- Sajama, S. 2004. Argumentaatio oikeudellisessa tutkimuksessa. Teoksessa Miettinen, T. (toim.). Oikeustieteellinen opinnäytetyö. Joensuu: Joensuun yliopisto, 17–46.
- Sandel, M. 2012. Oikeudenmukaisuus. Suomentanut Lassila, A., Luotola, J., Pelli, P. & Sainio, J. Helsinki: HS kirjat.
- Siltala, R. 2001. Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Siltala, R. 2003. Oikeustieteen tieteenteoria. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Siltala, R. 2004. Oikeudellinen tulkintateoria. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Sotilasoikeudenkäyntilaki (326/1983).
- Sundström, Z. 2011. Oikeudenmukainen tuomio. Tuomarin harkinta rikosasiassa. Helsinki: Edita.
- Suomen Hallitusmuoto (94/1919).
- Suomen perustuslaki (731/1999).
- Tarukannel, V. 2002. Hallintolainkäyttö oikeusvaltiossa. Teoksessa Aarnio, A. & Uusitupa, T. (toim.). Oikeusvaltio. Helsinki: Talentum, 61–105.
- Tolonen, H. 2003. Oikeuslähdeoppi. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Tuomioistuinlaki (673/2016).
- Tuori, K. 2003. Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Valtion virkamieslaki (750/1994).
- Virolainen, J. & Martikainen, P. 2003. Pro & contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Helsinki: Talentum.
- Virolainen, J. & Martikainen, P. 2010. Tuomion perustelemisen. Helsinki: Talentum.
- Virolainen, J. & Pölönen, P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Virolainen, J. 1998. Rikosprosessioikeus I. Rovaniemi: Pandecta.
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).
- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990).
- Yrttiaho, E. 2000. Tuomarimentaliteetti ja kansan oikeustaju. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

TAUSTATIEDOT

NIMI:	
VIRKANIMIKE:	
KOKEMUS:	
PÄIVÄMÄÄRÄ:	

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTÄMINEN

1. Miten kuvaillet harkinnan ja tulkinnan?
2. Millainen on oikeudenmukainen tuomio?
  - a. Oletko koskaan ajatellut, teitkö sittenkään oikean ratkaisun?

HARKINNAN JA TULKINNAN ESIINTYMINEN RATKAISUTOIMINNASSA

3. Millaisia asioita joudut harkitsemaan ja tulkitsemaan, jotta voit ratkaista asian?
4. Mietitkö ratkaisua suunniteltaessa kirjoitetun oikeusteorian malleja, vai perustuuko ratkaisu kokemukseen?
  - a. Onko Teillä omanlaisia työskentelytapoja, joita sovellatte ratkaisun muodostumisessa?
5. Oletko joutunut ratkaisemaan epäselviä tapauksia, joissa ratkaisu on vaatinut laajaa harkintaa tai tulkintaa. Jos on, niin millaista?

HARKINNAN ESIINTYMINEN TODISTUSTEORIASSA

6. Oikeudenkäymiskaaren 17:1 §:n mukaan tuomioistuimen on arvioitava todisteiden näyttöarvo ja muiden seikkojen näyttö vapaalla todistusharkinnalla. Millaista tämä ”vapaa” harkinta on?
  - a. Millä tavoin näyttöarviointi tapahtuu?

- b. Kuinka harkitset, mitä esitetyistä kirjallisista todistusaineistoista otetaan vastaan ja huomioidaan ratkaisussa?
7. Kuinka harkinta esiintyy rangaistuksen mittaamisessa?
- a. Onko ollut tilanteita, jolloin rangaistuksen mittaamiseen ei ole oikeuskäytäntöä. Jos on, niin miten arviointi on tapahtunut?
8. Kuinka varmistetaan, ettei mielivaltaista ratkaisua synny?

MUUT TEEMAT

9. Kuinka tahallisuutta ja normin soveltuvuutta arvioidaan?
10. Kuinka asiasidonnaisuus ja arvosidonnaisuus harkinta tapahtuu?
11. Onko mitään muuta opinnäytetyön aiheen teemoihin liittyvää, mitä haluaisit vapaasti kertoa?